

2014
9.

BELÜGYI SZEMLE

A BELÜGYMINISZTERIUM SZAKMAI, TUDOMÁNYOS FOLYÓIRATA

RITTER ILDIKÓ: Büntető igazságszolgáltatás a kábítószerpiac ellen

FENYVESI CSABA: A kriminalisztika piramismodelljének második változata

KURIS ZOLTÁN: Kommunikációs és információs rendszerek szoftverbiztonságának korszerű megvalósítási eszközei

BARACSI KATALIN: A világháló veszélyei – internetbiztonság az Európai Unióban és Magyarországon

HONFI PÉTER: Az idegenrendészeti és menekültügyi jogszabályok változásának hatásai a Csongrád megyét érintő illegális migrációra

WINDT SZANDRA: Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények, avagy két ügy, egy eset

62.
évfolyam

TARTALOM 2014/9.

- RITTER ILDIKÓ** Büntető igazságszolgáltatás a kábítószerpiac ellen (5–31)
- FENYVESI CSABA** A kriminalisztika piramismodelljének második változata (32–43)
- KURIS ZOLTÁN** Kommunikációs és információs rendszerek szoftverbiztonságának korszerű megvalósítási eszközei (44–57)
- BARACSI KATALIN** A világháló veszélyei – internetbiztonság az Európai Unióban és Magyarországon (58–74)
- HONFI PÉTER** Az idegenrendészeti és menekültügyi jogszabályok változásának hatásai a Csongrád megyét érintő illegális migrációra (75–88)
- WINDT SZANDRA** Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények, avagy két ügy, egy eset (89–94)
- SALLAI JÁNOS** Bűnözésföldrajz: a rendőrség szolgálatába állított tudomány (95–107)
- VASTAG GYULA** A jövő gyerekcipőben
Gondolatok a beszédfelismerő rendszerek rendőrségi alkalmazásáról (108–118)
- MIKE REDMAYNE – PAUL ROBERTS – COLIN AITKEN – GRAHAM JACKSON**
Kétséges kriminalisztikai bizonyítás (119–132)
- **HÍRES BŰNÜGYEK,
TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK**
- FÁZSI LÁSZLÓ** A jogáskodás csapdájában (133–143)
- **KÖNYVISMERTETÉS**
- PÁRKÁNYI ESZTER** Rolf Loeber – Machteld Hoeve – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan (eds.):
Persisters and Desisters in Crime
from Adolescence into Adulthood (144–154)

SZERZŐK 2014/9.

- DR. BARACSI KATALIN** kiemelt főelőadó,
Nemzeti Büntelölözési Tanács
- DR. FÁZSI LÁSZLÓ PHD** tanácselnök,
Nyíregyházi Törvényszék
- DR. FENYVESI CSABA** habilitált egyetemi docens, Pécsi Tudományegyetem
Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi és
Kriminológiai Tanszék
- DR. GRÓSZ TAMÁS** PhD-hallgató, ELTE Állam- és Jogtudományi
Doktori Iskola
- HONFI PÉTER** rendőr őrnagy, osztályvezető,
Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság
Rendészeti Igazgatóság Határrendészeti Szolgálat
Idegenrendészeti Osztály
- KURIS ZOLTÁN** rendőr százados, rendőrségi tanácsos,
BM biztonsági vezető
- DR. PÁRKÁNYI ESZTER** PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem
Kriminológiai Tanszék
- DR. RITTER ILDIKÓ** tudományos munkatárs,
Országos Kriminológiai Intézet
- DR. SALLAI JÁNOS** egyetemi tanár, mb. tudományos és nemzetközi
dékánhelyettes, Nemzeti Közszolgálati Egyetem
Rendészettudományi Kar
- DR. VASTAG GYULA** rendőr főhadnagy, vizsgáló,
Szegedi Rendőrkapitányság Vizsgáló Osztály
- DR. WINDT SZANDRA** tudományos főmunkatárs,
Országos Kriminológiai Intézet

Ritter, Ildikó

Drug related criminal law enforcement [5–31]

The author provides an overview of recent developments in the legislative and operative field of anti-drug criminal justice.

Fenyvesi, Csaba

The second version of the criminalist pyramid-model [32–43]

The author draws a three-level pyramid-model that incorporates all the categories of evidence defined by the Hungarian Criminal Procedure Act.

Kuris, Zoltán

Communications and information systems' security features [44–57]

The author provides an overview of the challenges communications and information systems software security faces.

Baracsi, Katalin

Dangers of the Internet [58–74]

The author provides an overview of the EU's "Safer Internet Plus" programme.

Honfi, Péter

The effects of the new alien policing and asylum procedures Csongrád county [75–88]

The author provides an overview of how recent changes in the alien policing and asylum procedures shaped anti-illegal-immigration operations in one of the most affected Hungarian regions.

Windt, Szandra

Illegal immigration: two cases [89–94]

The author provides an overview of two recent Hungarian illegal immigration cases, followed by an identity check.

Sallai, János

The role of criminal geography in policing [95–107]

Focusing on its potential in policing in Hungary, the author provides an overview of the development of the discipline of criminal geography.

Vastag, Gyula

The future in its infancy [108–118]

Focusing on Hungarian prospects and developments, the author provides an overview of the technological development of speech recognition systems and their application in law enforcement.

Mike Redmayne – Paul Roberts – Colin Aitken – Graham Jackson

Forensic Science Evidence [119–132]

Building on judicial practice, the authors provide an overview of the methodology of forensic scientists and expert witnesses in criminal trials.

Fázi, László

In the trap of juridization [133–143]

The author provides an overview of court cases concerning a series of fraudulent activities in Hungary, where an abuse of legal procedures led to a severely lengthy set of trials.

Párkányi, Eszter

Rolf Loeber – Machteld Hoeve – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan

(eds.): Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood. Ashgate, Surrey, 2012, p. 461 (Bookreview) [144–152]

The volume “Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood”, edited by Rolf Loeber, Machteld Hoeve, Wim Slot and Peter van der Laan, gathers an international team of academics for an interdisciplinary challenge. The authors provide an overview of the most important criminological questions and problematic issues of the transition period from adolescence to adulthood.

RITTER ILDIKÓ

Büntető igazságszolgáltatás a kábítószerpiac ellen

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bűnmegelőzési Hivatala (*United Nations Office on Drugs and Crime; UNODC*) és a Nemzetközi Valutaalap (IMF) becslése szerint az illegális drogereskedelemből származó haszon mintegy hatszázmilliárd dollár volt 2010-ben, ez a világ kereskedelmének 7,6 százaléka. Megközelítőleg másfél trillió dollár drogereskedelemből származó pénzt mostak tisztára jogszerűen működő vállalkozásokon keresztül, ez a világ GDP-jének az öt százaléka. A kábítószer-kereskedelem a legprofitábilisabb önálló szektorként működik a feketegazdaságban. A nagyobb szervezett bűnözői csoportok a bevételük mintegy hetven százalékát kábítószer-kereskedelemből szerzik.¹

Az Egyesült Államokban, a Fehér Ház kábítószerügyi irodájának (*Office of National Drug Control Policy; ONDCP*) 2012. évi becslése szerint² az amerikaiak az elmúlt évtized vége felé mintegy százmilliárd dollárt költöttek kábítószerre. Ebből harminchétmilliárd dollárt kokainra, harmincnégymilliárdot marihuánára, tizenegymilliárdot opiátokra és tizennyolcmilliárdot amfetaminokra³. A világ kábítószerhelyzetéről készített 2013. évi ENSZ-jelentés (*World Drug Report 2013*) a piaci részesedése, illetve a piaci értéke miatt a legnagyobb figyelmet érdemlő kábítószeren, a kokainon keresztül szemlélteti a gazdasági és pénzügyi folyamatokat.

E szerint a kokatermesztők Dél-Amerikában körülbelül 246 ezer tonna kokalevelet szüreteltek az adott évben, ezzel 1,1 milliárd dollár haszonra tettek szert.

Ebből a mennyiségből nagyjából ezer tonna kokaint állítottak elő, amelynek hozzávetőlegesen a felét elvesztették a bandaháborúkban, illetve a hatósági beavatkozások következtében az Egyesült Államokban.

A maradékból, kijátszva a rendőrséget és a határőrséget, éves viszonylatban megközelítőleg százöt tonna az Egyesült Államokban talál gazdára. Mielőtt a határt átlépné, ennek a mennyiségnek az értéke körülbelül 3,3 milliárd dollár.

¹ <http://en.rian.ru/world/20100530/159275376.html>; <http://socialcorruption.com/news/worldwide-dilemma-drug-trafficking-and-violent-take-over-solution>

² <http://www.whitehouse.gov/ondcp/2013-national-drug-control-strategy>

³ Nincs adat a hallucinogénekre, illetve az új dizájn drogokra költött összegek becslött nagyságáról. <http://progressive-economy.org/2013/08/14/world-drug-trade-50-billion/>

Az Egyesült Államokban az epidemiológiai adatok szerint hozzávetőleg 2,3 millió állandó és mintegy kétmillió alkalmi kokainhasználó él. Ha a harminchétmilliárd dollárt, mint az Egyesült Államok polgárai által a kokainra költött kiadást vesszük alapul, akkor egy kis fejszámolás is elég ahhoz, hogy lássuk: tizenkétszer többért lehet eladni az Egyesült Államok határain belül a kokaint, mint amennyit a „határátlépés” előtt ért.

Az ENSZ jelentése szerint világviszonylatban mintegy 17,1 millió kokainhasználó mint vásárló bonyolítja le a világ 88 milliárd dollár körüli koka-inpiacának forgalmát.

Napjainkban a kábítószer-kereskedelem olyan illegitim gazdasági tevékenységgé vált, amely jelenleg a világpiacon – éppen illegitim volta miatt – az egyik legnagyobb profitot termelő árucikk előállításával, terjesztésével, eladásával foglalkozik. A keresleti és kínálati oldali szereplők makropiaci magatartása nem sokban különbözik a legális piaci szereplőkéttől. Csekély eltérés abból adódik, hogy az illegálitás miatt a termékek disztribúciója eltérő piaci feltételeket és gazdasági érdekvénesítési módokat igényel.

Ehhez képest a fejlett országok nemzeti kábítószer-probléma visszaszorítását célzó politikáiban (drogpolitikáiban) a gazdaságpolitikai helyett még mindig a kriminálpolitikai elemek dominálnak. Azt hisszük, hogy minél többet költünk bűnüldözésre, annál sikeresebbek leszünk a kábítószerpiac visszaszorításában. A jelenség értelmezési keretében még mindig nem tudunk elszakadni a keresleti és a kínálati oldal, mint kvázi „különálló, önálló szektorok és intézményesült kezelési módok” teóriától. Így a kábítószer-problémára sem tudunk – és hadd jegyezzem meg, korábban sem tudtunk – globális válaszokat adni, csak külön a keresleti és külön a kínálati oldalra vonatkozó. Ennek számos oka van, amelyet igyekszem a tanulmányban kifejteni és kutatási eredményeimmel igazolni.

A drogpiacon „fetisizált szegmensei” és a haszonelvűség

Az új pszichoaktív anyagok⁴ megjelenése a drogpiacon új stratégiákra és új drogpolitikai megközelítésekre kell(ene) hogy sarkalljon, mert ezeknek a

⁴ Új pszichoaktív anyag: olyan tiszta formában vagy készítményben található új kábítószer vagy új pszichotróp kábítószer, amely nem szerepel az Egyesült Nemzetek Szervezete kábítószeréről szóló, 1961. évi egységes egyezményének jegyzékeiben, vagy az Egyesült Nemzetek Szervezete pszichotróp anyagokról szóló 1971. évi egyezményének jegyzékeiben, és amely hasonló fenyegetést jelenthet a közegészségügyre, mint az említett egyezményekben felsorolt anyagok. 2005/387/IB tanácsi határozat.

szubsztanciáknak a piaca ellen a drogpolitika és ezen belül a kínálatcsökkentés hagyományos eszközei már nemcsak elégtelenek, de egyenesen alkalmazhatatlanok is.

Wolfgang Götz, a Kábítószer és Kábítószer-függőség Európai Megfigyelőközpontjának (European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction; EMCDDA) igazgatója Brüsszelben így nyilatkozott a kábítószerkereskedelemről: „Növekvő kihívással nézünk szembe, hogy megvédjük polgárainkat a kábítószer-kereskedelemtől és az ahhoz kapcsolódó járulékos károktól [...] A szintetikus szubsztanciák egyre nagyobb problémát jelentenek mind az európai, mind pedig a nemzetközi kábítószerpiacon, miközben egyre lehetetlenebb macska-egér játékot játszunk a kábítószer-előállítókkal. A sikereink az új stratégiában rejlenek, és mindent megteszünk azért, hogy lépést tartjunk a legújabb fejleményekkel.”⁵

Az Európai Unió Tanácsa (Council of the European Union) 2012. december 7-én, 17547/12. számú határozatával elfogadta az unió 2013–2020-ig szóló drogstratégiáját⁶. Mike Trace, az EMCDDA 2001 és 2003 között volt igazgatója részt vett ennek kidolgozásában, és a következőképpen vélekedett a stratégia tervezetéről: „Azt hiszem, eljutottunk arra a pontra, amikor elég bátornak kell lennünk ahhoz, hogy ki merjük jelenti: rossz célokat határoztunk meg. Semmi probléma nincs a kereslet- vagy kínálatcsökkentéssel mint objektivációval, de ha ezek a drogstratégiát átfogó célok, akkor rossz a szemléleti keret. A kínálat- és keresletcsökkentés dicséretre méltó célok, és kulcsfontosságú szerepet kell kapniuk, ugyanakkor éppen amiatt, hogy a drogpolitikának egyfajta fétiseiként tartjuk számon őket, kissé eltereli a gondolkodásunk.”⁷

Egyetértek Mike Trace-szel, miszerint a drogproblémát és így a drogstratégiát sem lehet ma már kétpólusú jelenségként értelmezni és kínálati és keresleti oldalra felosztani. Sőt, talán soha nem is kellett volna, bár kétségtávol a jelenség egészségügyi vonatkozásai, kiváltképp a drogbetegek védelme, illetve a jelenség büntetőkontrolljának fejlődése és az abból fakadó járulékos problémák indokolták, illetve magyarázzák a duális, polarizált értelmezési keretben történő gondolkodást. Ugyanakkor a legjobb szándék ellenére, talán éppen az aktuális kriminálpolitikai irányzattal való küzdelem következtében,

⁵ Global forum on combating illicit drug trafficking and related threats, 25–27 January 2012, Brussels.

Speech by Wolfgang Götz, EMCDDA Director; Brussels, 25. 01. 2012.

<http://www.emcdda.europa.eu/news/2012/speeches/WCO>

⁶ EU Drug Strategy – 2013-2020; Official Journal of the European Union, 29. 12. 2012. <http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st17/st17547.en12.pdf>

⁷ <http://www.publications.parliament.uk/pa/ld2011012/ldselect/lducom/270/27002.htm>

„elterelődött a stratégiai gondolkodás” (csakúgy, mint a drogfogyasztók a büntetőeljárásban) a jelenség és/vagy társadalmi probléma tényleges, valós természetéről: nevezetesen arról, hogy a kínálati és a keresleti oldal egy piac része, ahol a keresleti és kínálati magatartások szorosan összefüggnek egymással.

Nem bűnözők és áldozatok, gonosz dilerek és szegény drogbetegek vannak, hanem eladók és vásárlók, akiknek a piaci magatartását elsődlegesen a haszonelvűség befolyásolja. Gondoljunk csak el, vajon miért is vesz valaki egy doboz cigarettát, egy üveg bort, egy tábla csokoládét vagy akár okostelefont! És vajon aki gyártja, aki eladja, miért is teszi ezt?

Merüljünk el egy kicsit a haszonelméletben! Az utilitarizmus *Jeremy Bentham* és *Stuart Mill* nevéhez köthető⁸, akiknek cselekvésemélete szerint az emberek cselekedeteit az örömei magyarázza. A cél az öröm maximalizálása és a fájdalom minimalizálása⁹. Az emberek tehát cselekvéseik megválasztásakor racionálisan mérlegelik azok szubjektív hatásosságát.

Ha ezt kivetítjük a kábítószerpiacra, a következőképpen értelmezhetjük annak működését: mind az eladónak, mind pedig a vevőnek érdekében áll a cselekvés, amely minden belső és külső kényszerítő körülmény nélkül megy végbe. Az egyik személy a másik személynek valami olyan dolgot ad, amelyre annak szüksége, igénye van. A dolog ellenértékében kell megegyezniük, és ha az méltányos mindkét félnek, akkor a csereaktus mindkét fél elégedettségére szolgál. Ez esetben mindketten boldogok, mindenki jól járt, kvázi hasznot termelt magának. Azaz a drogpiacon azért és addig prosperál, amiért és amíg az eladók szolgáltatni tudják a vásárolni kívánt terméket és ezt azon az áron teszik, amelyet a vásárlók hajlandók megfizetni érte. Alapvetően ez teszi a kábítószerrel kapcsolatos magatartások büntetőjogi kontrollját igazán nehézé.

A társadalom, mivel más társadalompolitikai eszközök nem voltak képesek a jelenség kezelésére, a büntető igazságszolgáltatást „hatalmazta fel”, illetve a kriminálpolitikai eszközöket részesítette előnyben az illegális drogpiacon visszaszorítására. Tudomásul kell venni azonban, hogy a büntető igazságszolgáltatás rendszere, jellegénél fogva, önmagában nem alkalmas egy olyan illegális gazdasági tevékenység visszaszorítására, amely azért funkcionál és azért ennyire elterjedt, mert a tiltás ellenére létező társadalmi igényt, keresletet elégíti ki, hiányzik a kontrollal kapcsolatos társadalmi kon-

⁸ Lásd Bevezetés az erkölcsök és a törvényhozás alapelveibe. In: Márkus György (szerk.): *Brit moralisták a XVIII. században*. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977; John Stuart Mill: *A szabadságról – Haszonelvűség*. Magyar Helikon, Budapest, 1980.

⁹ Lásd erről bővebben Nils Christie: *A fájdalom korlátai*. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991.

szenzus, és amelyben minden más piacnál gyorsabban megtérülő extraprofit maximalizálható.

Ilyen vonatkoztatási rendszerben a büntetőjog, illetve az abban foglalt büntetések e cselekmények tekintetében az alapvető – generál- és speciálprevenációs – funkciójukat sem képesek betölteni.

A kábítószer-probléma európai – és ezen belül legtöbb tagállama – stratégiájának értelmezési keretét a drogpiacon helyett még mindig annak egyes, Mike Trace szavával élve, „fetiszált” szegmensei határozzák meg.

Felvetődik a kérdés, vajon miért.

Azt gondolom, hogy a drogpiacon mellett a probléma definiálása és a problémakezelés dominanciájának kisajátítása érdekében a működő intézményi piacnak is alapvető érdeke a status quo fenntartása. Két piac feszül egymásnak, amely kölcsönösen hat egymásra: egymásból él, néha egymás ellen küzd, de ezzel is egymást erősíti:

- a) egyrészt a drogpiacon és a drogprobléma kezelésére létrehozott társadalmi intézményrendszerek piaca;
- b) másrészt a jelenség kezelésére hivatott állami és társadalmi intézményrendszerek (a szociális és egészségügy, valamint a büntető igazságszolgáltatás rendszerének) piaca.

Habár a társadalmi intézményrendszereknek, társadalompolitikai ágazatoknak együtt kell működniük különböző társadalmi, gazdasági, politikai kérdések, így a drogkérdés kezelésében is, de kézenfekvő, hogy aki nagyobb szellemet vállal, kap a jelenség kezeléséből, az bőségesebb állami támogatásban részesül. Erősebb pozíciót foglalhat el, ezáltal számos előnyhöz juttathatja az ágazatát, azaz a saját piacát. Nyilvánvalóan érdekeltté válik a probléma, illetve a problémakezelés adott struktúrájának fenntartásában, hiszen ezzel termel profitot az ágazata számára.

Vizsgálati eredmények

Mindezek után vajon mire lehet jó, illetve mennyire lehet hatásos a kábítószer-kereskedelem üldözése? Mennyire alkalmazható a büntetőjogi szabályozás a kábítószer-kereskedelem visszaszorítására? Vajon a vonatkozó jogszabályok alkalmazása milyen közvetett hatásokat indukál, azaz a joggyakorlat hogyan hat a kábítószerpiacra? Sőt: egyáltalán létezik, létezhet-e egységes eljárási gyakorlat, megvalósulhat-e a relatív jogbiztonság? Ezekre a kérdésekre

re igyekeztem válaszokat keresni azzal a vizsgálattal, amelynek során 457 – az elmúlt öt évben indult, random módszerrel kiválasztott – kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény ügyiratát tekintettem át, továbbá országos mintán – kérdőíves adatgyűjtéssel (*survey*) – igyekeztem feltárni az ilyen bűncselekmények kapcsán eljáró ügyészek tapasztalatait, véleményét¹⁰.

Bizonyíthatóság és bizonyítás

A vizsgálat eredményei egyértelműen megerősítették, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények kapcsán

- az eljárások elhúzódása;
- a szakértői vizsgálatokra vonatkozó problémák;
- a kábítószer-függőség megállapítása körüli problémák;
- a nyomozással, nyomozati szakkal összefüggő problémák;
- a nemzetközi együttműködéssel kapcsolatos problémákon túl

legfőképpen a bizonyítási nehézségek okozzák a legnagyobb gondot a büntető igazságszolgáltatásnak. Tanulmányomban a bizonyításhoz szükséges titkos, illetve nyílt eljárásban alkalmazott adat- és információgyűjtéssel kapcsolatos főbb vizsgálati eredményekem keresztül igyekszem szemléltetni a bűnüldözés és a büntető igazságszolgáltatás kínálati oldali kábítószer-bűncselekményeket érintő nehézségeit.

A bizonyítási nehézségek egyrészt a szabályozni kívánt jelenség és a büntető igazságszolgáltatás viszonyrendszerében, másrészt pedig jogalkalmazó szervezetek közötti interakciókban (kooperáció és kommunikáció minőségében, illetve az egységes jogértelmezésben) gyökereznek. A „viszonyrendszerrel” kapcsolatos probléma kezelésére a jogalkalmazóknak kevés befolyásuk van, az interakciók vonatkozásában azonban a kooperáció és a

¹⁰ A dokumentumelemzés mintavételi keretét a Magyarországon 2007 és 2011 között biztosan kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény miatt induló eljárások alkották. Az adatgyűjtés során kérdőíves felmérést és féléig strukturált interjúkat is készítettem ügyészekkel és más, az igazságszolgáltatásban dolgozó szakemberekkel. A vizsgálat második részében kérdőíves vizsgálatban történő részvételre, illetve egy kérdőív kitöltésére kértem azokat a megyei és fővárosi főügyészségeken és városi ügyészségeken dolgozó ügyészeket, akik az ügyiratok alapján az átlagosnál gyakrabban jártak el kínálati kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos ügyekben. A kérdőíves felmérés célja volt, hogy összegyűjtsem az ügyészek tapasztalatait, véleményét, ötleteit és javaslatait a hatékonyabb, kooperatívabb és sikeresebb jogalkalmazás érdekében a kínálati kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos eljárások tekintetében. A kérdőíves felmérés elektronikus úton, e-mailen keresztül zajlott. Nyolcvanhat ügyészt kértem fel a vizsgálatban történő részvételre, hetvenkettő küldte vissza kitöltve a kérdőívet. Valamennyi visszaküldött kérdőív értékelhető volt.

kommunikáció minőségének javítása, az egységes jogértelmezés megvalósítása már reális cél lehet.

A bizonyíthatóság, legyen szó akár kontinentális, akár angolszász jogrendszerű országról, a kínálati oldali kábitószér-bűncselekmények vonatkozásában meglehetősen nehéz. Az eljárások egyik alapproblémája ugyanis, hogy nincs feljelentő, nincs sértett, aki a hatóság segítségét kéri. Ezért a bűncselekmény észlelésére jellemzően csak bünyügyi célú operatív adatgyűjtéssel van lehetőség. Az operatív adatgyűjtésből származó információk nyíltá tétele azonban nem jelenti feltétlenül azok vádképviseleti eljárás során történő felhasználhatóságát. Mivel az operatív nyomozati szak, a realizálás és tulajdonképpen az első gyanúsított kihallgatás idején szerzett információk, adatok a meghatározók a bizonyítás során, így az ügyésznek nagyon kicsi a lehetősége és az esélye az ügyési szakban újabb ügydöntő bizonyítékok beszerzésére.

A vizsgálat kérdőíves adatgyűjtésekor a megkérdezett ügyészeknek egy ötfokú skálán kellett értékelniük, mennyire tartják nehéznek az ilyen ügyek bizonyítását, minőségét, a vádképviseletet, a nyomozó hatósággal történő együttműködést, a rendőrségtől történő információszerzést és a nyomozás-felügyelet gyakorlását.

A táblázat az egyes kérdésekre adott átlagértékeket és az átlagtól való eltérést mutatja.

Mennyire nehezek vagy könnyűek a következő tevékenységek az ön számára a kínálati oldali kábitószér-bűncselekmények miatt indult eljárások kapcsán?¹¹ (%)

Tevékenységek	Átlagérték	Átlagtól való eltérés
a) minősítés	3,3	0,8
b) bizonyítás	2,2	0,7
c) információszerzés a rendőrségtől	3,4	1,1
d) vádképviselet a bíróságon	2,8	1,0
e) titkos adatszerzésben együttműködés a rendőrséggel	2,8	1,2
f) nyomozásfelügyelet gyakorlása	2,9	1,0

A legalacsonyabb átlagérték és a legnagyobb egyetértés a megkérdezettek között a bizonyítás megítélésben mutatkozott. (Itt találtam az itemek között a legalacsonyabb átlagtól való eltérést.) Még az ilyen ügyek vádképviseletében

¹¹ A válaszadók egy ötfokozatú skálán értékelték az egyes tevékenységeket. Az 1-es azt jelentette, hogy nagyon nehéz, az 5-ös pedig hogy nagyon könnyű.

nagy gyakorlattal felvértezett ügyészek is meglehetősen nehéznek ítélik a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények bizonyítását.

A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy ennek oka alapvetően a felderítéssel, illetve a felderítés során az ügyész és a rendőr közötti kommunikáció és együttműködés anomáliáival hozható összefüggésbe. A felderítés és a realizálás, elfogás alapvetően meghatározza ugyanis a minősítést és a bizonyítási eljárást. Az ügydöntő bizonyítékok beszerzésére a realizálást, elfogást megelőzően van igazán lehetőség, utána már csak esetleges és rendkívül nehéz. Így gyakorlatilag ezekben az esetekben a felderítésen és a realizáláson, elfogáson „áll vagy bukik” a vád tartalma is.

Ezt értelmezhetjük úgy is, hogy a bizonyíthatósággal összefüggő problémák alapvetően a felderítés folyamán feltárt információknak, adatoknak a felderítő szerv által történő monopolizálásában gyökereznek. És a nyomozással összefüggő nehézségek esetén is itt kell keresnünk az eredőt. A felderítő szerv a titkos információgyűjtéskor és az abból szerzett adatok vonatkozásában ugyanis kvázi független és ellenőrizhetetlen entitás és kizárólagos információgazda. Az Rtv. 63. § (1) bekezdése lehetővé teszi ugyan a rendőrség számára bűnmegelőzési és bünfelderítési érdekből a titkos információgyűjtést, az (5) bek. szerint pedig az ügyész és a bíró a titkos információgyűjtés folyamán külön engedély nélkül megismerheti a minősített adatok tartalmát¹². De hiába, ha a nyomozó hatóság nem tájékoztatja – számos esetben még a titkos információgyűjtés tényéről sem – az ügyészt. A megkérdezett ügyészek nyolcvanhat százaléka említette problémaként a titkos információgyűjtés tényének vagy tartalmának megismerésével kapcsolatos hiányt, továbbá a nyomozó hatóság információ-visszatartásával összefüggő bizonyítási problémákat. Habár a jogszabályi környezet 2011. január 1. óta oldja az előbbi anomáliát, úgy tűnik azonban, hogy az érintett jogalkalmazók jelentős része még nem él a minősített adat megismerésének lehetőségével. A rendőrség pedig továbbra is „ül” még a titkos információgyűjtés tényén is. Ha nem szük-

¹² Az 1994. évi XXXIV. törvény 63. § (5) bekezdése szerint „A rendőrség erre felhatalmazott szerve, valamint a beszerzett adat és az információgyűjtés ténye tekintetében az ügyész és a bíró a titkos információgyűjtés során külön engedély nélkül megismerheti a minősített adat tartalmát”. A 2006. évi XIV. törvény 13. §-a hatályon kívül helyezte az 1994. évi XXXIV. törvény 63. §-ának (2) bekezdését, amely államtitoknak minősítette az információgyűjtés tényét. Így 2006. február 17-től a titkos információgyűjtés ténye nem minősült államtitoknak (minősített adatnak). A 2010. évi CXLVII. törvény 109. § (2) bekezdésével módosított 1994. évi XXXIV. törvény (5) bekezdése – e módosítás hatálybalépése, azaz 2011. január 1. óta – lehetővé teszi, hogy az eljáró ügyészek és bírák külön engedély nélkül (!) megismerhessék annak tartalmát is!

séges, nem tárja fel az ügyész előtt, de kérésre ma már jellemzően tájékoztat (a tényről legalábbis).

Még 2013-ban is, több mint két évvel az 1994. évi XXXIV. törvény 63. §-ának módosítása után, alapprobléma, hogy a vádhatóság számos esetben nem szerez tudomást arról, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény felderítésekor a nyomozó hatóság operatív eszköz(öke)t alkalmazott az információgyűjtésre.

A másik alapprobléma a bűnügyi célú titkos információgyűjtéssel kapcsolatos társadalmi kontroll hiánya. A 2011. évi CLXIII. törvény 16. § (1) bekezdésének b) pontja értelmében az ügyész köteles ugyan biztosítani, hogy „...senkit törvénytelen jogfosztás, korlátozás vagy zaklatás ne érjen”. De hogyan teygen ennek eleget, ha a bűnüldözés egy fázisa, a bűnügyi célú titkos információgyűjtés számos esetben a tudomása nélkül zajlik, és nincs semmiféle felügyeleti joga a jogi követelmények teljesülése tekintetében a titkos információgyűjtés során.

Mint azt *Finszter Géza és Mészáros Ádám* megfogalmazta „...az ügyészi felügyelet nélküli titkos nyomozásban nincsenek biztosítékok arra, hogy egyfelől alaptalanul senki ne legyen gyanúsítható, hogy másfelől a bűncselekmény elkövetője ne kerülhesse el a felelősségre vonást, de arra sem, hogy senki ne váljon provokáció áldozatává. Az előbbieken felsorakoztatott követelmények teljesítése, de lege ferenda olyan jogi megoldástól várható, ami egyértelművé teszi, hogy bűnüldözési célú titkos felderítés csak nyomozóhatósági jogkör birtokában végezhető, a szabályozása pedig a büntetőeljárás törvény feladata...”¹³

Úgy gondolom, hogy jelenleg a jogszabályi környezet nem teszi lehetővé a bűnüldözési célú operatív adatgyűjtés, titkos nyomozás feletti társadalmi kontrollt, ami – anélkül, hogy ezt hosszasan elemeznénk – súlyos hatással van nemcsak a jogbiztonságra, de a legitimitás elvének érvényesülésére is.

Egyetértek a szerzőkkel abban, hogy a „bűnüldözési célú titkos információgyűjtés társadalmi rendeltetése, és ekként egyetlen legitim célja csak az igazságszolgáltatás előkészítése lehet”, azaz a jelenség észlelése és a nyomozás előkészítése.

A vizsgálati eredmények azt jelzik, hogy az ügyészek többségének ma nincs meg az a kompetenciája, krimináltaktikai tudása, amellyel képessé válhat arra, hogy teljes terjedelmű rendelkezési jogot gyakoroljon a titkos infor-

¹³ Finszter Géza – Mészáros Ádám: A titkos felderítés új szabályozása. Kézirat. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2010

mációgyűjtés felett. Szükségszerű azonban, hogy a büntetőeljárás jogban, szabályozott keretben és tartalommal rögzítsék a nyomozó hatóság és az ügyészség közti együttműködés formáit, amelyben az ügyész egyik kiemelt tevékenysége a törvényességi felügyelet gyakorlása az operatív szakban, valamint a váderedményességet elősegítő információgyűjtés, illetve adatszerzés képviselése az operatív nyomozati szakban.

Mert az ügyész tudja, mire van szükség a sikeres vádképviselőhez, a felderítő, a nyomozó pedig tudja, hogyan lehet azt megszerezni.

Habár a jelenlegi jogszabályi környezet lehetővé teszi a titkos információgyűjtés teljes anyagának megismerését a vád megalapozásához, mint legitimációs feltételt, de ez nem igazán segíti elő ezekben az ügyekben az ügyekben a vádképviselőt. Hiszen ez is „hozott anyag”, és ez is csak az ügyész reaktív szerepét erősíti az eljárásokban.

Az operatív adatgyűjtés során szerzett információk megalapozzák, és egyben meghatározzák a nyílt nyomozati eljárás irányát, sőt jelentős mértékben a minősítést is, hiszen a rendelkezésre álló információk, mint később részbeni bizonyítékok felhasználhatósága az eljárásban határozottan eldől az operatív szakban, illetve a realizálás, elfogás során. A nyíltá tétel után perdöntő bizonyítékok beszerzésére – mint azt korábban már jeleztem – elvétve van lehetőség.

Mindezek alapján úgy tűnik, hogy ezekben az ügyekben a nyílt nyomozati szak kvázi a vonatkozó jogi követelmények teljesülése érdekében végzett „eljárás cselekmény”, amelynek folyamán a tanú- és gyanúsított kihallgatásokra kerül sor, megtörténik a szakvélemények begyűjtése. Sok esetben már az eljárás nyíltá tételével és/vagy az elfogáskor lefoglalt kábítószeranyag bűnjelekkel és egyéb tárgyi bizonyítékokkal „eldől” a nyomozás kimenete a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények elkövetőinek vonatkozásában.

Hiába lenne szükség pótnyomozásra, újabb adatok beszerzésére a vádemeléshez vagy éppen a nyomozó hatóság részéről történő „erős” minősítés megtartásához, a nyílt nyomozati eljárásban erre már nemigen van lehetőség, hiába kéri az ügyész.

A kérdőívben megkérdeztem az ügyészeket, hogy véleményük szerint mit kellene változtatni a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos felderítéseket, illetve bizonyítási eljárásokat meghatározó hatályos jogszabályi környezeten. A titkos információgyűjtéssel kapcsolatban, íme, néhány javaslat:

- „a titkos információgyűjtés eredményét egyszerűbben lehessen felhasználni a bizonyításban”;
- „a titkos információgyűjtés eredményének mielőbbi ismerete az előadó ügyész számára, esetlegesen már ezen szakaszban szoros együttműködés a

- nyomozó hatósággal, majd ezt követően az együttműködés megtartása a titkos adatszerzés esetén is”;
- „a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatban nagyobb együttműködésre lenne szükség a nyomozás és a bűncselekmények felderítése során a különböző nyomozó hatóságok és az ügyészségek között”;
 - „megítélésem szerint tágítani kellene a titkos információgyűjtés körét, lehetőségeit. Az így beszerzett információknak nagyobb bizonyító erőt kellene tulajdonítani”;
 - „szélesíteni kellene a titkos információgyűjtés felhasználásának, valamint a titkos adatszerzésnek a lehetőségeit”.

Megkérdeztem az ügyészeket, hogy szerintük a tevékenységi területükön mi az ügyész elsődleges szerepe a kínálati oldali magatartásokkal kapcsolatos nyomozati eljárásokban. Hat válaszlehetőséget adtam, és arra kértem őket, jelöljék meg azokat, amelyek szerintük jellemzik a napi gyakorlati tevékenységüket, illetve azokat is – külön oszlopban –, amelyek szerintük eredményesebbé tehetnék a nyomozati szakot és a vádképviselést.

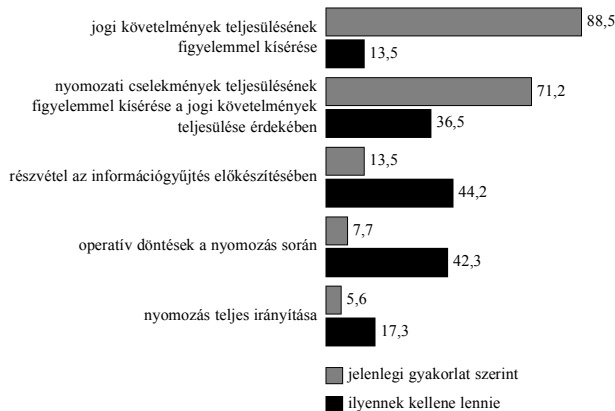
Habár a megkérdezettek 58,8 százaléka úgy gondolta, elégedett az ügyész nyomozati eljárásban betöltött jelenlegi szerepével ezekben az ügyekben, a „nyomozati szereppel elégedett” ügyészek jelentős többsége (79,2 százalék) azonban mégis különböző változókat jelölt meg a jelenlegi napi tevékenység és az eredményesebb vádképviselést elősegítő szerep vonatkozásában(!). A válaszlehetőségek megjelölésének gyakoriságát mutatja – a válaszadók körében – az 1. számú ábra.

Az ábrán *szembetűnő a különbség* az ügyész jelenlegi elsődleges szerepe és a kívánatos, eredményesebb nyomozati szakot és váderedményességet tételező szerep között.

Habár az ügyészek 88,5 százaléka jelezte, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatban elsődleges szerepe a jogi követelmények teljesülésnek figyelemmel kísérése, 44,2 százalékuk szerint az ügyésznek részt kellene vennie az információgyűjtés előkészítésében, míg 42,3 százalékuk úgy vélte, hogy az operatív döntésekben is szerepet kellene játszaniuk a nyomozás folyamán¹⁴.

¹⁴ A kérdőív elkészítésében az amerikai Jefferson Institute for Justice Studies hasonló vizsgálatának kérdőívében szereplő kérdésekből is válogattam. Az előbbi kérdést feltették az amerikai ügyészeknek is, akik körében megdöbbentő módon, húsz évvel ezelőtt, nagyon hasonló megoszlással találtak a kutatók. Lásd Heike P. Gramckow – Joan E. Jacoby – Edward C. Ratledge: Prosecuting complex drug cases – The challenge for local prosecutors. Jefferson Institute for Justice Studies, 1993. <http://www.jijs.org/publications/prospubs/Compdxdr.pdf>

1. számú ábra
**Az ügyész szerepe a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos
nyomozati eljárásokban a megkérdezett ügyészek szerint (%)¹⁵**

Az eredmények is azt erősítik, hogy a felderítés idején és a nyomozati szakban nagyfokú konspirációt igénylő eljárások eredményessége a rendőrség és az ügyész közti hatékony együttműködésen, kiváltképp a koordináció és a kommunikáció minőségén múlik.

Ma a kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekben eljáró ügyészek többsége reaktív szerepben van. A felderítés eredményét a rendőrség *fait accompli* az ügyész elé teszi, akinek sokszor kevés ismerete, illetve bevonódási lehetősége van a nyomozati – felderítő – tevékenységet illetően. Az ügyésznek proaktív szerepet kell játszania, de a saját szerepkörén és saját kompetenciahatárain belül! Nem az egyes nyomozati feladatok, szerepek, tevékenységek feletti disponálás, irányítás megszerzése a cél, hanem az együttműködés, a minőségi, a hatékony koordináció és a kommunikáció rendőr és ügyész között.

Az ügyész információgyűjtésbe történő bevonódásának mértéke ugyanis szignifikáns hatással lehet a sikeres vádképviseletre.

¹⁵ A megkérdezett ügyészeknek a következő kérdéseket tettem fel: Mi az ügyész elsődleges szerepe, tevékenysége ezekben nyomozati eljárásokban önöknél? Illetve mi kellene, hogy legyen ön szerint? (Az alábbi táblázat A oszlopában tegyen X-et azok mellé a tevékenységek mellé, amelyek a napi gyakorlatot jellemzik önöknél, illetve a B oszlopban azok mellé, amelyek ön szerint eredményesebbé tethetnék a nyomozati szakot, illetve az vádképviseletet.) Több válaszlehetőséget is megjelölhettek mindkét oszlopban.

Miközben mindkét szervezet felderítésben, eljárásban részt vevő tagjait nagyfokú szakértelem kell hogy jellemezze a jelenség és a vonatkozó jogszabályi környezet alkalmazását illetően, *Ronald Goldstock* megfogalmazásával élve: „mindkét szervezetnek ismernie és egyben tiszteletben is kell tartania a másik szerepét, tevékenységét az eljárás folyamatában”¹⁶.

A „rossz realizálás” (rossz időpontban, nem a legmegfelelőbb helyszínen stb.) jelentősen meghatározhatja az eljárások kimenetét. Nyilvánvaló, hogy a realizálás végrehajtási tervének elkészítése nem jelenti annak feltétel nélküli megvalósulását, a rendőrök szavaival élve „a tervvel sokszor az a gond, hogy a célszemélyek nem olvassák”.

A cselekmény jellegéből adódóan a realizálás utáni adatgyűjtés a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények esetén nehézkes és nehezen vezet eredményre. Emiatt az eljárások jelentős részénél a nyomozó hatóság nem jut a futárokra, vagy a középszintű kábítószer-kereskedőknél feljebb; nem tudja felderíteni a magasabb szervezeti szinten lévő elkövetőket.

Itt jegyzem meg, hogy ez nemcsak hazai, hanem a cselekmény jellegéből adódóan, az uniós államok bűnüldözését általánosan érintő gond.

Mindezek alapján már értelmezhető, hogy a vizsgált ügyekben az átlagos büntetési tétel miatt „csak” négy év volt az elsőfokú ítéletekben¹⁷.

A vizsgált időszakban minden harmadik kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény csempészéssel volt összefüggésben. Mivel a drogpiacon meglehetősen fragmentált, így az alsóbb szintű piaci szereplők több szerepben is jelen lehetnek. És alapvetően ők alkották a mintába kerülő elkövetői kör mintegy kilencven százalékát. Pusztán a piaci szerepek alapján nem tudtam jól elkülöníthető klasztereket alkotni az adatbázisból, de a klasszifikációs eljárás segítségével jól elkülöníthető szocioökonómiai jellemzőkkel bíró csoportokat különböztettem meg¹⁸.

¹⁶ Ronald Goldstock: *The Approach of the Organized Crime Task Force*. White Plains, New York, 1992. Idézi Heike P. Gramckow – Joan E. Jacoby – Edward C. Ratledge: i. m.

¹⁷ A mintába kerülő ügyekben a büntetés alapesetben kettőtől nyolc évig terjedő [282. § (2); 282/A § (1); 282/B § (1); 282/C § (4)] csekély mennyiség esetén, illetve öttől tíz, illetve öttől húsz évig terjedő jelentős mennyiség esetén; de minősített esetben akár húsz évig terjedő vagy életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetéssel is büntethető volt a cselekmény. A mintába kerülő kínálati bűncselekmények 98,4 százalékában jelentős mennyiségű kábítószerre történt az elkövetés.

¹⁸ Klaszteranalízis, klasszifikációs eljárás segítségével választottam szét a mintába kerülő elkövetői kört, amely a következő négy, markánsan elkülöníthető szocioökonómiai jellemzőkkel bíró csoportba volt sorolható: 1) szegénység elől menekülők vagy relatív szegények; 2) egyéb illegális gazdasági tevékenységről a kábítószerrel történő „magánkereskedésre” áttért „vállalkozók”; 3) dílerek; 4) középszintű kereskedők. Ők a mintába kerülteknek csak a 10,3 százalékát alkották.

Az ismertté vált, felderített kínálati kábítószer-bűncselekményt elkövetők többsége az alsó szintű hálózathoz tartozik. Gyakorlatilag középszintnél feljebb nem jutott a vizsgált időszakban a hazai bűnüldözés. Jellemzően futárok (a mintába kerülő esetek 32,7 százalékában fogtak el futárt), cannabisültetvényt létrehozók, illetve ott dolgozók (18,9 százalék), valamint dílerek (27,7 százalék) alkották az ismertté vált elkövetői kör nagyobb részét.

Probléma, hogy mindkét oldalnak más „a bizonyíték”, azaz nem egységes a bizonyítékok értékelése a rendőrségen és az ügyészségen. Számos esetben másképp értelmezi a rendőr, mint az ügyész, hogy mi minősül vagy minősíthető kétséget kizáró bizonyítéknak. Ami a felderítőnek, nyomozónak, vizsgálónak egyértelmű bizonyíték, bizony sokszor elégtelen vagy nem megfelelő az ügyésznek a sikeres vádképviselőhez a bíróság előtt.

A felderítés és a realizálás, de a bizonyítékok értékelésének tekintetében is nagyon eltérő egyes megyék, sőt akár egy-egy megyén belül egy-egy város nyomozó hatóságának gyakorlata. A jogbiztonság és egységes eljárási gyakorlat nehezen valósítható meg egységes bizonyítékértékelés nélkül.

A megkérdezett ügyészek a rendőrség felderítő és a nyomozati tevékenysége kapcsán úgyrészt

- a) a felderítéssel, realizálással összefüggő problémákat emelték ki (idézve):
- „típusos a »sokat markol, keveset fog« esete a rendőrség részéről. Nem elég körültekintően készítik elő az akciókat, gyakran elégtelen a szervezettség is az akciók során, így megnehezül a terjesztés bizonyítása”;
 - „a felderítéseknek nem elsősorban a kábítószer szállító elkövető elfogására kellene szorítkoznia... A kábítószer kereskedelmével, átadásával foglalkozó elkövető esetén szükségesnek tartom az átadásoknak legalább részbeni feltárását”;
 - „probléma a nyomozati cselekmények rossz időzítése”;
 - „a rendőrség nem törekszik a nyomozás kiterjesztésére, megáll az éppen elfogott futárnál, elosztónál stb. Inkább a tartást nyomonza le, mert az sokkal egyszerűbb... a hálózat felderítése azonban ezt követően szinte lehetetlen”;
 - „probléma a nyomozások előkészítetlensége, operatív és nyílt szakasz közötti elégtelen kommunikáció, a kábítószerre és nem a szervezetre koncentrált realizálás”;
 - „a nyomozó hatóság a »díler« ismertté válása esetén – de ennek hiányában is – a fogyasztói kör teljes feltérképezésére törekszik, ami az egyébként is elhúzódó nyomozásokat még inkább parttalaná teszi”;

- b) másrészt a bizonyítékok beszerzését és eltérő értékelését:
- „gondot okoz a bizonyítékok beszerzésével kapcsolatos egyes intézkedések, illetve a rendelkezésre álló bizonyítékok értékelése vonatkozásában az eltérő álláspontok a rendőrség és az ügyész között”;
 - „sokszor összekocannak az álláspontok a minősítés és a bizonyítékok beszerzése körében”.
- c) továbbá a rendőrség szervezeti és humánerőforrás-problémáit:
- „a rendőrség személyzeti problémái kihatnak a nyomozások eredményességére és időszerűségére”;
 - „a nyomozó hatóság leterheltsége miatt nincs kellő súly az ilyen büncselekményeken”;
- d) valamint a hatályos jogismerettel és a hatékonyság versus jogkövetéssel kapcsolatos problémákat:
- „a nyomozó hatóság nem naprakész a Be. és a Btk. új szabályainak ismeretével, emiatt sok az eljárásjogi szabálysértés, ami miatt a keservesen beszerzett bizonyítékok nem használhatók fel, vagy újra meg kell ismételni bizonyos nyomozati cselekményeket”;
 - „a nyomozó hatóság a hatékonyság követelményét néha a törvényesség elé helyezi”.
 - „a kényszerintézkedést alku tárgyának tekintik a rendőrök. Gyakran úgy veszik rá a gyanúsítottat vallomástételre, hogy a kényszerintézkedés megszüntetését ígérik anélkül, hogy erről az ügyészt tájékoztatnák.”

Az ügyész egy libikókán a statikus középső nehezeék. Jó esetben ismeri egyik oldalt is, és a másikat is, azaz a rendőrség tevékenységét és gondolkodását, és a bírót, bíróságát is. Tudja, milyen bizonyítékokra, adatokra, információkra lenne szükség ahhoz, hogy a bíró úgy ítélhesse meg a vonatkozó cselekményt, ahogy az a maga valójában létezik.

A közös, kooperatív operatív szakasz sokkal eredményesebbé tehetné a bizonyítási eljárást és határozottan megalapozhatná a váderedményességet. Leegyszerűsítve: az ügyész tudná, mire van szükség, a felderítő, nyomozó pedig azt, hogyan szerezhető meg.

Nem véletlen, hogy mindezek hiányában az egyetlen szempont, amely alapvetően meghatározza és jellemzi az ismertté vált kínálati oldali kábítószer-büncselekményeket, a realizált kábítószer-mennyiség.

A mintába került kínálati oldali kábítószer-büncselekmények 98,4 százalékában jelentős mennyiségű kábítószerre történt az elkövetés, miközben a

szervezetten történő elkövetés csak a vizsgált esetek 4,6 százalékában vált bizonyíthatóvá.

Kvóta- és kapacitásproblémák

A kínálati oldali kábítószer-bűncselekményeket – egyebek között – két indikátor szerint érdemes megkülönböztetni:

- a) egyrészt a felderítő/operatív technikai eszközök igénybevételének komplexitásán;
- b) másrészt az illegális tevékenység típusán keresztül.

Jellemzően a következő nyomozati technikákat alkalmazzák a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése során a nyomozó hatóságok:

- lehallgatás (telefon, e-mail, sms stb.);
- informátor, más bizalmi személy;
- fedett nyomozó;
- „figyelés” – technikai eszközzel történő megfigyelés;
- pénzügyi nyomozás (pénzügyi tranzakciók, gazdasági tevékenység folyamatos figyelése);
- kapcsolat- (hálózati) elemzés (*social network* vagy *link analysis*)
- „kifinomult” elektronikus megfigyelés (például IP-alapú kommunikációs rendszerek stb.).¹⁹

Hazánkban a pénzügyi nyomozás nem jellemző módszer ezekben az ügyekben. Ez alapvetően a nyomozó hatóság limitált pénzügyi és személyi feltételeivel függ össze. A technikai eszközök beszerzéséhez és alkalmazásához megfelelő mennyiségű pénzre és emberre van szükség. A figyelési/lehallgatási kapacitással kapcsolatos problémák, a kvótarendszer is jelentős hatással van a felderítésre és az eljárásokra a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények vonatkozásában, a figyelési/lehallgatási kapacitás felhasználásának kérdése is²⁰.

Hazánkban a Nemzetbiztonsági Szakszolgálat végzi a telefonlehallgatásokat, és ők határozzák meg azt a kapacitást, amelyet szolgáltatni tudnak. Ez a felderítési kapacitás oszlik el aztán a „megyék” között, valamint a központi felderítő szervezet között (Készenléti Szolgálat, Nemzeti nyomozó Iroda).

¹⁹ Heike P. Gramckow – Joan E. Jacoby – Edward C. Ratledge: i. m.

²⁰ Ezúton is szeretném megköszönni dr. Sípós Pál ügyész (Vásárosnaményi Járási Ügyészség) segítségét, aki felhívta a figyelmemet a lehallgatási kapacitás problémájára!

Azaz adott, hogy mely szervezet, megyei főkapitányság milyen kvótamenynyiséggel, mekkora lehallgatási kapacitással gazdálkodhat az adott évben.

Megyei szinten azután tovább osztják a bűnügyi szervek között – vélelmezhetően az igények, lehetőségek és bűnügyi fontosság függvényében.

(Itt jegyzem meg, hogy a lehallgatási kvóta korlátozott mennyisége, illetve a kvótahiány vagy a kvótán felüliség is számos helyen szerepet játszik abban, hogy a rendőrség a titkos információgyűjtésből nem vált át titkos adatszerzésre; illetve az, hogy hiteles információk alapján sem tud egy-egy felderítő osztály titkos információgyűjtést indítani. Az pedig végképp problematikus, hogy az ügyész javaslatára a rendőrség titkos adatszerzést kezdeményezzen. A központi szerveknél ez talán még nem számottevő probléma, megyei, sőt városi szinten azonban már súlyos gond a jogalkalmazók szerint.)

De ugyanilyen hatással van a felderítők korlátozott száma, leterheltsége és bizonyos szakismeret, adott esetben akár nyelvismeret hiánya is az eljárásokra és a felderítés folyamán alkalmazott eszközök megválasztására. A pénzügyi nyomozás meglehetősen időigényes tevékenység, amelyet a nyomozó hatóság saját erőforrásaiból és gazdasági, pénzügyi szakember bevonása nélkül jellemzően nem képes hatékonyan megoldani. Nem is kerül rá sor, inkább az elfogást, realizálást követően történik meg egy ad hoc nyomozás, ami jellemzően kimerül a bankszámla-kivonatok átvizsgálásában.

Szintén nem alkalmaznak IP-alapú kommunikációs rendszereket a megfigyelésben, ezek beszerzése és működtetése ugyanis jelentős forrásigényű. És egyéb „kifinomult elektronikai megfigyelőeszközzel” történő megfigyelésben sem jeleskedünk.

Kapcsolatelemezést (*link analysis*) alkalmaznak a nyomozók, tényleges kapcsolathálózat-elemzésre (*social network analysis*) azonban már ritkábban kerül sor²¹.

Hazánkban a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítésére – bűnügyi célú titkos információgyűjtés során – legelterjedtebb nyomozati technika az emberi információforrás alkalmazása.

21 A kapcsolathálózat-elemzés olyan alapvetően szociológiai módszeren alapul, amely a hálózati viszonylatok kifejlődésében egyszerre képes empirikusan is megragadni a csoportalakzatokban testet öltő strukturális kényszereket és azokat az egyéni cselekvéseket, amelyek eredőjeként e strukturális kényszerek maguk is folyamatosan módosulnak. Így például a kapcsolathálózat-elemzések hangsúlyosan szólnak arról, hogy az olyan piaci formák, mint az illegális drogpia strukturális kényszert jelentenek valamennyi piaci résztvevő számára, de fényt derítenek azokra a folyamatokra is, amelyek nyomán a piacot valóban befolyásolni képes szereplők kapcsolathálózati akcióik révén a meglévő piaci struktúrákat átrendezhetik.

Vagyonekobbás

Mivel hazánkban a felderítés idején általában nem történik részletes adatgyűjtés a célszemély(ek) pénzügyi tevékenységére vonatkozóan, így a kábítószer mellett jelentős anyagi eszközök elkobzására csak elvétve, véletlenszerűen kerül sor. A realizálás általában akkor történik, amikor nagy bizonyossággal lefoglalható nagyobb mennyiségű kábítószer. Úgy tűnik, a hálózat felderítése és működésképtelenné tétele másodlagos cél, a legfontosabb az anyag illegális drogpiacon jutásának megakadályozása.

Így kiemelt probléma a *vagyonekobbás* területe. Több megkérdezett ügyész is megjegyezte, hogy a „*vagyonekobbás alá eső értékek felkutatására a nyomozás során kevés energia jut*”.

A probléma gyökere azonban ez esetben is az operatív nyomozati szakban keresendő, és a megoldást is itt kellene alkalmazni.

A hatályos Btk. 74. § (1) szakasz b) és c) pontja egyértelműen fogalmaz, és vagyonekobbást rendel a bünszervezetben való részvétel alatt szerzett, illetve a kábítószer-kereskedelem elkövetőjének a bűncselekmény elkövetésének idején szerzett vagyonára. A (4) bekezdés a) és b) pontjai pedig a bizonyítási teher megfordításával segítik elő a vagyonekobbás alkalmazását.

A szabályozás kedvező helyzetet teremthet(ne) e jogintézmény széles körű alkalmazására a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények miatt eljárás alá vont gyanúsítottakkal szemben. De! A vizsgálat idején még az 1978. évi IV. törvény volt hatályban, és annak 77. § B szakasza a bünszervezetben való részvétel idején szerzett vagyonra szintén a bizonyítási teher megfordításával igyekezett elősegíteni a vonatkozó jogintézmény alkalmazását. Ha a statisztikai adatokat nézzük, azt láthatjuk, hogy éves viszonylatban az ismertté vált visszaélés kábítószerrel bűncselekményeknek bizonyíthatóan kevesebb mint egy százaléka valósul meg bünszövetségben, illetve bünszervezetben. Azaz csak nagyon csekély elkövetői körre vonatkozatható a fordított bizonyítási teher a vagyonekobbást illetően.

Sok jogalkalmazó jelezte, hogy a bünszervezetben történő elkövetés a bírósági tárgyaláson túlbizonyítást igényel, így nem véletlen, amit jelen vizsgálat eredményei is jeleznek, miszerint bünszervezetben történő elkövetés miatt a mintába kerülő esetek 4,6 százalékában történt csak vádemelés, miközben az ügyiratokban foglalt házi nyomozati iratokból, továbbá a rendőrség gyanúsí-

22 <http://www.unodc.org/southeasterneurope/en/criminal-justice-and-prison-reform/linking-law-enforcement-and-justice-institutions.html>

totti kihallgatási jegyzőkönyveiből sokkal több esetben volt valószínűsíthető a bünszervezet megléte. A vizsgált ügyek 31,2 százalékában a nyomozó hatóság „meg is vádolta”, a gyanúsítottat vagy gyanúsítottakat bünszervezet létrehozásával, vagy bünszervezetben, illetve bünszövetségben történő elkövetéssel. A rendelkezésre álló bizonyítékok azonban számos esetben az ügyész számára nem voltak elégségesek ennek bizonyításához a bíróságon.

Így csekély a lehetőség a „könnyített” vagyonekobjzásra. Több ügyész is jelezte, hogy szerintük a „*vagyonkutatót, biztosítási intézkedéseket és zár alá vételi előterjesztéseket bátrabban kellene alkalmazni*”.

Ahhoz, hogy megértsük a vagyonekobjzás jelentőségét, ismernünk kell a drogpiacon működését. Korábban vázoltam, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmény elkövetésének célja az anyagi haszonszerzés. Minél magasabb a kereskedelmi szint, annál jelentősebb az extraprofit. A felső szintű kábítószer-kereskedők „üzletemberek”, nem kábítószer-élvezők. Céljuk pedig a profitszerzés, amelyet azért e „termék(ek)” kereskedelmével, előállításával végeznek, mert leginkább az azokkal a termékekkel és szolgáltatásokkal történő üzletek, piacok a jövedelmezők, amelyek büntetőjogilag tiltottak, mégis jelentős kereslet mutatkozik irántuk.

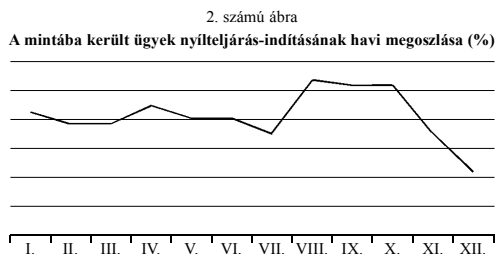
Ha célunk a kábítószer-kereskedelem visszaszorítása, akkor vajon a szabadságvesztéssel fenyegetett büntetés, vagy a cselekmény hatósági észlelését követő, nagy valószínűséggel bekövetkező, jelentős gazdasági veszteséget okozó, piaci pozíció és az extraprofit elvesztésével járó szankció a hatásosabb-e.

A drogkereskedelem felső szintjén tevékenykedő befektetők üzletemberek. Ismerik a kockázatokat, sőt a profitvesztés kivédésének technikáit is. Nem véletlen, hogy az igazságszolgáltatás nem igazán jut el eddig a szintig. A befektetők alatti, előállító, nagybani eladói szint már esetleg elérhető, de a befektetői kör jövedelme jellemzően a hatóság által szinte nem látható, nehezen lenyomozható, és még nehezebben bizonyítható helyen van.

Nyilvánvalóan ezek a delikvensok kriminológiai értelemben a fehérgalléros bűnözők csoportjába sorolhatók. Ellenük nem lehet hatékonyan fellépni a hagyományos nyomozástaktikai eszközökkel, ahogy a kínálati oldali kábítószerpiac ellen sem, ezért ha az igazságszolgáltatás rendszere a kábítószer-kereskedelem magasabb szintjeit szeretné ostromolni, elkerülhetetlen a bűnügyi célú operatív szakban a pénzügyi/gazdasági felderítés, amely megalapozhatja a sikeres vagyonekobjzást. Hiszen mind a bűnismétlés megakadályozása szempontjából, mind pedig bűnmegelőzési érdekből éppen a jelentős vagyonekobjzás lenne a leghatásosabb büntetés.

A nyílt nyomozások elrendelésének éves megoszlása

A mintába kerülő esetekben az operatív felderítés utáni nyílt nyomozás megindulásának havi megoszlását mutatja a 2. számú ábra.

Látható, hogy a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények esetében kiemelkedik az augusztus, a szeptember és az október, és látványosan átlag alatti a decemberben és júniusban, júliusban történő nyílteljárás-indítások száma.

Ennek alapvető oka, hogy kevés a felderítők vagy az ilyen ügyekben felderítői és vizsgálói tevékenységet végző nyomozók, illetve a Nemzetbiztonsági Szakszolgálatnál dolgozó figyelők, egyéb szakemberek száma. Így alapvetően az ő szabadságolásaik jelentősen befolyásolják az ismertté vált kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények havi megoszlásának alakulását.

Augusztus, szeptember és október magasan a legaktívabb realizálási, elfogási időszak, míg a novembert, a decembert és a nyár derekát az átlagosnál alacsonyabb, „visszafogottabb” nyílteljárás-indítási aktivitás jellemzi.

Más adatokkal összevetve határozottan kirajzolódik, hogy a novemberi, decemberi meredeken csökkenő eljárásindítás a rendőrség humánerőforráskapacitásával és anyagi erőforrásainak korlátaival függ össze.

Azaz ha van elég pénz, több emberrel, több figyelést, több titkos nyomozást lehet folytatni; ha nincs, akkor esetleg csak észlelni lehet e cselekményeket (illetve a lehallgatási/figyelési kapacitás és anyagi erőforrások éves keretének felhasználása után már azt se). És legalitás elve ide vagy oda, csak azokban az esetekben indulnak eljárások, amelyekben muszáj, vagy éppen van még rá elegendő kapacitás.

Vajon beszélhetünk-e így jogbiztonságról? Ha nincs pénz egy bűncselekmény költséges üldözésére, akkor miért nem váltunk stratégiát, és engedünk más, a társadalmi kontrollt megtestesítő eszközöknek nagyobb befolyást a je-

lenség kezelésébe? Mert a végrehajtásnak, illetve a vonatkozó jogszabályok betartásának ilyen mérvű elégtelensége veszélyeztetheti a büntetőjog legitimitását!

Nemzetközi vonatkozások

Ma már nem ritka, hogy egy-egy jelentősebb szervezet felszámolása érdekében több ország is együttműködik. Ha a felszámolni kívánt szervezet kábító-szer-kereskedelemmel összefüggő cselekménye vagy részcselekményei Magyarország területét is érintik, akkor a magyar hatóságoknak műveleti támogatást kell nyújtaniuk. Ez vonatkozik az operatív biztosításra, de akár a titkos nyomozást, titkos információgyűjtést követő nyílt nyomozás, vagy jogsegély alapján, nyílt büntetőeljárás lefolytatására is.

Elkerülhetetlen, hogy hazánk a korábbinál jóval aktívabban részesesé váljon a nemzetközi rendőri együttműködés keretében történő felderítéseknek és nyomozásoknak a kábítószerek-bűnözés tekintetében (is).

Ehhez próbál igazodni ugyan a 2012. évi C. törvény módosítása is, de a bűnüldözés hazai szervezeti rendszere és a jogalkalmazók feladat- és jogköre (kiemelten az ügyészeké) – ha szabad így fogalmaznom – nem teljesen „EU-konform”.

Habár 2011. január 1-je óta ügyész engedélyével lehetséges álvásárlás, bizalmi vásárlás, bünszervezetbe beépülés, illetve ellenőrzött szállítás folytatása érdekében fedett nyomozó alkalmazása [Rtv. 64. § (1) bek. f)], ez a rendelkezés nem elégséges ahhoz, hogy zökkenőmentesen eleget tehesünk a nemzetközi együttműködésben megvalósuló műveleti tevékenység során a hazai és más részes államok bűnüldöző és büntető igazságszolgáltatás rendszerei közötti kooperációnak.

Mint azt egy megkérdezett szakember megjegyezte: *„egyetlenek vagyunk a volt szocialista országok között, ahol a rendőrségnek nincs olyan saját szervezeti egysége, amely a figyeléseket, telefonlehallgatásokat és egyéb operatív felderítési tevékenységet elvégezné”*. Nézzük példaként az ellenőrzött szállítások végrehajtását! Míg az uniós tagállamokban, ezen belül a volt szocialista utódállamokban is ezeket a tevékenységet jellemzően a rendőrség belső speciális szervezeti egysége oldja meg, addig nálunk a titkosszolgálat. Ez azért gond, mert amikor határon átvélő nemzetközi együttműködés keretében történik a figyelés és/vagy ellenőrzött szállítás (kísérés), a nemzetközi jogszabályokkal és az Europol tevékenységével összhangban rendőrök végezhetnek más tagállam területén részlegesen közös operatív tevékenységet,

a titkosszolgálat munkatársai azonban nem minősülnek rendőrnek még akkor sem, ha a rendőrség kérésére végeznek ilyen tevékenységet vagy éppen operatív adatgyűjtést. Így rájuk nem érvényesek a vonatkozó egyezményekben, bilaterális megállapodásokban és nemzetközi jogszabályokban foglalt rendelkezések. Mint titkosszolgálati ügynökök pedig kémnek minősülnek, és más országok e szerint járhatnak el velük.

Másik nagy gond – és nem csak a nemzetközi együttműködések tekintetében – az ügyész szerepe a felderítésben és a nyomozati eljárásokban. Ezt korábban már megvizsgáltam és arra a következtetésre jutottam, hogy az eredményesebb nyomozati, vádelőkészítő és váderedményességi szempontból ki kellene terjeszteni az ügyész feladat- és jogkörét. Az operatív adatgyűjtésben, tervezésében kooperatív szerepet, az operatív adatgyűjtés megvalósításában pedig a társadalmi kontrollt megtestesítő és egyben a jogi követelmények teljesülését figyelemmel kíséző szerepet kellene kapnia. Habár az egyes uniós országokban más-más a jogszabályi környezet, azonban jellemzően az ügyészek feladat- és jogköre a mienknél jóval kiterjedtebb az operatív adatgyűjtés szakában.

Míg számos nyugat-európai országban például a határon átnyúló ellenőrzött szállítások ügyészi jóváhagyással és ügyészi felügyelet mellett zajlanak, addig hazánkban az ügyészek ezekről a tevékenységekről jellemzően nincs is tudomása. (Kivétel, ha fedett nyomozó van az ügyben. Ez esetben a hatályos rendelkezések értelmében az ügyésznek tudnia kell az akcióról.) Más esetekben a felügyeletet az országos rendőrfőkapitány gyakorolja, az ő engedélyével zajlanak ezek a műveleti tevékenységek. Hiába kooperálna például egy holland ügyész egy magyar ügyésszel a nemzetközi rendőri együttműködést igénylő ellenőrzött szállítás során akár a nemzetközi és/vagy saját országra vonatkozó jogi követelmények teljesüléséről, vagy éppen a megosztott nyomozati eljárásokról, a sikeres közös vádelőkészítésről a vonatkozó ügy kapcsán, mert nincs partnere. Sok helyen nehezen fogadják el a többségi európai uniós tagállamoktól jelentősen eltérő szervezeti felépítésből eredő helyzetet, így a nemzetközi együttműködéseink eredményességének és a szerepvállalásunknak jelentősen határt szab ez a helyzet. A gyakorlatban gondot okozhat, hogy egy ellenőrzött szállítás folyamán milyen módon tudják a magyar hatóság képviselői elfogadtatni az együttműködő országokkal, hogy nálunk nem kell ügyészi engedély egy ellenőrzött szállítás lebonyolításához. A hazai szabályozás anomáliáiból eredő eltérő joggyakorlat miatt akár egy művelet is meghiúsulhat.

Összegzés

Az igazságügy rendszere az úgynevezett hagyományos bűncselekmények felderítése és az azokban történő eljárás tekintetében jóval egységesebb gyakorlatot folytat, mint az új típusú bűncselekmények esetén. Ennek kézenfekvő oka, hogy ezek a cselekmények már hosszú ideje büntetendők, az anyagi jogi rendelkezéseket letisztult megfogalmazások jellemzik, továbbá az anyagi és az eljárásjogi rendelkezések illeszkednek egymáshoz. Kialakult a relatíve egységes eljárási gyakorlat, érvényesül a transzparencia mind az eljárásokban részt vevő hatósági személyek, mind pedig az elkövetők számára.

Ezzel szemben azon cselekmények, devianciák esetében, amelyeket a társadalom csak pár évtizede vagy még korábban definiált bűncselekménynek, a büntető igazságszolgáltatás rendszere és maga a jogalkotás is még „keresi a fogást”.

Transzparenciáról, jogbiztonságról pedig még nem igazán beszélhetünk. A gazdasági vagy a kábítószer-bűncselekmények tipikusan ezt a kategóriát képviselik, így nem véletlen, hogy az igazságszolgáltatás rendszere nehezen boldogul velük. Nemcsak hazánkban, de a fejlett országokban általában ez a helyzet.

Ezeknek a cselekményeknek a felderítéséhez és bizonyításához nem elégségesek a hagyományos eszközök, technikák, tudások és ismeretek. A teamben végzett tevékenység felgyorsíthatja és hatékonyabbá teheti az eljárásokat, de az igazságszolgáltatás hazai szervezetrendszerébe ez egyelőre nehezen beilleszthető.

Speciális ismeretekre, sőt szakemberekre van szükség. Pénzügyi, gazdasági szakemberek, pszichológusok, kémikusok egészítik ki a nyomozó teameket a kínálati oldali kábítószer-bűncselekmények felderítése és bizonyítása folyamatában. Mivel e jelenségek rendkívül összetettek, elkövetésük is speciális szakértelmet igényel, a mindig újabb és újabb trendek, szubsztanciák, elkövetési módok megismerését. Az igazságügy rendszerének igazodnia kell ehhez, ha lépést akar tartani az illegális droggal és az elkövetőkkel.

A kínálati oldali kábítószer-bűncselekményekkel kapcsolatos hatékony felderítés és bizonyítási eljárás folytatása érdekében, és hogy a földrajzilag ma még meglehetősen nagy diverziót mutató eljárási gyakorlat közelítsen egymáshoz, arra van szükség, hogy a droggal működésének szisztémáját, a droggal szerepeket és jellemzőket, valamint a vonatkozó büntetendő cselekmény jogszabályi környezetét és annak alkalmazását is jól ismerő, e bűncselekménytípusra specializálódott, a legújabb droggal fejleményekkel,

trendekkel folyamatosan tisztában lévő ügyészek vagy ügyézszi teamek, illetve bírák járjanak el.

A drogpiacon kívül gyors változásai (értve ezen a szubsztanciátípusok, a szerfogyasztási minták, a piaci trendek, a szervezeti mátrix és a direkt marketing változásait) szükségszerűvé teszik, hogy az eljárók naprakészek legyenek. Ezért szükség van a folyamatos továbbképzésükre.

Habár az új típusú pszichoaktív szerek térhódítása ma már megkérdőjelezhetetlen, a drogszcéna és a drogpiacon gyors változását a büntető igazságszolgáltatás és a bűnüldözés rendszere csak óriási fáziskéséssel tudja követni; így egyelőre csak reaktív jogpolitika és jogalkotás tud érvényesülni.

Mire a jogszabályi környezet egy-egy változása érzékelhetően érvényesül a joggyakorlatban is, addigra újabb változásokra van szükség, mert a drogpiacon átalakulása újfent messze túlhaladta, felülírta a jogi szabályozást és a joggyakorlatot.

Kérdés, hogy a bűnüldözést és a büntető igazságszolgáltatás rendszerét meddig kényszerítjük ebbe a csiki-csukiba. Meddig tartható, hogy – e bűncselekmény vonatkozásában – a folyamatos jogbizonytalanság, a bűnüldözés operatív szakaszának társadalmi és jogi követelmények teljesülésével kapcsolatos kontroll és a joghatóság hiánya aláássa a büntetőjog legitimitását és az általános jogbiztonságot?

Nem a kábítószer-fogyasztás vagy kábítószer-kereskedelem mint társadalmi probléma kezelése ellen érvelek, hanem amellek, hogy érdemes lenne elgondolkodni a racionális, hatásos és költséghatékony társadalmi kezelésmódra történő áttérésen. Nem feltétlenül a büntetőjog a legalkalmasabb eszköz a drogpiacon megválasztására, miközben az illegális piac működése és a visszaszorítására hivatott intézményesült represszió összességében sokkal több társadalmi kárt és költséget termel, mint maga a drogpiacon.

A drogpiacon mellette a probléma definiálása és a problémakezelés dominanciájának kisajátítása érdekében – mint azt a tanulmányban korábban bemutatam – a működő intézményi piac alapvető érdeke a status quo fenntartása.

És miközben a jogalkotói szándék a piac kontrollja, a jogszabályi környezet és a joggyakorlat állandó változásának következtében – mintegy nem kívánt hatásként – a piac is folyamatos változásban van.

Lényeges eleme a folyamatnak, hogy a piac és a piaci magatartások, szerepek, értékesítési módok változása elsősorban a joggyakorlatra, míg a termékek, azaz a kábítószerek körének változása a büntető jogszabályra („kábitószerlistára”) történő reakcióként, válaszként értelmezhető.

Nagyjából úgy lehetne szemléletesen leírni, mint egy latin táncot: gyors-lassú, gyors-lassú. Gyors drogpiai változások, lassú kriminálpolitikai válszok, majd gyors piaci változások a disztribúciós, illetve a termékfejlesztés színterén mint reakció, és ismét lassú válasz ezekre a reakciókra a büntető igazságszolgáltatás intézményrendszerétől. A „lassú válasz” joggyakorlata már nem az éppen aktuális változásokra, hanem az azt megelőző változás hatásaira reagál.

Így lesz a kábítószerpiac és a büntető igazságszolgáltatás piacának egymásnak feszülése olyan, mint egy *keljfeljancsi*. Mindig keresik az optimális egyensúlyt, de latensen egyik piacnak sem érdeke, hogy kialakuljon az egyensúlyi állapot!

A büntető igazságszolgáltatás rendszere jellegénél fogva konzervatív, a goffmanni értelemben totális intézmény. Ezért nem képes a gyors változásokra. Ami tetten érhető olyan indikátorokban, mint

- a jogszabályi szövegekörnyezet letisztultságának a hiánya;
- az ebből következő jogértelmezési nehézségek;
- az ebből következő egységes joggyakorlat hiánya;
- a szintén ezzel összefüggő büntető jogegységi határozatok, büntető elvi döntések sokasága;
- és a szintén ebből következő jogbizonytalanság.

Minden törvény alapvetően annyit ér, amennyi végrehajtható, betartatható belőle. A joghatásosságot azonban legalább annyira befolyásolja a kodifikáció minősége, értem ezen, hogy a pönalizálni kívánt jelenséget a jogalkotó mennyire képes „modellezni” a jogszabályban (azaz a jogszabály mennyire tükrözi a valóságot; esetünkben a drogpiacon működését és a drogpiacon szerepetet), mint a jogalkalmazók szakértelme (szakmai tapasztalatai, gyakorlata, illetve attitűdje, azonosulása a szabályozással, illetve az eljárásba vont vagy vonódott személyekkel).

Ezért ha elfogadjuk, hogy a büntető igazságszolgáltatás rendszere mint a problémakezelésben domináns eszköz jellegénél és a vonatkozó jogtárgy (drogpiacon) sajátosságainál fogva nem képes a kábítószer-probléma visszaszorítására, és tudomásul vesszük, hogy egyelőre a modern társadalmakban a büntető igazságszolgáltatást tekintik a problémakezelés domináns eszközének, akkor ebből logikusan következik, hogy a jogalkalmazók szakértelme marad az az indikátor, amellyel a szabályozás – korábban vázolt – anomáliái részlegesen enyhíthetők vagy részlegesen feloldhatók. Mivel azonban egy olyan jelenségről van szó, amely komplex jogi és szakmai ismeretet követel,

emellett pedig „csapatmunkát”, valódi együttműködést igényel a jogalkalmazó szervek között a nyomozati szakban, így felvetődik a jogalkalmazók szakosodásának szükségessége.

A vizsgálati eredmények egyértelműen bizonyították nemcsak a szakosodás szükségességét, hanem a jogalkalmazók részéről erre megfogalmazódó igényt is. Továbbá azt is, hogy nemcsak azért indokolt az ügyész jog- és feladatkörének kiterjesztése az operatív felderítés idején, mert így a társadalmi kontroll és a jogi követelmények teljesülésének figyelemmel kísérése végre e szakban is érvényesülhet, hanem azért is, mert jelentős mértékben megkönnyítheti a bizonyítást és lerövidítheti a nyílt nyomozások megindulásától a vádemelésig tartó eljárás szakasz hosszát, és nem utolsósorban elősegítheti a nemzetközi együttműködést.

Az ENSZ Kábítószer-ellenőrzési és Bünmegelőzési Hivatala a délkelet-európai régió bűnüldözésének és igazságszolgáltatásnak fejlesztésére vonatkozóan megállapította, hogy „*a bűnüldözés és az igazságszolgáltatás intézményei közti együttműködés javítása és erősítése elsőséget kell hogy kapjon. A jelenleginél hatásosabb és szervezettebb fellépésre van szükség a határon átvélő bűncselekmények visszaszorítása érdekében, amely az elkövetők számának emelkedésében – mint eredményességi indikátor [a szerző megj.] – lenne tetten érhető. A vonatkozó államok egyetértettek az igazságügyi szervezetek közti együttműködés erősítésének szükségességében. A regionális program az információcsere megkönnyítését és az ügyészi irányítás, felügyelet mellett zajló nyomozások, mint „jó gyakorlatok”, modellek átadását szorgalmazza. Továbbá, a bűnüldöző szervek és az ügyészség kapacitásainak erősítését annak érdekében, hogy közös erőfeszítéssel proaktív műveletekre kerülhessen sor a szervezett bűnözés területén, beleértve az emberkereskedelmet és az embercsempészetet is.*”²²

IRODALOM

Arlacchi, Pino: Some Observations on Illegal Markets. In: **Ruggiero, Vincenzo – South, Nigel – Taylor, Ian (eds.):** The New European Criminology, Crime and Social Order in Europe. Routledge, London, 1998

Bevezetés az erkölcsök és a törvényhozás alapelveibe. In: **Márkus György (szerk.):** Brit moralisták a XVIII. században. Gondolat Kiadó, Budapest, 1977

Christie, Nils: A fájdalom korlátai. Európa Könyvkiadó, Budapest, 1991

Fekes Gyula: Titkos információgyűjtés avagy titkos adatszerzés? *Jogifórum.hu*, 2005. március 20.

<http://www.jogiforum.hu/publikaciok/174>

Finszter Géza – Mészáros Ádám: A titkos felderítés új szabályozása. Kézirat. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2010

Goldstock, Ronald: The Approach of the Organized Crime Task Force. White Plains, New York, 1992

Gramckow, Heike P. – Jacoby, Joan E. – Ratledge, Edward C.: Prosecuting complex drug cases – The challenge for local prosecutors. Jefferson Institute for Justice Studies, 1993. <http://www.jijs.org/publications/prospubs/Compdxdr.pdf>

Mill, John Stuart: A szabadságról – Haszonelvűség. Magyar Helikon, Budapest, 1980

Natarajan, Mangai – Belanger, Mathieu: Varieties of drug trafficking organizations: A typology of cases prosecuted in New York City. *Journal of Drug Issues*, vol. 28, no. 4, 1998

Reuter, Peter – Ramstedt, Mats – Rigter, Henk: Developing a Framework for Estimating Government Drug Policy Expenditures. Report for the European Monitoring Center on Drugs and Drug Abuse. EMCDDA, 11 May 2004, http://www.emcdda.europa.eu/attachements.cfm/att_21247_EN_Reuter_2004.pdf

Ritter Ildikó: Drogkereskedő karrierék. Kézirat. 2009

Ritter Ildikó: Bevezetés a kábítószer-gazdaságtanba I. In: **Vótkó György (szerk.):** Kriminológiai Tanulmányok, 49. Országos Kriminológiai Intézet, Budapest, 2012

Ruggerio, Vincenzo – South, Nigel: Eurodrugs, Drug Use Markets and Trafficking in Europe. Taylor & Francis Group, 1995

Schur, Edwin, M.: Crimes Without Victims: Deviant Behavior and Public Policy. Englewood Cliffs, Prentice-Hall, 1965

Swedberg, Richard: New Economic Sociology. Conference Paper. Second European Conference for Sociology, Budapest 1995

The State of the Drugs Problem in Europe. European Monitoring Centre for Drugs and Drug Addiction, Office for Official Publications of the European Communities, Luxembourg, 2008

INTERNETES HIVATKOZÁSOK

<http://www.publications.parliament.uk/pa/ld201012/ldselect/lddeucom/270/27002.htm>

<http://en.rian.ru/world/20100530/159275376.html>

<http://socialcorruption.com/news/worldwide-dilemma-drug-trafficking-and-violent-take-over-solution>

<http://register.consilium.europa.eu/pdf/en/12/st17/st17547.en12.pdf>

<http://www.emcdda.europa.eu/themes/drug-situation/policy>

<http://www.unodc.org/southeasterneurope/en/criminal-justice-and-prison-reform/linking-law-enforcement-and-justice-institutions.html>

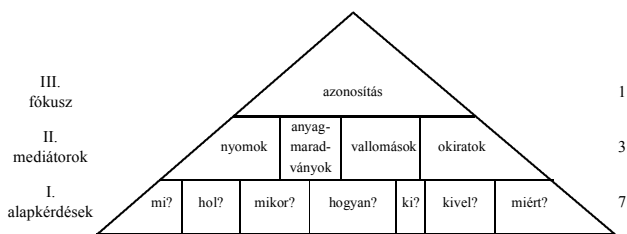
FENYVESI CSABA

A kriminalisztika piramismodelljének második változata

A *Belügyi Szemle* olvasói bizonyára emlékeznek a 2012 októberében megjelent kriminalisztikai piramisábránkra¹, amelyben a hét alapkérdést (mi?, hol?, mikor?, hogyan?, ki?, kivel?, miért?) a középső, mediátoroknak nevezett részen a nyomok, az anyagmaradványok és a vallomások követték, majd ezek fölött ült a tevékenység fókusza, az azonosítás.

Legújabb kutatásunk adatai alapján azonban úgy véljük, a modellezés némi revízióra, kiegészítésre, további pontosításra és részletezésre szorul. Mégpedig azért, mert bizonyos bizonyítékokat csak erőteljes nyomással (kényszeredetten és belemagyarázással) lehetett a hármass mediátori szintbe behelyezni. Ilyen például a titkos eszközökkel felkutatott digitális vagy nem digitális adat, az akár nyílt módon is beszerzett digitális adat (például számítógép-tartalom), valamint maga az okirat. Meglátásunk szerint, ezt az elvi problémát az „okirat” mint közvetítő beiktatása megoldja, mivel ekként jelennek meg „perrendszerűen” a titkos adatok, a védszakértői vélemények, és maguk a büntetőjogilag releváns okiratok (számlák, bizonylatok, levelek stb.). Így, felfogásunk szerint, a büntetőeljárás-jog által meghatározott összes bizonyítékkategória megtalálható a sematikus modellezésünk 7-4-1-es vagy 741-es számúként is aposztrofálható (építőköves) ábráján, amely ezek után a következő formát és tartalmat kapja (1. számú ábra).

1. számú ábra

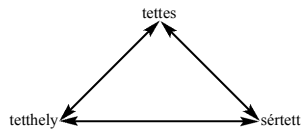
¹ Fenyvesi Csaba: A kriminalisztika piramismodellje és alapelvei. *Belügyi Szemle*, 2012/10., 14–26. o.

A kriminalisztikai piramis mediátorai

Miután a korábbi tanulmányban az alapvető hét kérdést már taglaltuk, ezért e helyütt a további építőköveket emeljük ki és részletezzük.

A nyomok

A bűncselekmények körében gyakran előforduló helyszíni szemle vagy a kutatás (ház, garázs, gépjármű, nyilvános hely stb.), motozás szinte tálcán kínálja együttesen a mediátorokként szereplő nyomokat és anyagmaradványokat, alkalmanként ezek kettős kombinációját (gondoljunk csak az ujjnyomokban lévő izzadságra mint anyagmaradványra). Szoros összefüggés van a tetthely, annak nap mint nap azt használó tulajdonosa, a sértett (károsult) és a helyszínen járt tettes között. Egymással való kapcsolatuk sémája szerint a háromszög a következőképpen rajzolható meg:

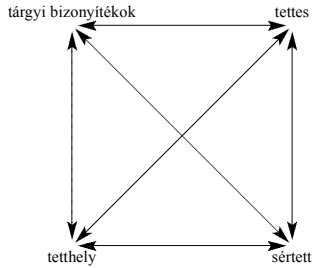
A vagyon elleni, valamint az élet és testi épség elleni bűncselekmények jellegéből, különbözőségéből adódik, hogy a sértetten értjük az esetleges áldozatot is, aki az emberölés vagy közlekedési-, netán foglalkozásiszabály-megszegéses bűncselekmény következtében található a helyszínen, akkor is persze, ha nem ő a tulajdonos.

Nézetük szerint a hármas egység azáltal válik szorosabbá, és az igazi kriminalisztikailag értékelhető kontaktus azáltal jön létre, hogy megjelennek a mediátorok, a közvetítők, konkrétan a nyomok és anyagmaradványok. Mint a 2. számú ábrából látszik, a háromszög négyszögre vált, és a kapcsolatok minden irányúak.

A tetthely a tárgyi bizonyítékokon (nyomokon és anyagmaradványokon) keresztül „szólal meg”, kapcsolja össze a sértettel, a tettesel, akik között szintén kölcsönösség van. Mindez a „principe de l'échange” locard-i elve² alapján megy végbe. A megítélésünk szerint kriminalisztikai alapelvevé vált kölcsönös

² Az angolszász kriminalisták „theoretical exchange” formára fordították kezdetül fogva, és ezt a formulát használják napjainkban is mind az elméletben (monográfiákban, tankönyvekben), mind a gyakorlatban.

2. számú ábra

egymásra hatás, a „kriminalisztikai cserebere” a nyomoknak és legfőképpen az anyagmaradványoknak tulajdonítható. Ennek az átadás-átvételnek köszönhető, hogy – a labormunka segítségével – egyedi vagy csoportazonosításokat tud végezni a kriminalisztika, és ez alapot adhat a tárgyalótermi bizonyosság eléréséhez is.

A kriminalisztikai azonosítás piramisában azért helyeztük jelenleg a közép sor bal első kockájába a fizikai elváltozást mutató, bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban keletkezett és arra, valamint a tettesre visszautaló nyomot, és másodikba az anyagmaradványt, mert

- történeti szempontból a kriminalisztikai azonosítás körében az ujjnyomnyomat-azonosítás volt az első mérföldkő³;
- azonosítási jelentőségét évtizedeken keresztül tartósan őrizte a huszadik században.⁴

Ugyanakkor tendenciájában azt érzékeljük, hogy az anyagmaradvány-vizsgálatok minőségi szintje, sokoldalúsága, mélysége, precizitása és egyedi azonosítási módusza oly mértékben növekedett, hogy azzal a nyom nem veheti fel a versenyt. Olyannyira, hogy egyes nyomok teljesen jelentőségüket veszítik,

³ Annyi apróságot teszünk hozzá még itt, hogy a kutatások szerint a papilláris vonalak vagy dermatoglikfák (a görög *derma*, -atos, = bőr és a *gluphé* = karcolat szavakból összeállva) az emberi ujjon már négy hónapos magzati korban, a századik és a százhuszadik nap között kialakulnak, és a leprát kivéve, betegség sem képes megváltoztatni, csak a test, a szövetek elbomlásával tűnnek el.

⁴ Ahogyan Katona Géza is megfogalmazta: „Elegendő utalni arra, hogy a bűnügyekben végzett szakértői tevékenység mintegy 90%-a azonosításból áll, amelynek tárgyát a kézírások, s aláírások mellett nagyrészt különféle nyomok képezik.” Katona Géza: A nyomok azonosítási vizsgálata a büntetőeljárársban. KJK, Budapest, 1965, 6. o.

például a homlok-, mezítláb-, ajak- és fognyomok.⁵ Előbbieknél az izzadásmány (vagy bőrhámsejt), utóbbiaknál a rúzs vagy nyál mint anyagmaradványok nyomulnak előre. Hasonló tendenciát látunk a lábbelinyomoknál is, ott is egyre hangsúlyosabb szerepet kapnak az esetleges helyszíni térfogati nyomban talált anyagmaradványok a – sokszor csak csoportazonosításra alkalmas – lábbelinyom mellett. A körömnymoknál pedig maga a lehulló, letörő, ledörzsölődő körömdarabka (amit szabad szemmel nem is látunk, oly mikroméretű), illetve a sértett esetében a köröm alatt meghúzódó tettesi (bőr, textil) szennyeződés (mint anyagmaradvány) értékelődik fel.

Ám azt sem állíthatjuk azonban, hogy a nyomok azonosítása körében ne lenne bármiféle tudományos fejlődés. Gondoljunk csak a fülnyomok, fognyomok, kesztyűnyomok, célszerszámok, gépjárművek azonosítási metódusára. Ennek kapcsán jegyezzük meg, hogy tendenciaként a természettudományos módszerek prioritását és folyamatos fejlődését látjuk, és ez a hatás a nyomkutatások, -rögzítések (például fotótechnikában) és -vizsgálatok (vizsgálati eszközök) területén is érzékelhető szerte a világban.⁶

Külön kell szólnunk egy másik nemzetközi tendenciáról, ez pedig a digitális „nyomok” jelentőségének rohamos növekedése. Az idézőjelet azért vagyunk kénytelenek használni, mert a felfogásunk szerint „második generációs” (az 1980-as években kialakult új) bizonyítékok közé tartozó komputeres (beleértve a hardveren kívül a monitort, egeret, hangszórót, külső adathordozókat, printert, szkennert), internetes, chipes adat – szemben a hagyományos kriminalisztikában megszokott tárgyasult (első generációs bizonyítékú) nyomokkal – virtuálisan, nem kézzelfoghatóan, bár sokszor tartósan jelenik meg. Azt azért mondhatjuk, hogy van nyomképzője, nyomhordozója, köztük

⁵ Swanson nyomán tudjuk, hogy az emberi testen ejtett harapások nyomának vizsgálása, összehasonlítása az Egyesült Államokban csupán az 1960-as évek elején kezdődött. Állítja, hogy egy akkurátus, pontos, színes fotó alapján, de még jobb közvetlen megfigyelés útján, a törvényszéki fogorvos jelentős információkkal szolgálhat a nyomozók számára, még mielőtt a gyanúsított képbe kerülne. Az iv oldala segít abban, hogy meg lehessen állapítani, hogy fehér vagy színes bőri gyanúsítottról van-e szó. A harapás ugyanis morfológiai sajátosságokat hordoz, egyebek között a fogak közti részekre vonatkozóan, a sűrűségükre és irányultságukra vagy a töréseikre vonatkozóan is. Akármelyik információ hasznos lehet a nyomozó, a nyomozás számára. Ám, hozzáteszi, hogy a sikeres azonosításhoz szükség van még bizonyos egészségügyi-fogászati adatokra a gyanúsítottól. Charles Swanson – Neil Chamelin – Leonard Territo: Criminal investigation. Random House, New York, 1981, p. 60.

⁶ Ennek ékes bizonyítéka a háromkötetes óriás amerikai forenzikus enciklopédia tartalma, ami szinte csak a nyomok és anyagmaradványok legújabb azonosítási technikáiról szól, kétszáz szerző (köztük egy kelet-európai, lengyel szakértő) tollából. Jay Siegel – Pekka J. Saukko – Geoffrey C. Knupfer (eds.): Encyclopedia of Forensic Sciences. Volume 1–3. Academic Press, San Diego–San Francisco–New York–Boston–London–Sydney–Tokyo, 2000

„nyomképző erő” alapján lezajló folyamat is, de kevésbé felel meg annak a követelménynek, hogy a külső világ leképeződése, egyedileg azonosítható „tükörképe”. Sokkal inkább a tartalma, az üzenete, vallása az érdekes, ami vonatkozhat számítógépes, netes, digitális bűncelekményre vagy ezeken kívüliekre is. És mivel valamilyen adathordozón jelenik meg, ami anyagmaradványi kategóriába sorolható, így érintheti az összes piramismédiátort. A nyomot, az anyagmaradványt és a készítő vallomását (gondolatait) is. Ráadásul sokszor egy számítógépes-informatikus szakértő vizsgálatán és véleményén vagy egy védszakértő okiratán keresztül jutunk az adatokhoz. Úgy is megfogalmazhatjuk – a sokarcú digitális nyom mintájára –, hogy a digitális adatmaradványokhoz. Ezek lehetnek nyílt, rejtett, kóddal titkosított (vagy kombináltan) írott számok, szövegek, (például levél, üzenet), beszéd, zene, napló- és regisztrációs adatok, illetve mindenről kép- vagy videofelvétel.

„Az arany szemcsék a folyók homokjában rejtőznek” – mondja találóan a nyomozói adatgyűjtésről *Déri Pál* az 1970-es években.⁷ Ma, a XXI. században ezt úgy fogalmazhatjuk meg: „Az arany szemcsék a komputer agyában rejtőznek.”

Az anyagmaradványok

A piramisos mediátorok második építőkockájában az anyagmaradványok (emberi, állati, növényi részek, anyagok, tárgyak, s ezek részecskéi, töredékei) végtelen formában és méretben (makro, mikro, szubmikro) segítik az azonosítási csúcsra való feljutást, mivel visszautalnak az „anyaforrás” belső szerkezetére, megalapozott információval szolgálhatnak az eredeti személy (állat, növény) tulajdonságairól, illetve a forrástárgy belső összetételéről. Szoktuk mondani, hogy a nyom a „külső”, a nyomképző külső fizikai viselkedésük, az anyagmaradvány pedig a „belbecs”. Nos, ahogyan az élet erkölcsi imperatívuszai is sejteni engedik, álláspontunk szerint sokkal inkább a „belbecs” a tendenciózus érték a kriminalisztikában is. Már elemeztük az előbbieken a nyomokban rejlő belső értékeket, amelyeket a hozzájuk tapadó anyagmaradványok adnak. A tapadás éppen helyénvaló szónak tűnik, mivel meglátásunk szerint az egyik fő értéke az anyagmaradványnak éppen a „levakarhatatlansága”, a szoros szimbiózisa az anyagi világgal. Úgy is szoktunk fogalmazni, hogy „partizánok”, mivel

– rejtőzködnek, szabad szemmel gyakorta nem is látni őket;

⁷ Déri Pál: Korszerű nyomozás – integrált bűnüldözés. BM Tanulmányi és Propaganda Csoportfőnökség, Budapest, 1976, 250. o.

- mégis léteznek, és szinte mindenhol ott vannak, minden „fa mögül, bokor alól”, előbuknának;
- sokszor a legváratlanabb helyeken ütik fel a fejüket, találjuk meg őket a bűncselekmények (helyszíneik) nyomozása kapcsán;
- szinte kiirthatatlanok, tartósan beékelődnek;
- nagyon hatásosak, mivel egyetlen mikrohajszál, porszem is elég lehet a leg súlyosabb büntetések kiszabásához a *ki követte el?* kérdésre történő egzakt (egyedi) válaszadás után;
- úgy is fogalmazhatunk, szinte lehetetlen legyőzni őket, ha értőn kutatjuk, rögzítjük, vizsgáljuk őket.

Értéktényezőkként mindezekhez még hozzátesszük:

- hosszú időn keresztül megszólthatók, és válaszolhatnak a *mikor?* kérdésre is⁸;
- beszélnek az egész oksági folyamatról, a *hogyan?*-ról, a történések logikai kapcsolatairól, segítségükkel rekonstruálható a múlt (távoli múlt is)⁹;
- mutatják a valódi elkövetési helyet, helyeket¹⁰;
- szinte mindig keletkeznek a személyek, tárgyak kölcsönhatása során (gondoljunk csak a porra, szagra)¹¹;
- állandó fejlődésben vannak, egyre többet fedezünk fel belőlük, körük szélesedik, miközben egyre pontosabban is látjuk őket, hála a hozzájuk kötődő dinamikus, széles körű természettudományos kutatásoknak.¹²

⁸ Ez akár lehet évezredekre visszatekintő is, gondoljunk csak az olasz–osztrák Alpokban megtalált Ötzi holttestére. A legújabb anyagmaradvány-kimutásokból tudjuk, hogy 5300 éves testről van szó, és arról is van adatunk, hogy a hátsó lapockájában talált nyílhegymaradvány „elbeszélése” szerint támadás áldozatává vált, a sérülés következtében elvérezve kihűlt.

⁹ A repülőgép-robbantásoknál sokszor a roncsok közelében megtalált mikroméretű anyagmaradványok mutatják meg a robbanószér fajtáját, illetve hogy milyen formában juttatták fel a gépre, azt hol és milyen körülmények (bőrönd, doboz, teherzállítmány) között tárolták.

¹⁰ Gondoljunk csak a közlekedési balesetek körében az útközésnél lezuhló gépjármű-anyagmaradványok széles körére (üvegszilánk, műanyagdarabkák, festéklapkák, lakktörredékek, olajfoltok), amely pontosan mutatja, melyik gépjármű ment át a másik oldalra.

¹¹ „Minden hely, ahová lép, minden, amit megérint, minden, amit elhagy, habár tudattalanul, de néma tanúként vall ellene. Nemcsak ujjának vagy talpának nyoma, de a haja, a ruhája rostjai, az üveg, amit szétört, az eszköz, amit hátrahagyott, a festék, amit megkapart, a vér vagy ondó, amit hátrahagyott, vagy magára szedett. Mindezek és még mások is, tanúskodnak ellene. Ez olyan bizonyíték, ami nem felejt. Ez ténybeli bizonyíték. A tárgyi bizonyíték nem tévedhet, nem esküdhet hamisan, nem hiányozhat teljesen, csak az ember hibázik annak megtalálása, megatulása, megértése során, és csak az ember képes csökkenteni az értékét.” Lásd Edmond Locard: *Traité de criminalistique*. J. Desvigne, Lyon, vol. I–VI. 1931–1939.

¹² Ha megnézzük a világ vezető forenzikus folyóiratait, akkor láthatjuk, hogy a tanulmányok döntő része az anyagmaradványokkal kapcsolatos intenzív kutatásról számol be.

A szakértői véleményekkel kapcsolatos Bayes-analízis jelentősége

A hosszú listás anyagmaradványos érvrendszer után át is térhetünk az ezeket is értékelő szakvéleményekre. E körben – a tanulmány terjedelmi korlátaira tekintettel – a Bayes-analízis jelentőségét (és lényegét) emeljük ki, és nem azért, mert a kriminalisztika elmélete számára „fehér folt” lenne, hanem azért, mert

- a) egyrésztől tendenciájában erősödését, alkalmazási szélesedését tapasztaljuk a (főleg angolszász)¹³ világ büntetőjog-alkalmazásában, mivel segít az egyik legfőbb cél, a justizmord (a téves ítélet, *miscarriage justice*, *wrongful/wrong conviction*) elkerülésében, megelőzésében;
- b) másrésztől pedig úgy véljük, hogy nem kapta meg még hazánkban a kellő figyelmet, az alkalmazási gyakorisága érdemtelenül visszafogott.

Az igen gazdag nemzetközi szakirodalma mellett a magyar szerzők közül már több évtizeddel ezelőtt *Katona Géza*¹⁴, *Király Tibor*¹⁵ és *Kertész Imre*¹⁶ írásai-ban találkozhattunk a Bayes-analízis fogalmával, módszertanával. Közülük Katona Géza folytatta mélyebben a kutatásokat, monográfiájában és az enciklopédiában is önálló fejezetet szentelt a témának.¹⁷ Rajtuk kívül *Tremmel Flórián* is több művében¹⁸ felhívja a figyelmet a Bayes-módszerek¹⁹ használhatóságára, napjainkban pedig *Orbán József* munkássága emelkedik ki.²⁰

Anélkül, hogy e helyütt a már ismert – események valószínűségére (Event, E; Probality, P) épülő és a hipotézis (Hypothesis, H) helyességének mértékét mutató – *Thomas Bayes*²¹ által már a XVIII. században felállított „feltételes valószínűség”, illetve „az okok valószínűsége” matematikai alap-

¹³ Az angolszász országokban a magukat „bayesiánusok”-nak nevező elkötelezett és lelkes követők már saját folyóiratukban (Bayesian Analysis) teszik közzé eredményeiket, s a Bayes-tételre visszavezethető művek – nem említve a kisebb tanulmányokat és cikkeket – már-már könyvtárat töltenek meg.

¹⁴ Katona Géza: i. m.

¹⁵ Király Tibor: Büntetőítélet a jog határán. KJK, Budapest, 1972, 260. o.

¹⁶ Kertész Imre: A tárgyi bizonyítékok elmélete a büntetőeljárás jog és a kriminalisztika tudományában. KJK, Budapest, 1972

¹⁷ Katona Géza: Kriminalisztika és a büntügyi tudományok. Gondolatok a 21. század kriminalisztikájáról. BM Kiadó, Budapest, 2002, 168–186. o.; Katona Géza: A kriminalisztikai bizonyítás elmélete. In: Bócz Endre (szerk.): Kriminalisztika I–II. BM Kiadó, 2004, I. kötet, 80–82. o.

¹⁸ Tremmel Flórián: Bizonyítékok a büntető eljárásban. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2006, 125. o.; Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika Tankönyv és Atlasz. Dialóg Campus, Budapest–Pécs, 2005, 291. o.

¹⁹ A Bayes-tétel csak alapja a Bayes-módszereknek, mivel az eredeti tételre alaposan számos módszert fejlesztettek ki.

²⁰ A Bayes-kutatóvá vált Orbán József főbb tanulmányai: A kriminalisztikai kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. Belügyi Szemle, 2012/10., 38–55. o.; A jog konvergenciája a természettudo-

tételét ismertetnénk, azt elemezzük inkább, hogy az események közötti valószínűségi kapcsolatot vizsgáló Bayes-teória (Bayes-theorema) milyen előnyökkel és hátrányokkal jár a szakértői vélemények értékelése és az egész büntetőeljárás körében, mik az erősségei és a gyengeségei.

Előnyei (erősségei) között a következőket nevezhetjük meg álláspontunk szerint:

- a) a szakértői véleményekben is meghúzódható szubjektívizmus csökkentésére, az objektív értékelés irányába hat²²;
- b) az egyébként objektivitást mutató természettudományos alapú módszer nem „varázsszer”, amely felmutatja az addig ismeretlen tettet²³, ám segít a

mányok felé a Bayes analízis apropóján. *Glossa Iuridica*, 2012/1., 42–46. o.; A kivizsgálástan műszaki és eljárásjogi aspektusai. Repüléstudományi Konferencia, Szolnok, 2012. április 12. Repüléstudományi Közlemények, <http://www.szrfk.hu/rtk/>; A veszélyes izemek kockázatsökkentésének jogi támogatása. PTE, PhD Tanulmányok 11. Pécs, 2012; Comparison of Applicability of the Bayesian and the Frequentist Statistics in Criminal Law. International Biennial Conference Timișoara, 12–13 October 2012.; Reinforcement and Validation of Criminal Evidences with Bayes Methods, Mykolas Romeris University, Vilnius, 2013 (megjelenés alatt); The Knowledge Transplantation of Bayes Methods in the focus of Criminal Procedure. Masaryk University, Brno, 2013 (megjelenés alatt); Bevezetés és vázlat a Bayes módszerek jogi alkalmazásához. PTE, PhD tanulmányok. 12. 2013. (megjelenés alatt); Vélelmek bizonyosságának növelése a büntetőjogban; Útkeresés a Bayes módszerben rejlő lehetőségek felé az Alaptörvény XXVI. cikkére figyelemmel. In: Varga Norbert: Az új Alaptörvény és a jogélet reformja. Szegedi Jogász Doktorandusz Konferenciák II. Generál Nyomda Kft., Szeged, 2013, 235–245. o.; További tanulmány még hazánkban a témában Wáger János: Néhány gondolat a Bayes-analízisről. *Belügyi Szemle*, 2011/6., 5–15. o.

21 Thomas Bayes lelkipásztor, filozófus és matematikus Anglia délkeleti részén született 1702-ben, Edinburghban teológiát és logikát tanult. Munkássága alapján 1842-ben beválasztották a londoni Royal Societybe. 1763-ban – halála után két évvel – jelent meg a róla elnevezett módszertannal foglalkozó, nem túl hosszú, de annál velősebb esszéje: *An Essay towards solving a Problem in the Doctrine of Chances*. *Philosophical Transactions*, vol. 53, 1763, pp. 370–419.

22 A szakvélemények validitásáról, megbízhatóságáról – a Bayes-tételt is érintve – értekeznek több tanulmányában Várdai Viktória Jáde: *Szakértés és justizmord*. Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Doktori Iskola, Pécs, 2012, 633–648. o. [PhD Tanulmányok 11. kötet]; *Szakértő, bíró vagy tanú? Jog és Állam*, 2012/17., 59–65. o.; *Kivizsgálás vagy vizsgálat? Nyomozás és bizonyítási eljárás szakértői szemmel*. Tavaszi Szél 2012. Konferenciakötet. Doktoranduszok Országos Szövetsége, Budapest, 726–729. o.; *Szakértők igénybevétele a nyomozás során*. Magyar Rendészet, 2012/1., 62–68. o.; *Szakértői nehézségek a büntetőeljárásban*. *Gazdasági válság és bűnözés*. *Jog és Állam*, 2013/18., 132–140. o.

23 Ahogyan Tremmel Flórián megfogalmazza: „[...] matematikai módszerekkel egyedül nem oldható meg egy bűnügy. A megingathatatlan meggyőződés kialakulhat a bíróban 100 % alatti matematikai valószínűség esetén is – sőt a matematikai valószínűség értéke a 100 %-ot sohasem éri el –, de viszonylag magas matematikai valószínűség esetén sem feltétlenül kell, hogy kialakuljon a meggyőződés a bíróban. Ennek oka a végeredmény elérésének módjában keresendő. A matematikai valószínűség számítása során a kiinduló adatokat behelyettesítjük a képletbe, és a művelet elvégzése után megkapjuk a matematikai valószínűség értékét. A meggyőződés kialakításakor a jogalkalmazó a rendelkezésre álló bizonyítékok, adatok alapján rekonstruálja az eseményeket, elképzelemli magában, hogy

- bizonyítás során, megerősíthet vagy gyengíthet (bizonyítékok megbízhatósági vizsgálatán keresztül) hipotéziseket (vélelmeket, előítéleteket, feltételezéseket), növelve az aktuális (végső vagy rész-) döntés, végső soron a bírósági ítélet megalapozottságát, a bírói tévedések elkerülésének esélyét;
- c) az „a priori” (események előtt) valószínűségek ismerete erősíti az „a posteriori” (események utáni) következtetések helyességét, a tétel ugyanis események közötti valószínűségi kapcsolatot/kapcsolatokat vizsgál²⁴;
- d) immár a Bayes-módszerek csoportja (mivel már nem csak egy tételről beszélhetünk) egyre több lehetőséget kínál a büntetőeljárás (azon belül a nyomozás) középpontjában lévő bizonyítás sikeréhez, ezáltal annak fő céljához, a bizonyosság sokszor elérhetetlennek tűnő határának megközelítéséhez;
- e) az egész büntetőeljárás során, szinte minden bizonyítékértékelési mozzanathoz alkalmazható, így a nyomozás kezdetétől az ügyési értékelésen át egészen a bírósági ítélet indokolásáig;
- f) minden bizonyítékfajta, így az objektivitást mutató (általában közvetett bizonyítékként felbukkanó) tárgyi bizonyítékok (nyomok és anyagmaradványok)²⁵ és a szubjektív alapokon nyugvó tanú- vagy terhelti vallomások minősítésére, értékelésére is használható;

mi történ. Abban az esetben, ha a tényállás bizonyos lényeges részleteit (pl. az elkövető személye) illetően több lehetséges verzió van (lehetett más is az elkövető), és egyik verziót sem zárják ki a rendelkezésre álló bizonyítékok, akkor a bizonyítékok gyűjtését addig kell folytatni, míg a rendelkezésre álló bizonyítékok az összes lehetséges verzió közül csak egyet támasztanak alá, és minden másikat kizárnak (nem történhetett másként).” Tremmel Flórián: A Bayes-analízis. In: Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: i. m. 294. o.

24 Orbán József egyszerű példájával lehet igazolni a fenti hipotézis valóság tartalmát. „A nyári nagy melegben az út távoli szakaszán a szemlélők víztócsát vélnek látni. A vélelmezett tócsához érve az eltűnik. A példa szemlélteti, hogy valótlan tartalmú tanúvallomáshoz még rossz szándék sem szükséges, illetve attól, hogy több szemlélő ugyanazt látja egyszerre, nem növeli meg a vélelem valóságtartalmát. Más megfogalmazásban az interszubjektív észlelések koincidenciája nem szükségszerűen eredményezi a levont következtetések objektivitásának növekedését. Itt válik fontossá az a priori valószínűségek ismerete, azaz ha ismert, hogy egy adott feltételrendszer fennállásakor az átlagostól eltérő észlelés várható, akkor azt az észlelések egybeesésekor is, mint bizonyítékrontró tényezőt kell figyelembe venni. Más példával élve a tanú vallomásában szereplő tárgy, például gépjármű színére vonatkozó állítást korrigálni kell a megvilágítás színészlelést torzító hatásával, tehát nem mindegy, hogy a helyszínt milyen színhőmérsékletű fényforrás világította meg. Egyszerűsítve, ha ismert, hogy adott – természetes fénynél észlelt – szín, nátriumgőz vagy higanygőz fényforrás az észlelőben milyen érzéki csalódást okoz, akkor vagy az erre vonatkozó korrekciós faktort kell figyelembe venni, vagy az esemény rekonstrukciójakor ragaszkodni kell mindenben az eredeti körülményekkel való legnagyobb egyezőség biztosításához.” Orbán József: A jog konvergenciája... i. m. 42–43. o.

25 Példaként említhetjük az úgynevezett „vázamodell” esetét, amely szerint a múltbeli eseményhez köthető anyagmaradványok egy korábbi egész „vázát”, az érintetlen, ép múlt alkotórészei. A nyomozóknak össze kell gyűjteniük, ki kell válogatniuk a releváns „vázadarabokat”, és újra fel kell építeniük a múltbeli vázát, vagyis az eseményt. Erre vetítve a Bayes-tétel úgy is használható, hogy a jelenlegi ese-

- g) együtt alkalmazva más, ismert kriminalisztikai módszerekkel, új szinergiák jelenhetnek meg²⁶;
- h) a tételből kiindulva kifejlesztett úgynevezett Bayes-háló (Bayesian Network) segítségével modellezhető a kriminális tények egymásra hatásának valószínűsége, ebből pedig következtetés vonható le a végkifejlet (például a terhelti elkövetés) valószínűségére is, ilyenformán használható a bizonyítékértékelésen kívül bűnmegelőzési, áldozat-előjelzési és -azonosítási, forrópont- (hot spot) megjelölési, terrorelhárítási célokra is;
- i) a folyamatok bayesi modellezésével a döntések felgyorsíthatók, a kockázatok és az eredmények könnyebben mérhetők.

A hátrányai (gyengeségei) között pedig a következőket látjuk:

- a) a módszer alkalmazásával egyes szakvéleményt adók az elkövető bűnösségének valószínűségét vonták le következtetésként, miközben az nem vehető át/el az értelmező, értékelő bíróságtól;
- b) a módszer mindig csak valószínűségi adatot produkál²⁷, ezért a későbbi, a korábbival ellentétes adat (tények) feltárása/felbukkanása nem feltétlenül az eljárás szakértő vagy a szaktanácsadó hibájára, hanem a vizsgálatba korábban bevont adatok (tények) elégtelenségére utal; mindemellett előfor-

ményekből, tényekből, azok megbízhatóságából egy korábbi állapotra következtetünk. A tétel segíthet a kriminalisztikai rekonstrukcióban, vázaalkotásban, mivel a fellelt anyagmaradványok (és tegyük hozzá: nyomok) vizsgálatakor megadja az eredeti vázához való tartozásuk valószínűségét.

26 A Bayes-analízist használták az informatikusok 2002-ben az úgynevezett spam (digitális szemét) le-
vélküldemények félreállításához, eltereléséhez csakúgy, mint Ronald Reagan ezret meghaladó rádió-
beszédének eredetisége (melyik beszédét írta ő?) vizsgálatához. Edoardo M. Airoldi – Annelise G.
Anderson – Stephen E. Fienberg – Kiron K. Skinner: Who Wrote Ronald Reagan’s Radio Addresses?
Bayesian Analysis, vol. 1, no. 2, 2006, pp. 289–320.

<http://www.people.fas.harvard.edu/~airoldi/pub/journals/j003.AiroldiAndersonFienbergSkinner2006BA.pdf> Am talákozhatunk vele az orvosi diagnosztikánál, mezőgazdasági vegyszerezésnél, minőség-ellenőrzésnél, kivizsgálásban, a napjainkban indított Mars-járó útkeresésének vezérlésénél, a radartechnikában, vagy atomerőművek üzemeltetésében is. Subhash Challa – Mark R. Morelande – Darko Mušicki – Robin J. Evans: Fundamentals of Object Tracking. Cambridge University Press, Cambridge, 2011, pp. 1–6.; William E. Vesely – Francine F. Goldberg – Norman H. Roberts – David F. Haas: Fault Tree Handbook Systems and Reliability. Research Office of Nuclear Regulatory Research U.S. Nuclear Regulatory Commission, Washington D.C., 1981, VI19–VI23, X39–X40.

27 Tremmel Flóriánnal egyetértve mondjuk el, hogy: „Megingathatatlan bizonyosságot, meggyőződést a matematikai valószínűség sohasem fogja produkálni nekünk. Elvileg ugyan létezik ilyen eset is, de a képlet alkalmazásával sohasem fogunk ilyen értéket kapni egy bizonyíték értékelésénél. Még ha pl. a biztonsági kamera rögzíti is a bűncselekmény elkövetését, és az elkövető a felvételen kétséget kizáróan felismerhető, a matematikai valószínűségnél figyelembe kell venni azt is, hogy a felvétel akár hamisított is lehet. Ezért az érték sohasem lesz 1 a büntetőeljárásban – jelen esetben pl. vehetjük 0,98-nak –, tehát van matematikai valószínűsége annak, hogy a terhelt nem bűnös.” Tremmel Flórián – Fenyvesi Csaba – Herke Csongor: Kriminalisztika. Dialóg-Campus, Budapest–Pécs, 2009, 293–294. o.

dulhat, hogy a módszer azért pontatlan, mert a véleményalkotó nem gyűjtötte be a releváns alapadatokat;

- c) gyakorlati alkalmazásához számítógépes háttér és a jogalkalmazók körében kevésbé kedvelt természettudományos (matematikai) ismeretek és gondolkodás szükségese²⁸.

A két csoport hosszából is kellően érzékelhető, hogy a Bayes-analízisnek jóval több előnye van, mint hátránya. Ebből következően a magyar kriminalisztikai, büntetőeljárás-beli alkalmazásának – nézetünk szerint – nagyobb figyelmet és teret kellene szentelni.

Az okiratok mint mediátorok

Mint már utaltunk rá, több tényező „kényszerítette” ki a piramismodellünk középső sorának bővítését. Egyrésztől – a hagyományos személyazonosság-hoz kötődő közokiratok mellett – az egyre szaporodó gazdasági bűncselekmények nyomozásánál releváns bizonyítékokként bukkannak fel a különféle köz- és magánokiratok, köztük például közjegyzői hitelesítések, bírósági határozatok, számlák, gazdasági társasági iratok, szerződések stb. Másrésztől a nyomozáselrendelés előtt vagy közben speciális krimináltechnikai és -taktikai módszerekkel és eszközökkel, jogszabályokban rögzített keretek között megszerzett titkos bizonyítékok okirati formában válnak a bizonyítás részévé. Ezek szerepét egyre erőteljesebbnek érezzük a XXI. században, ezért nem érdektelen erről majd külön tanulmányban értekezni.

A kriminalisztikai piramis fókusza

A piramis csúcán elhelyezkedő, fókuszos azonosítás elmélete már évtizedek óta pontosan kimunkált mind a hazai²⁹, mind a nemzetközi³⁰ szakirodalom-

²⁸ Holott Erdei Árpád már 1969-ben a kibernetika jogi alkalmazása kapcsán rámutatott, hogy „lehet és kell használni” a természettudományos ismereteket az igazságszolgáltatásban is. Erdei Árpád: A kibernetikai, matematikai és logikai módszerek jogi alkalmazásával kapcsolatos néhány problémáról. In: Gődöny József: Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok IX. KJK, Budapest, 1972, 241. o. 29 Katona Géza (1965): i. m. 77–331. o.

³⁰ Abram Iljics Vinberg – Sz. P. Mitricsev: Kriminalisztika. Moszkva, 1950; Paweł Horoszowski: Kryminalistyka. Warszawa, 1955; Bernhard Gerlig – Rudi Schädlich: Lehrbuch für Kriminalisten. Berlin, 1957; V. J. Koldin: A kriminalisztikai azonosítás elmélete és gyakorlata. Berlin, 1959; J. Nemeč: Kriminalistika I-II. Praha, 1960

ban³¹, így annak további részletezésétől, lévén hogy teoretikus „fehér foltra” e körben nem bukkant kutatásunk, eltekintünk. Sommázként csak azt emeljük ki, hogy a modern kriminalisztika *Hans Grosstól* számított elmúlt nagyjából százhusz évében folyamatosan erre (főként az egyedi azonosításra) fókuszált minden kriminalista, és úgy véljük, nem kell hozzá nagy bátorság, hogy megjósoljuk: ez a következő százhusz évben sem fog változni.

31 Ugyanezt a kimunkáltságot állapítja meg a környező országok szakirodalmáról az azonosítással kapcsolatban Katona Géza is. Katona Géza (1965): i. m. 6. o.

KURIS ZOLTÁN

Kommunikációs és információs rendszerek szoftverbiztonságának korszerű megvalósítási eszközei

Korunkat információs társadalomként szokás jellemezni. A társadalom gazdasági, politikai és kulturális működésében meghatározó szerepük van a kommunikációs és információs rendszereknek.

A társadalom működésének szempontjából kiemelt fontosságúak a kritikus infrastruktúrákat működtető kommunikációs és információs rendszerek, feltétlenül szükséges ezek komplex és integrált védelmének megoldása, mivel rendeltetészerű működésük, a bennük kezelt adatok bizalmosságának, sértetlenségének és rendelkezésre állásának sérülése súlyos biztonsági, politikai, gazdasági károkat, ipari katasztrófákat is előidézhethet. A napjainkban kialakítandó elektronikus kommunikációs és információs rendszerek már döntően kereskedelmi forgalomban kapható, így széles körben elterjedt hardvereket és szoftvereket alkalmaznak.

Mértékadó szakemberek szerint a kinetikus energián alapuló hadviselés mellett megjelent a kiberhadviselés, annak elmélete és gyakorlata folyamatosan fejlődik, ez a kritikus infrastruktúrák elleni információs dimenzióban tetőtől öltözött hálózati hadviselés informatikai, fizikai és emberi eszközökkel és azok dimenzióiban valósul meg¹. Az utóbbi időben mind többet lehet hallani – az egyre inkább álcázott és szofisztikáltabb kivitelezésű – kiberbűnözésről, nagyvállalatok és kormányzati szervek elleni online támadásokról, vagy kémkedésről és az ebből eredő károkról.

A kommunikációs és információs rendszerek elleni kibertámadások legnagyobb mértékben a rendszerben alkalmazott szoftverkönyezet sebezhetőségét próbálják kihasználni. Az információs rendszerek meghibásodásai is legtöbbször szoftverhibákra vezethetők vissza, az incidensek többségének hátterében azonban emberi mulasztás áll. A személyi biztonsági hiányosságokból eredő (a fenyegetések komplexitását is jól szemléltető), az elektronikus rendszerek sebezhetőségét is kihasználó incidenseket jól példázza

¹ Haig Zsolt – Várhegyi István: A cybertér és a cyberhadviselés értelmezése.
http://www.zmne.hu/kulso/mhtt/hadtudomany/2008_e_2.pdf

*Edward Snowden*² és *Bradley Manning*³ nagy nyilvánosság előtt is jól ismert esete. Az úgynevezett „kiberhadviselés” tendenciáit nyomon követhetjük, ha megvizsgáljuk a 2007. április 26–28. között lezajlott észtországi⁴ és a grúz eseményeket⁵. Figyelemre méltó, hogy a 2007 tavaszán bekövetkezett észtországi események bírták rá a szövetséget arra, hogy gyökeresen átgondolja a kibervédelmi politika szükségességét, valamint hogy az ellenintézkedéseit új szintre emelje. Ezért aztán a szövetség a fennállása óta először létrehozott és 2008 januárjában bevezetett egy formális kibervédelmi NATO-politikát, amely felállította a szövetség kibertér-politikájának három alappillérét. A fenyegetések területén a tendencia folytatódott, ugyanis 2010 júniusában nyilvánosságra került a *Stuxnet* elnevezésű káros program, amely valami olyasmi, mint egy „digitális bunkerromboló”, amely megtámadta az iráni nukleáris programot. Ezzel a szakértők által 2001 óta megfogalmazott figyelmeztetések valósággá váltak, és azt sugallják, hogy a kiberneteret előbb vagy utóbb olyan súlyos támadásokra használhatják, amely a fizikai világban halálos következményekhez fog vezetni⁶. Fontos szempont tehát (a személyi és a fizikai biztonsági kockázatokra is figyelemmel) a szoftveres sebezhetőségből eredő biztonsági kockázatokat súlyuknak megfelelően kezelni, és számolni azzal, hogy elektronikus rendszerekben a szoftverbiztonság akkor tekinthető megvalósultnak, ha az abban alkalmazott szoftverekből eredő biztonsági kockázatok technikai megoldásokkal, bevezetett rendszabályokkal annak kritikusságával arányosan kezeltek a rendszer teljes életciklusában (a tervezéstől a rendszerből történő kivonásáig), ez az eljárás a szoftverbiztonság szavatolása. Tekintettel arra, hogy az informatikai rendszerek kutatás-fejlesztése, az úgynevezett „high-tech” gyártás a világban erősen koncentrált, érdekeltiségében és szereplőiben szűkülő piac, így eleve biztonsági probléma az alkalmazott megoldások szavatolása, amely során a kizárólagos biztonság nagy valószínűséggel elérhető, de teljes körűen meg nem valósítható.

2 <http://www.bbc.com/news/world-us-canada-22837100>

3 http://hvg.hu/vilag/20130731_154_ev_az_Wikileaks_kiszivartatonak__i

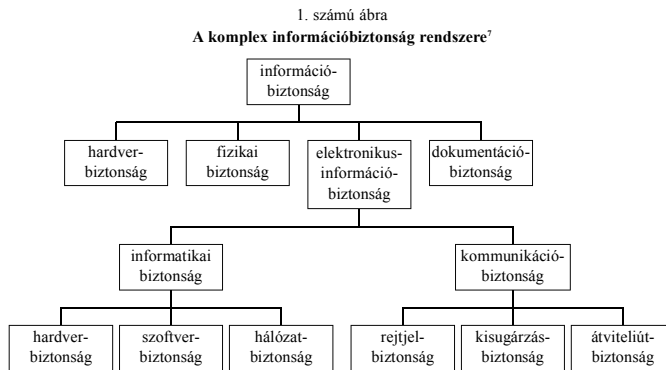
4 file:///C:/Users/kuriszoltan/Downloads/Hackivity_Muha_Lajos_2007.pdf

5 Vámosi Gergő – Szedlák Ádám: Az interneten is zajlik az orosz–grúz összecsapás. [origo].hu, 2008. augusztus 11. <http://www.origo.hu/techbazis/internet/20080811-az-interneten-is-zajlik-az-oroszgruz-osszecsapas.html>

6 <http://www.nato.int/docu/review/2011/11-september/Cyber-Threads/HU/index.htm>

A szoftverbiztonság szerepe a komplex és integrált védelemben

A kommunikációs és információs rendszerek működésfolytonossága, a bennük kezelt információk bizalmosságának, sértetlenségének és rendelkezésre állásának megteremtése komplex és integrált védelem kialakításával valósítható meg. Ennek érdekében összehangolt információbiztonsági rendszabályok megalkotása és bevezetése szükséges a rendszer teljes életciklusára kiterjedően személyi biztonsági, fizikai biztonsági, dokumentumbiztonsági, elhárítási és elektronikus információbiztonsági védelmi intézkedések alkalmazásával. Az 1. számú ábra mutatja a komplex és integrált védelem fő területeit, azon belül is részletezve az elektronikus információbiztonság területeit, valamint a szoftverbiztonság helyét a komplex információbiztonsági rendszerben.

A kiemelt, kritikus fontosságú kommunikációs és információs rendszerek szolgáltatásainak futtatását, abban adatok kezelését a kor követelményeinek megfelelő szervertermekben üzemelő korszerű hardvert és szoftvert alkalmazó szerverszámítógépekkel lehet leghatékonyabban megoldani, szoftverek tekintetében körültekintően kialakított szoftverbiztonság-szavatolási eljárás alkalmazásával.

⁷ Kuris Zoltán: A komplex információvédelem új irányai a nemzeti minősített adatok védelmével összefüggésben. Hadmérnök, 2010/4. http://hadmernok.hu/2010_4_kuris.pdf

A szoftverbiztonság megvalósításához a rendszer szoftverkörnyezetének és az abban alkalmazott szoftvereknek a következő követelményeknek kell megfelelniük⁸:

1. *Megbízható működés*: a szoftver minden körülmények közt végrehajtja feladatát és kiszámíthatóan működik, beleértve az ellenséges körülményeket is, amikor támadás alatt áll.
2. *Megbízhatóan tervezett*: a megbízható szoftver kevés olyan sebezhetőséget, biztonsági rést és gyengeséget tartalmaz, amelyet kihasználva manipulálni vagy szabotálni lehet a szoftver megbízható működését. Akkor megbízhatóan tervezett egy szoftver, ha nem tartalmaz olyan tervezési hiányosságot, amely rosszindulatú módon kihasználható lehet.
3. *Fennmaradóképes (rugalmas)*: a szoftver a legtöbb ismert támadásnak ellenáll (védekezik) vagy elviseli őket (továbbra is megbízhatóan működik), amennyire lehetséges, számol a további esetleges támadási formákkal is. Működése a lehető leggyorsabban helyreállítható, alacsony károkkal akkor is, ha a támadást nem tudta elhárítani vagy elviselni.

Az előbbiek megvalósításához fontos, hogy a szoftverkörnyezetben alkalmazott szoftverek közül a kereskedelmi forgalomban kaphatóknak megfelelő működésbiztonsági tanúsítványuk legyen. Ha egyedi fejlesztésű szoftver alkalmazására kerül sor, akkor azt az előbbi elvek szerint tervezzék, működésbiztonságát tanúsító cég vizsgálja. A működésbiztonsági tanúsítványon a szoftverek megbízhatóságát a Common Criteria nemzetközi információbiztonsági szabvány (ISO/IEC-15408) szerinti *Evaluation Assurance Level* megfelelési szint jellemzi. A hétfokozatú skálája az EAL1-től (funkcionálisan tesztelt) a legszigorúbb EAL7-ig (formálisan igazolt módon tervezve és tesztelve) terjed.

Jellemző, hogy gyakorlatilag alig néhány EAL4(+) (tervszerűen tervezett, tesztelt és átnézett) szintnél magasabb termék létezik a piacon, a szoftvergyártó világcégek szerverre szánt operációs rendszerei (AIX, HP-UX, Solaris, Windows Server 2008 R2, SUSE és Red Hat vállalatoknak szánt Linux disztribúciója) is csak EAL4(+) besorolásúak. Mértékadó szakértői vélemények szerint az EAL4 szint igazából nem túl sok mindent garantál. Az előbbieken túl külön érdemes vizsgálni a szoftverkörnyezet kompatibilitási és interoperabilitási képességét, azaz más-más gyártók termékeinek együtt-

⁸ <https://buildsecurityin.us-cert.gov/introduction-software-security>

hatását a kialakított szoftverkörnyezetben (operációs rendszer, adatbázis-kezelő, rendszerközeli alkalmazások, *utilityk*, *toolsok* és a célalkalmazás).

Természetesen önmagában az, hogy biztonságos szoftverek alkalmazására kerül sor, nem garantálja azt, hogy az ezekből felépített szoftverkörnyezet – ami adott esetben fizikailag egymástól több ezer kilométerre lévő szerverparkokban lévő szerverekből kialakított fűrtre vagy számítástechnikai felhőre (*cloud computing*) van telepítve – biztonságos legyen. Mindazonáltal a rendszer jelentőségével arányosan megkövetelendő, hogy a szoftverek biztonsági beállításai, interaktivitásuk körültekintően konfigurált legyen, a szoftverkörnyezetben működjön rosszindulatú szoftverek ellen védelmet nyújtó biztonsági szoftver, követelmények szerint naplózás és auditálás, üzemeltetés és automatizált helyreállítási eljárás.

Kiemelten fontos, hogy kockázatértékelési eljárásban meghatározott időszakonként a rendszer biztonsága felülvizsgálatának részeként kellő hangsúlyt fordítsanak a szoftverbiztonság felülvizsgálatára, mert világszerte a szoftverbiztonsági kockázatok növekedése veszélyezteti legnagyobb mértékben a kommunikációs és információs rendszereket. Azt, hogy a szoftverbiztonsági kockázatok miként növekednek, a következő gondolatokkal lehet szemléltetni.

A szoftverbiztonság növekvő jelentősége

Napjaink trendje, hogy a köz- és a magánszféra nagyobb (domináns) szereplői is egyre nagyobb mértékben veszik igénybe külső szolgáltatók informatikai szolgáltatásait. Pár évvel ezelőtt ennek jellemző formája még az outsourcing volt, a szervezetek internettől szeparált belső hálózatán, telephelyein üzemelő informatikai eszközöket egy külső cég üzemeltette, a szervezeteknek csupán saját bérelt vonalaik voltak. Megállíthatatlanul terjed a *cloud computing*, amelynek lényege, hogy külső szolgáltató a telephelyein működtetett hardverinfrastruktúrára virtualizációs technológiák korszerű alkalmazásával kínálja a végfelhasználóknak az igényeihez igazodó szolgáltatásokat, akár virtualizált szervert is. A virtualizált szolgáltatások, szerverek nagy előnye, hogy az erőforrásai dinamikusan skálázhatók, így például megvalósítható az, hogy egy virtualizált szerveren futó számlázórendszer a havi egyszeri számla-feldolgozási időszakban például tízszer több processzorteljesítményt és memóriát alkalmazzon. A távoli telephelyen futó szerver és a felhasználó által működtetett végponti eszköz (például asztali vagy notebook számítógép, táblagép, okostelefon) közötti adatkommunikációs csatorna a védett kommunikáció érdekében jellemzően az internet biz-

tónságos hálózati protokollja (például https), vagy virtuális magánhálózat (VPN). A saját szerverparkot üzemeltető szervezetek is gyakran lehetővé teszik egyes dolgozóiknak zárt hálózataik távoli elérését VPN-en keresztül.

Mindazonáltal bebizonyosodott, hogy még a legbiztonságosabbnak tartott VPN megoldások is támadhatók. Ezt példázza az is, hogy 2011. május 21-én katonai hadititkok megszerzése céljából megkísérelték feltörni egy amerikai haditechnikai nagyvállalat, a Lockheed Martin informatikai rendszerét, a cég állítása szerint a támadás sikertelen volt ugyan, de erre reagálva azonnal leállították a VPN-es távoli elérést, amelyhez az RSA SecurID hardverkulcson alapuló megoldást alkalmazták⁹. Az eset kapcsán informatikai szakértők azon véleményüknek adtak hangot, hogy a területen piacvezető RSA megoldását többé nem lehet biztonságosnak tartani. Válaszul az RSA felajánlotta ügyfeleinek a hardverkulcsok cseréjét (negyvenmilliót alkalmaznak világszerte), ami részben beismerésnek is tekinthető. De a tendencia sajnálatos módon nyomon követhető napjainkban is, sőt egyre szofisztikáltabbak a támadások. Friss hírek szerint 1,2 milliárd jelszó, és a hozzájuk tartozó felhasználói név került orosz hackerek kezébe.¹⁰

A Gartner piackutató egyik sajtóközleménye¹¹ szerint a mobil-előfizetések száma 2011-ben elérte az 5,6 milliárdot, 2015-re 7,4 milliárd mobil-előfizetést prognosztizálnak. A Nemzetközi Távközlési Egyesület adatai szerint¹² a világ lakosságának harmincöt százaléka használ internetet, míg a fejlett országokban a lakosság hetvennégy százaléka. A világ pénzforgalma (amely nagyjából százszorosa a tényleges áruforgalomnak) döntően elektronikus tranzakciók keretében zajlik, 2010-ben az Egyesült Államokban a papíralapú pénz már csak mindössze tíz százaléka volt az összes forgalomban lévő pénznek¹³.

Az infokommunikációs technológiák fejlődésével és elterjedésével együtt mind több eszköz és szolgáltatás lesz online elérhető, ezzel egyidejűleg dinamikus nő a kibertámadások száma. A Symantec biztonsági cég 2011. évi internetes biztonsági fenyegetettségekről készített számolójában¹⁴ kiemelt következő néhány adat jól szemlélteti a fenyegetések dinamikus növekedését:

- a) nyolcvan százalékkal több támadást detektáltak, mint az előző évben (5,5 milliárd támadás);

⁹ Bodnár Ádám: Az RSA kicseréli az összes SecurID token. HWSW.hu, 2011. június 7.

<http://www.hwsz.hu/hirek/46832/rsa-securid-token-lockheed-martin-biztonsag.html>

¹⁰ <http://www.holdsecurity.com/news/cyberwor-breach/>

¹¹ <http://www.gartner.com/it/page.jsp?id=1759714>

¹² http://en.wikipedia.org/wiki/Global_Internet_usage

¹³ <http://www.federalreserve.gov/releases/h6/20110127/>

¹⁴ http://www.symantec.com/content/en/us/enterprise/other_resources/b-istr_main_report_2011_21239364.en-us.pdf

- b) a spamek száma az előző évhez képest ötven százalékkal emelkedett (napi 62 milliárdra becsülik), ez a teljes e-mail forgalom hetvenöt százaléka;
- c) minden kétszázkilencvenkilencedik e-mail adathalász, minden kétszázharminckilencedik vírusos;
- d) a kétezer-ötszáz fő feletti vállalatok ötven százaléka volt célpontja célzott támadásnak;
- e) a vállalati vezetők, középvezetők és kutatás-fejlesztési területen dolgozók 42 százalékának támadták az elektronikus postafiókját;
- f) száznolcvanhétmillió embernek lopták el személyes adatát;
- g) az előző évhez képest negyven százalékkal, 403 millióra emelkedett a különböző rosszindulatú szoftver- (*malware*) variánsok száma;
- h) az év folyamán 4989 új szoftversebezethetőséget derítettek fel, átlagosan napi nyolc sebezhetőség felfedésére kerül sor, ezek különösen veszélyesek (javítócsomagok hiányában nehéz ellenük védekezni, mindazonáltal a sebezhetőség ténye széles körben gyorsan ismertté válik).

Egyre inkább számolni kell azzal is, hogy a rendszerben használt szoftverek fejlesztésének, működtetésének, jogosult alkalmazásának rendszerében rosszindulatú személy is pozícióba kerülhet, a szoftverbiztonsági rendszert tehát úgy kell kialakítani, hogy ezek a fenyegetések is a lehető legalacsonyabb kockázattal járjanak.

A 2011. novemberi londoni kibertér-konferencián mondott beszédében *David Cameron* brit miniszterelnök évi ezermilliárd dollárra becsülte a kiberbűnözésből eredő globális károkat¹⁵. Ugyanekkor károkat becsült *Jamie Shea*, a NATO felmerülő biztonsági nehézségekért felelős helyettes főtitkára is. 2011. december 7-én egy romániai tárgyalás utáni sajtótájékoztatón a következőket mondta: „*Szinte minden héten van olyan incidens, amely arra emlékeztet bennünket, hogy a kiberbiztonság kapcsolódik életünk szinte valamennyi aspektusához. Ezermilliárd dollár tűnik el évente a globális gazdaságból a kiberbűnözés miatt. Az ipari titkokat, szerzői jogokat, szellemi tulajdont, államtitkot egyre nehezebb megvédeni. A gazdaságok e komplex rendszereken működnek, amelyek könnyen megsemmisíthetők.*”¹⁶ A kormányzatok egyre súlyosabb fenyegetésként tekintenek a kiberterrorizmusra.

¹⁵ <http://webarchive.nationalarchives.gov.uk/20130217073211/http://ukinmontserrat.fco.gov.uk/en/news/?view=Speech&id=685398482>

¹⁶ <http://www.infosecisland.com/blogview/18577-NATO-Cybercrime-Drains-One-Trillion-Dollars-from-Economy-Yearly.html>

Sokszor még a legkorszerűbb adatközpontok működését is megbénítja szoftverhiba. Ezek közül 2012-ben az egyik legnagyobb nyilvánosságot kapó eset volt, amikor a szököévkézelés szoftverhibája miatt 2012. február 29-én egy teljes napra leállt a világon a Microsoft Azure számítástechnikai felhőszolgáltatás, amelyet a világ számos nagyvállalata alkalmaz üzletileg kritikus rendszereihez.

Megalapozott az a megállapítás, hogy a kibertér biztonságának fontosságát ma már az államok vezetése is súlyának megfelelően kezeli. *Obama* amerikai elnök szavai szerint „*a kibernetikai fenyegetettség az egyik legsúlyosabb gazdasági és nemzetbiztonsági kihívás nemzetünk számára*”, a 2011. évi londoni kibertér-konferencián a brit miniszterelnök, az amerikai alelnök, számos miniszter, nagyvállalat és nemzetközi szervezet vezetője képviseltette magát. E konferenciasorozat 2012. évi rendezvénye Budapesten volt. Hazánk először 2011-ben vett részt a NATO kibervédelmi gyakorlatán. A 2012-ben hazánkban megrendezett gyakorlaton a Nemzeti Biztonsági Felügyelet szervezetében létrehozott kibervédelmi központ eredményesen koordinálta a feladatokat.¹⁷

A szoftverbiztonság szabályozottsága, támogató dokumentumai

A hazai jogszabályi környezetben a minősített adat elektronikus biztonságának, valamint a rejtjeltevékenység engedélyezésének és hatósági felügyeletének részletes szabályairól szóló 161/2010. (V. 6.) kormányrendelet meghatározza a szoftverbiztonság követelményeit a minősített adatok elektronikus kezelésének szempontjából. Megállapítható azonban, hogy csak a legfőbb követelményeket határozza meg, végrehajtásának módját nemzeti minősített adatok vonatkozásában további normatívák nem szabályozzák.

A közelmúltban fontos mérföldkő volt az állami és önkormányzati szervek elektronikus információbiztonságáról szóló, 2013. július 1-jén hatályba lépő 2013. évi L. törvény (a továbbiakban: információbiztonsági törvény) megalkotása, amely a szoftverbiztonságot kiemelt hangsúllyal kezeli. Megalkotása azért is volt mielőbb szükséges, mert az elektronikus közszolgáltatást nyújtó rendszerekre vonatkozó szoftverbiztonsági követelményeket részletesen szabályozó korábbi, az elektronikus közszolgáltatás biztonságáról szóló

¹⁷ Szűcs László: Sikeres volt a kibervédelmi gyakorlat. Honvedelem.hu, 2011. december 16. <http://www.honvedelem.hu/cikk/29471/siker-es-volt-a-kibervedelmi-gyakorlat>

223/2009. (X. 14.) kormányrendeletet 2012. április 22-vel hatályon kívül helyezték. Ennek következtében a létesülő rendszerek szoftverbiztonsági követelményeinek érvényesítésére (a használatbavételi eljárások során) nem adtak megfelelő normatív támogatást.

A hazai normatív szabályozás folyamatban van, amely a szabványok és ajánlások közül kiemelten az információbiztonsági irányítási rendszerekkel kapcsolatos ISO/IEC 27000-es szabványcsoporton, az ISO/IEC 15408 Common Criteria és az irányadó NATO- és EU-szabályozásokon alapul. A KIB 25. számú ajánlasként kiadott magyar informatikai biztonsági ajánlás, amely az informatikai biztonság irányítás és értékelés teljes folyamatát lefedi, köztük a szoftverbiztonságot is kiemelten kezeli.

A NATO-rendszerek esetén a szoftverbiztonsági követelmények (elvek, módszerek, eszközök) a rendszer teljes életciklusára vonatkozóan a NATO biztonságpolitikájának támogató direktíváiban pontosan meghatározottak. Ezek közül a szoftverbiztonságot részletesebben szabályzók minősítettek, illetve nem nyilvánosak, ezért nyílt publikációban nem elemezhetők. Viszont „kiemelten figyelemre méltó”, hogy mindenki számára elérhető a NATO információbiztonsági weblapja (<http://www.infosec.nato.int/>). A weblap egyik leghasznosabb szolgáltatása a NATO minősített adatok kezelésére tanúsított hardverek és szoftverek katalógusa, amelyek többsége normál kereskedelmi forgalomban kapható. Tekintettel arra, hogy az itt szereplő termékeket alapos bevizsgálás után engedélyezték NATO minősített adatokat kezelő rendszerekben történő alkalmazásra, más termékhez képest kisebb kockázatúak, tehát ismeretük mindenképpen ajánlott a hazai információbiztonsági szakemberek számára. A termékekhez, köztük szoftverekhez biztonságos műszaki kivitelezési útmutatók tölthetők le (STIG).

Az amerikai Nemzetbiztonsági Hivatal és az amerikai Nemzeti Szabványügyi és Technológiai Intézet információbiztonsággal foglalkozó weblapjain (http://www.nsa.gov/ia/ia_at_nsa/ ; <http://csrc.nist.gov/>) is mindenki által elérhetően részletes biztonságos konfigurálási útmutatók vannak az elterjedtebb szervereken és végpontokon alkalmazott szoftverekre vonatkozóan. Egy-egy ilyen útmutató, például egy szerver operációs rendszer vagy adatbázis-kezelő szoftver esetén jellemzően több száz oldalas, és a szoftverbiztonság összes aspektusára kiterjed.

Az útmutatók első fejezete általánosan meghatározza, hogy az abban leírt eljárások közül melyek mikor követelmények, és mely esetben csak ajánlottak. Jellemzően közös alapelvük, hogy az alkalmazott szoftvereknek csak a rendszer rendeltetéséhez szükséges moduljait telepítsék, minden felesleges

szolgáltatás legyen letiltva. Ez után az installálásuk, rendszerspecifikus beállításaik, frissítések, a jogosultságok, monitorozások, naplózások, auditálások, a hibadetektálásuk, mentés-helyreállítás menedzsmentjének megvalósítását tárgyalják.

Majd joggal és értelemszerűen vetődik fel a kérdés, hogyan valósítható meg egy a kor követelményeinek megfelelő rendszerbiztonságos szoftverarchitektúra, amely szavatolja szolgáltatásainak működésfolytonosságát, a benne kezelt információk bizalmasságát, sértetlenségét és rendelkezésre állását.

A szoftverbiztonság korszerű megvalósítása

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy gyakorta olyan kommunikációs és információs rendszerek vannak alkalmazásban világszerte (és hazánkban is) kritikus fontosságú feladatok ellátására, amelyek megalkotásakor nem kalkuláltak megfelelően a biztonsági kockázatok növekedését, illetve a felhasználásuk iránti növekvő igényt, tervezésükkor a biztonsági elvek nem kellő mértékben érvényesültek, architektúrájuk hibátűrés, skálázhatóság szempontjából alulméretezett, ezáltal működésbiztonságuk, támadásoknak történő ellenállásuk már nem felel meg a kor követelményeinek. Ebből levezethető a kritikus infrastruktúrák sebezhetőségének növekedése is.

Hibátűrés szempontjából alulméretezett egy rendszer, ha az elvárt rendelkezésre állást nem tudja teljesíteni, ha például az energiaellátása, az adatkommunikációs csatornáit, a hardvereit, a szoftverekkel megvalósított szolgáltatásai nem megfelelő mértékben redundáns kialakításúak, egy elemnek a meghibásodása a rendszer teljes szolgáltatáskiesését okozhatja (például ha 99,99 százalékos rendelkezésre állás az elvárt, hetente egy percet állhat a rendszer). Skálázhatóság szempontjából akkor alulméretezett egy rendszer, ha a kapacitása és a funkcionalitása nem bővíthető dinamikusan az új és megnövekedett felhasználási igényeknek megfelelően.

A szervezetnek gyakran nincsenek meg az informatikaiinfrastruktúra-fejlesztések időszakos szervezeten belüli megvalósításához szükséges erőforrásai, illetve gyakorta költséghatékonyabb havidíjas konstrukcióban külső szolgáltatók adatkommunikációs szolgáltatásainak, szerverszolgáltatásainak igénybevétele. Ezért mind több szervezet választja azt, hogy a működése szempontjából kritikus informatikai szolgáltatások és bizalmas információk kezelését is külső szolgáltatók által működtetett informatikai infrastruktúrán valósítsa meg. Elősegíti ezt az is, hogy a távközlési szolgáltatók ma már ha-

zánkban is a legkorszerűbb technológiájú adatkommunikációs szolgáltatásokat kínálják (FlexCom bérelt vonal, fényszálal vezetékes, 4GL mobilinternet) megfizethető áron. A szervezetek egyre komplexebb szerverszolgáltatásokat vesznek igénybe külső szolgáltatóktól, napjaink számítástechnikai felhő-szolgáltatásainak egyik nagy előnye, hogy kiválóan skálázhatók, a számos szolgáltatónak köszönhetően áraik versenyképesek a saját üzemeltetéshez képest, ráadásul biztonságosságuk működtetőik üzleti létérdeke is.

Figyelemre méltó azonban az is, hogy nagyobb szervezetek sokszor a központosítás irányába haladva sem bízzák szervereik kiszolgálását külső szolgáltató informatikai infrastruktúrájára, gyakran saját szervertermekben létesítenek úgynevezett privát felhőket (*private cloud*).

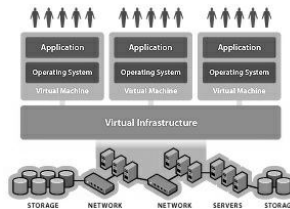
Összefoglalva, az irodai munkakörnyezetben alkalmazott informatikai szolgáltatások mobil elérése növekvő igény. A korszerű szoftverbiztonság megvalósítását azonban egy rendszerben, annak teljes életciklusára a piaci trendekből prognosztizálható fejlődésre, biztonsági nehézségekre tekintettel kell megalkotni.

Ha a szervezet számára lehetséges korábbi informatikai szolgáltatásai migrálása, új szolgáltatásainak bevezetése saját informatikai infrastruktúrájának fejlesztésével, akkor célszerű, hogy a hibátűrő és skálázhatóság érdekében a szervereket, aktív hálózati eszközöket, adattároló egységeket (*storage*) hardvertvirtualizációs technológiák alkalmazásával privát felhőbe szervezze. Ennek megvalósításában napjaink egyik piacvezető szoftvermegoldása a VMware Virtual Infrastructure, miközben a Microsoft Hyper-V megoldásának is dinamikusan nő a piaci részesedése. A 2. számú ábra szemlélteti a lértak megvalósítását.

A virtualizált infrastruktúrán menedzsmentkonzol szoftveralkalmazással pillanatok alatt hozhatók létre virtualizált szerverek és munkaállomások, erő-

2. számú ábra

A VMware Virtual Infrastructure logikai vázlata

Forrás: <http://www.vmware.com/virtualization/virtual-infrastructure.html>

forrásaik az igényeknek megfelelően dinamikusan változtathatók, az alkotó-elemeik állapota, változásuk, üzemeltetésükben végrehajtott műveletek egy-séges felületen naplózódnak, lehetővé téve azt is, hogy az üzemeltető szem-élyzet csak a feladatai mértékében tudja ezeket az erőforrásokat vezérelni. A virtualizált számítógépekről könnyen készíthetők mentések, tükörmásola-tok a fejlesztési folyamatokhoz vagy kockázatértékelési tesztekhez, amelyek az éles szoftverkörnyezet funkcionalitásának bővülését és biztonságának nö-velését célozzák úgy, hogy azok működését nem veszélyeztetik. Hiba esetén könnyen visszaállíthatók korábbi állapotba.

A virtuális szervereken kiszolgált komplex üzleti alkalmazásokat (példá-ul vállalatirányítási rendszerek, szervezeti portálok) háromrétegű architektú-rába szokás szervezni, amelyben az adatok tárolását és hozzáférését tipikusan egy relációs adatbázis-kezelő rendszer (például Oracle Database Microsoft SQL Server szoftverrel), a dinamikus tartalmak előállítását alkalmazásszer-ver, a felhasználói felületet jellemzően webszerver szolgáltatja. Ez esetben a végponti eszközökön a szolgáltatások igénybevétele mindössze web-böngészőt igényel, így a végponti eszköz lehet akár egy táblagép vagy okostelefon is. Ma már általános biztonsági követelmény, hogy a szerverek közti és a szerver–kliens közti kommunikációk titkosított adatsatornán ke-resztül történjenek, az adatok védelme érdekében az adatbázisszintű titkosít-ás, nyilvános kulcsú infrastruktúra (PKI) alkalmazása, amely hitelesítő tanú-sítványokat szolgáltat a rendszerben alkalmazott szolgáltatásoknak, eszközöknek és felhasználóknak. Az ilyen rendszer a komplex üzleti alkalmazás szolgáltatásai és az abban kezelt információvagyonhoz történő hozzá-férés feletti teljes kontrollt teszi lehetővé, biztosítva ezáltal, hogy azokat csak a jogosult eszközökről a jogosult felhasználók érhék el.

A szoftverbiztonság lényeges tényezője a komplex végpontvédelem hardve-res és szoftveres megoldásokkal, alkalmazása alapvető követelmény. Az integ-rált védelmi szoftverek vírusvédelmet, kémprogramok elleni védelmet, hálózati fenyegetések elleni védelmet (tűzfal, behatolásvédelem) nyújtanak. Követel-mény, hogy proaktív fenyegetésérzékelésük is legyen, azaz észleljék az új és gyorsan módosuló rosszindulatú programokat, felfedjék az ismeretlen fenyege-téseket is, aktívan blokkolják a támadásokat. A területen a két piacvezető a Symantec és a McAfee. Az üzleti felhasználásra szánt termékek a végpontokra (szerverek, asztali és notebook számítógépek, táblagépek, okostelefon) közpon-ti menedzsmentalkalmazásukból telepíthetők, ebből irányítható és felügyelhető az összes végpont.

Nagyobb informatikai infrastruktúrát alkalmazó szervezetek nem nélkülözhetik a szoftverekkel megvalósított automatizált rendszerfelügyeletet, amely magában foglalja a működésfelügyeletet, a változás-, a konfiguráció-, a verzió-, az eszközállomány-, a hiba-, a kapacitás- és az eseménykezelést, ezek megvalósítását. Ilyen szoftverek például a Microsoft System Center (fő elemei Configuration Manager és Operation Manager), az IBM Tivoli és Rational termékcsaládjá. A külső szolgáltatók számítástechnikai felhőjén (például Amazon EC2, Microsoft Azure) megvalósított informatikai architektúrák automatizált rendszerfelügyelete is megoldható ezek alkalmazásával.

Összegzés, következtetések

Megállapítható, hogy a kommunikációs és információs rendszereknek mind komplexebb szolgáltatásokat kell nyújtaniuk, ezért informatikai infrastruktúrájuk egyre összetettebb. Szolgáltatásaik működésfolytonossága, a bennük kezelt adatok bizalmasságának, sértetlenségének, rendelkezésre állásának sérülése súlyos károkhoz vezethet, a kritikus infrastruktúrákat működtető és a minősített adatokat kezelő rendszerek esetén ez még hatványozottabban értelmezhető. E rendszerek komplex és integrált védelmén belül egyre fokozottabban kell ügyelni a szoftverbiztonságra, mivel a rendszerek működését gyakran a nem megfelelően kialakított és üzemeltetett szoftverarchitektúra veszélyezteti. Az ellenük irányuló dinamikusan növekvő támadások döntően a szoftverkörnyezet sebezhetőségét próbálják kihasználni. Ezért fontos, hogy a rendszerben megfelelő működésbiztonsági tanúsítványú, bevizsgált szoftvereket alkalmazzanak. A kritikusabb alkalmazások fejlesztésekor ezért kiemelten fontos tényező az egyedi szoftverfejlesztések biztonsági auditja, a kialakított szoftverkörnyezet működtetésének, változásmenedzsmentjének szabályozottsága, felügyelete, védelme, amelyek automatizálását szoftveres megoldások is segítik.

A szabályozott működéshez fontos, hogy a jogalkotók jogszabályokban, normatív utasításokban meghatározzák a rendszerek működtetésére vonatkozó követelményeket a társadalom szempontjából kritikus fontosságú kommunikációs és információs rendszerek tekintetében, hazánkban ennek érdekében került sor az információbiztonsági törvény megalkotására. Az előbbiekből is következik, hogy a szoftverbiztonság megvalósításában fontosak és alapvetően szükségesek az információbiztonsági szabványok, ajánlások, az információbiztonsággal foglalkozó szervezetek és a gyártók bizton-

ságos kivitelezést támogató útmutatói. A korszerű szoftverbiztonság megteremtéséhez a szoftvergyártó cégek a kor követelményeinek megfelelő korszerű szoftvereket kínálnak, amelyek centralizált kontrollt gyakorolnak az üzemeltetett rendszer felett. A külső szolgáltatók által kínált számítástechnikai/felhő-szolgáltatások egyre inkább költséghatékony lehetőségek a saját informatikai infrastruktúra fenntartásával szemben, mind több rendszer válik online elérhetővé, így a szoftverbiztonság területén belül a proaktív fenyegetettségek elleni védelemre különösen nagy súlyt kell fektetni.

BARACSI KATALIN

A világháló veszélyei – internetbiztonság az Európai Unióban és Magyarországon

Az internet térhódításával közel egy időben az Európai Unió felismerte, hogy ki kell dolgozni az online világ biztonságát érintő intézkedéseket, mert a nethasználók számának növekedésével párhuzamosan egyre több visszaélésnek is a színtere lett a virtuális világ.

Ez a gyakorlatban azt jelenti, hogy minden tagállamnak kötelező létrehoznia egy olyan egy- vagy többtagú konzorciumot, amelynek tagjai a biztonságos internetezést népszerűsítik hazájukban.

„Az Európai Bizottság 2004-ben indította el a Safer Internet Plus Programot. Célja – az Európai Unió által közvetített értékrenddel összhangban – az internet és online technológiák használatának biztonságosabbá tétele, különösen a gyermekek számára, és a jogellenes, valamint káros tartalom elleni küzdelem hatékonyságának biztosítása.”

Nézzük meg közelebbről, hogy kik és milyen eszközökkel járulnak hozzá a virtuális tér biztonságosabbá tételéhez!

„A Nemzetközi Gyermekmentő Szolgálat 1990-ben alakult, 1998 óta kiemelten közhasznú szervezetként működik; célja a fizikailag és értelmileg sérült, az árva és más rászoruló gyermekek felkarolása, életkörülményeinek javítása, jövőjük megalapozása, valamint hatékony fellépés a gyermekvédelemmel és egyéb, fiatalokkal kapcsolatos kérdésekben. Az európai Safer Internet Plus programban tudatosság-növelő központként a gyermekek, szülők, tanárok és a döntéshozók felvilágosítását, a program népszerűsítését tűzte ki célul. Szeretné elérni, hogy az országban minél több internethasználó böngészhessen biztonságos körülmények között, illetve, hogy probléma esetén az érintettek tudják, kihez fordulhatnak. Ennek érdekében számos eszközzel hívja fel a társadalom figyelmét a biztonságos internethasználat fontosságára. Konferenciák, rendezvények, kampányok során tudatosítja a világháló veszélyeit és elkerülésük hatékony és egyszerű eszközeit mutatja be. Szakemberei, tréneri ingyenes előadásokat, foglalkozásokat tartanak diákok, taná-

¹ www.saferinternet.hu

rok, szülők, szociális munkások számára a biztonságos internet- és mobilhasználatról.”²

Ma már nemcsak a való életben szerezhetünk sebeket, hanem egyre több sérülést okoz a virtuális tér is. A tíz–tizennégy éves korosztály különösen veszélyeztetett ebből a szempontból, hiszen fejlődő, alakuló személyiségekről van szó, akik egy jól edzett felnőtthöz képest sokkal érzékenyebben reagálnak egy-egy helyzetre.

Titkokkal teli világukból gyakran kizárják a szüleiket, a körülöttük lévő felnőtteket. Fontos számukra saját szárnypróbálgatásuk, de annak érdekében, hogy mindezt biztonságban, megfelelő háttértámogatással tegyék meg, a bizalmi légkör megteremtése mellett nem árt egy olyan fórum, ahol névtelenül, ítékezés nélkül beszélhetnek mindarról, ami velük történik, történt a virtuális térben.

A hazai internetes segélyvonal munkája 2009 és 2012 között

Magyarországon a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány látja el az internetes segélyvonal feladatait. 2009. április 1-je óta vállalnak tanácsadást honlapjuk konzultációs felületein és a 116-111-es ingyen hívható telefonszámon. Képzett önkénteseik nyitottak az internetező gyerekek miatt aggódó szülők kérdéseire is.

A Safer Internet Plus Program tette lehetővé, hogy 2010 óta honlapjukon chaten is tudnak konzultálni a hozzájuk forduló gyerekekkel. Ez a fajta kommunikáció egyre népszerűbb a gyerekek és a fiatalok körében.

A segélyvonal indulása óta 2012 áprilisáig 1602 megkeresés érkezett az alapítványhoz. Legtöbbször az online kapcsolatok témakörében fordultak hozzájuk. Ebbe a kategóriába tartozik a barátokkal való kapcsolattartás a világhálón, a közösségi oldalak és a neten ismerkedés is. Itt a fényképekkel való visszaélések kaptak kiemelt figyelmet.

A második leggyakoribb téma az internethasználattal kapcsolatos megkeresések, leginkább a keresők megbízhatósága, a profilok létrehozása, a blogvezetés kerül szóba.

A harmadik a biztonság az interneten témakör. Ezen belül a legtöbb gondot a meggondolatlanul, vagy illetéktelenek által feltöltött képek okozzák, de a túl sok közzétett adat, elérhetőség is vezethet rossz élményekhez.

² Uo.

Kortárs bántalmazás

Növekvő tendenciát mutat az online zaklatás (*cyberbullying*) megjelenése is. A zaklatásnak ez a módja sokszor érzelmileg még megterhelőbb, mint a „hagyományos” forma. A cyberbullying az interneten zajlik, amely a gyerekek, fiatalok számára természetes közeg. A kommunikáció és a szórakozás nagy része egyre inkább a virtuális térben zajlik. A helyzetet tovább bonyolítja, hogy a zaklatók álnevek mögé bújhatnak, és az áldozat megaláztatásának számtalan tanúja van a világhálón. A Kék Vonal munkatársai elmondták, hogy a zaklatók az esetek nagy részében a hívó kortársai, iskolai ismerősei, éppen ezért az ilyen helyzetek kezelésében kiemelt szerepe van az iskolának is.

Ehhez kapcsolódik az öngyilkosság megelőzése is. A zaklatás elhúzódtásának, durvulásának, titokban maradásának az utóbbi időben sok esetben öngyilkosság a vége. A magára maradt gyermek képtelen szembenézni a történetekkel, feldolgozni az őt ért támadásokat, megaláztatásokat, és nem lát más kiutat, mint hogy véget vessen az életének.

Egy visszafordíthatatlan tett: az öngyilkosság

Az öngyilkosság témaköre nemcsak kísérőjelenséggként, hanem önálló formában is igen veszélyes a személyiségét kereső gyerek és fiatal számára. A Safer Internet konzorcium hazai csapata a sajtónyilvánosságot felhasználva emeli fel a szavát az öngyilkosságot támogató, az önpusztításra tippeket adó, a témát a szuicidum szempontjából veszélyeztetettek számára károsan ábrázoló honlapok és internetes fórumok ellen.

Az internetfüggőség témájában jellemzően az aggódó szülők keresik a Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány konzultációs felületeit.

Az utóbbi hónapokban nőtt az illegális tartalmakkal összefüggő megkeresések száma is. Ezeket a www.biztonsagosinternet.hu weboldalon lehet bejelenteni.

A 2011-es év fontos eredményének tartják az alapítvány munkatársai a kortárs chat szolgáltatásuk elindulását. Tizennyolc és húsz év közötti fiatalokat toboroztak, és egy 2012 tavaszáig tartó képzés keretében készítettek fel őket arra, hogy az internetbiztonsággal és minden ehhez kapcsolódó kérdéssel fordulhassanak hozzájuk a fiatalok, akiknek a bizalmát könnyebben elnyeri egy korban közelebb álló segítő.

Az internet forródrójtja: CERT Hungary – Puskás Tivadar Közalapítvány³

„A Puskás Tivadar Közalapítvány (PTA) kettős feladatot lát el a projekt keretén belül. Egyrészt 2011 májusa óta működteti a Biztonságosinternet Hotline-t, amely egy online felület káros, illegális és jogsértő tartalmak bejelentésére. Másrészt a PTA-n belül működő Nemzeti Hálózatbiztonsági Központ (PTA CERT-Hungary) üzemelteti a konzorcium honlapját. A PTA CERT-Hungary közfeladatának tekinti az informatikai és hálózati biztonsággal kapcsolatos tudatosság növelését, illetve a gyermekek védelmének biztosítását, ennek jegyében működteti a www.biztonsagosinternet.hu weboldalt, amely közérthetően ír le mindent, amit a biztonságos internetezésről tudni érdemes. A weboldal lehetőséget nyújt az interneten fellelhető jogsértő, káros és veszélyes tartalmak bejelentésére is. A Biztonságosinternet Hotline szolgáltatás létrehozásával az a cél, hogy lehetősége legyen a jószándékú állampolgároknak megvédeni gyermekeik biztonságát az interneten anélkül, hogy ezzel a hatályos jogi szabályozás szerint szükségszerűen együtt járó esetleges hátrányos következményeket és további eljárásokat vállalniuk kellene. A Hotline elsődleges célja, hogy az internetről a lehető legrövidebb idő alatt eltűnjenek azok a káros, illegális és jogsértő tartalmak, amelyek veszélyesek lehetnek a gyermekek fejlődése szempontjából. Ezért az operatív működés szoros együttműködést kíván a magyar hatóságokkal, az internetszolgáltatókkal a hatályos jogszabályok alapján, illetve a nemzetközi INHOPE szövetség tagjaival külföldi illetékesség esetén.”⁴

2012-ben 1621 bejelentés érkezett a forródrótra. Ennek harmincnégy százaléka pedofiltartalom, tizenhét százaléka zaklatás, tizenkét százaléka hozzáférés nélkül hozzáférhetővé tett tartalom. Rasszista tartalom huszonegy, erőszakos tartalom öt, drogfogyasztásra csábító oldal két, egyéb pedig huszonegy százalékban fordult elő. 2012-ben több mint harmincnégy feljelentést tettek a rendőrségen. Ez lefedi a hazai pedofiltartalmakkal összefüggő bűncselekmények számát is.⁵

³ A dolgozat megírása óta a Puskás Tivadar Közalapítvány megszűnt, és a szervezet a Nemzeti Infokommunikációs Zrt. berkein belül működik tovább.

⁴ www.biztonsagosinternet.hu

⁵ A CERT Hungary – Puskás Tivadar Közalapítvány statisztikáinak felhasználásával.

Közösségi oldalak

Az internet legnépszerűbb felületei a közösségi oldalak. Lehet ismerkedni, kapcsolatot tartani a barátokkal, chatelni, fényképeket, videókat feltölteni és megosztani, alkalmazásokat kipróbálni. Ma a legtöbb hírt a közösségi oldalakról szerezzük. Ezért sokan érezhetik azt, hogy aki nincs rajta valamelyik közösségi oldalon, az nyilvánvalóan lemarad és kimarad. Még inkább felerősödik ez az érzés a tizenéves korosztályban, hiszen ők állandó információdömpingben élnek. Azt gondolják, hogy a virtuális térben való állandó jelenlétükkel nem maradhatnak le semmiről.

A világ legnépszerűbb közösségi oldala a Facebook. Kevesek előtt ismert, hogy a közösségi oldalra tizenhárom éves kor alatt nem lehet regisztrálni. De ha pár percet szánunk a profiloldalak böngészésére, több személy adatlapjából is kiderül, hogy jóval fiatalabbak. A gyerekek kihasználják, hogy a belépőtető rendszer nem ellenőrzi a valós életkorukat, és némi csalással idősebbnek adják ki magukat; vagy találkozhatunk olyan szülőkkel is, akik újszülött gyermekeiknek csinálnak profilt. A közösségi oldalak felelőtlen használata számos veszély forrása lehet, ezekről a későbbiekben lesz szó.

Egy magára valamit is adó oldal nemcsak a szórakoztatásról, de a biztonságáról is gondoskodik. Két elv alapján kerülhetők el a negatív tapasztalatok. *Amit az életben nem teszel, azt ne csináld online se!* Azaz a való és a virtuális világ szabályai azonosak. *Használd az eszed, mielőtt közzéteszed!* Ami egyszer felkerül a világhálóra, az örök időkre ott marad, és nem biztos, hogy mindennek az interneten a helye. A túlzott kitérüléssel az ember nemcsak saját magát, hanem a környezetét is könnyen bajba sodorhatja.

Semmilyen körülmények között nincs helyük a közösségi oldalon a következő adatoknak: születési hely és idő; anya neve; lakcím; nyaralás dátuma; tartózkodási hely; kompromittáló fotók; gyónások (puskázás); telefonszám; családtagok nevei.

A jelszó védelme szintén nagyon fontos. A szakértők azt mondják, hogy a biztonságos és szinte feltörhetetlen jelszó kis- és nagybetűkből, számokból és legalább nyolc karakterből áll. Fontos szabály, hogy minden regisztrációt igénylő oldalra más-más jelszót használjunk, és jelszavainkat havonta változtassuk. Sok böngésző képes arra, hogy megjegyezze egy adott oldalon a felhasználónevet és a hozzá tartozó jelszót. Ez nagyon kényelmes, de ha a gépet többen is használják, veszélyes lehet. Mindezen biztonsági felhívás ellenére ma Magyarországon a leggyakoribb jelszó a *jelszo123*, a *password*, vagy *valamilyen könnyen kitalálható személyes adat (születésnap, házi kedvenc neve)*.

Internetes zaklatás

Az internetes zaklatás azt jelenti, hogy valaki az internetet vagy a mobilszközöket arra használja, hogy szándékosan bántson másokat. Miben más ez a „hagyományos” zaklatáshoz képest? Mivel a virtuális világban történik, az ember a nap 24 órájában bántva vagy fenyegetve érezheti magát. Sokszor nehéz beazonosítani a zaklatót, mivel letilthatja a telefonszámát, vagy név nélkül tehet fel dolgokat a netre. Egyszerre több embert célozhat meg, közülük sokan elsősre nem is ismerik fel, hogy zaklatásnak vannak kitéve. Az internetes zaklatás egyetlen „pozitívuma”, hogy bizonyítható. Hagyományos zaklatásnál előfordulhat, hogy az egyik ember szava áll szemben a másikéval, de ha az interneten zaklatnak, lementhetünk szövegeket, vagy kinyomtathatunk e-maileket, üzeneteket, honlapokat. Ezek pedig bizonyítékként felhasználhatók, segítségükkel elkaphatják a zaklatót, és megakadályozhatják, hogy másokkal is ezt tegye.

„A következőkben nézzük meg melyek a cyberbullying főbb jellemzőit, és hogy milyen tanácsokkal óvhatjuk meg gyermekeinket, hogy áldozattá váljanak. Egyre gyakoribb az internetes kortárs-zaklatás, amely cyberbullying néven vált ismertté angolszász nyelvterületen. Mostanra minket is elért ez a trend, egyre többen próbálják kiközösíteni vagy megleckéztetni a számukra nem szimpatikus osztálytársat például úgy, hogy álprofilot hoznak létre a netükben, szervezeten pocskondiázzák egy közösségi oldalon, esetleg megverik és az erről készült videót feltöltik a netre, mobiltelefonon küldenek kellemetlen vagy ijesztő sms-eket. Néhány esetben az internetes zaklatás még rosszabb, mint a zaklatás egyéb formái, hiszen a nap 24 órájában folyamatosan, akár a biztonságos otthoni környezetben is folytatódhat.

A zaklatás áldozata, nem biztos, hogy tudja, kik zaklatják, ezért az összes ismerősével távolságtartóvá válhat. A valós életben történő iskolai zaklatáshoz képest is kevesebb lehetőség van arra, hogy a felnőttek bármit tegyenek ellene. Ezért kevesebb az esély, hogy a bántalmazott segítséghez jusson, s még kevesebb, hogy a bántalmazóval elbeszélgessenek: mi az a nagy fájdalom, hiány, vagy probléma, ami miatt ilyenre »vetemedik«.

A zaklatás áldozatának azért is nehéz továbblépnie egy »lezárt ügy« után, mert a neten publikussá vált képek bármikor felbukkanhatnak újból, hiszen bárki elmenthette azokat.”⁶

⁶ A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány 2010. és 2011. évi éves beszámolója.

Az idézetben szereplő helyzet ellen minden jó érzésű ember tiltakozik, mégis kevesen tudják, hogyan oldhatók meg ezek a krízisek. A Safer Internet Program hazai csapata a következő tanácsokat adja az ilyen helyzetek megoldásához.

„Mit tehetünk ellene? Minden szülő segíteni szeretne a gyermekének, ha ilyen történe vele. 6 praktikus tanácsot adunk segítségképpen. Nagyon fontos, hogy a gyerekek és a fiatalok is megértsék, ezért érdemes velük együtt átolvasni ezeket:

Tippek szülőknek:

- 1. Legyen tudatában annak, hogy akár az ön gyermeke is zaklathat másokat az interneten, illetve lehet zaklatás áldozata! Intő jel lehet, ha gyermeke feszültnek, idegesnek tűnik internetezés vagy mobilozás után.*
- 2. Beszélgesse gyermekével arról, hogyan, mire használja az internetet, mobiltelefont! Próbálja megérteni! Bizonyosodjon meg róla, hogy gyermeke ismeri a 7 tippet!*
- 3. Ismerje meg a gyermeke által használt szolgáltatások biztonsági eszközeit! A legtöbb közösségi oldalnak, chat oldalnak vannak »blokkolás« vagy »elutasítás« gombjai, biztonsági beállítási menüpontjai némelyik lehetőséget nyújt az online üzenetek rögzítésére is.*
- 4. Emléktesse gyermekét arra, hogy ne válaszoljon a rossz szándékú, zaklató üzenetekre!*
- 5. Mentse el bizonyítékként a zaklató e-maileket, üzeneteket, online beszélgetéseket!*
- 6. Jelentse be a zaklatást! Jelentheti az iskolának, a szolgáltatónak, a www.biztonsagosinternet.hu oldalon a hotline-nak, súlyos esetben akár a rendőrségnek.*

Tippek gyerekeknek és fiataloknak:

- 1. Mindig tartsd tiszteltben a többieket! Nem láthatod, milyen hatással vannak szavaid, vagy az általad küldött képek másokra, ezért fontos, hogy tartsd őket tiszteltben és gondold, meg mit mondasz/küldesz másoknak.*
- 2. Használj az eszed, mielőtt közzéteszed! Bármit küldesz, vagy posztolsz online, legyen az fotó, vagy szöveg, nagyon gyorsan elterjedhet, nem törölhető, örökre online maradhat.*
- 3. A jelszavadat kezeld úgy, mint a fogkefédet – ne oszd meg másokkal! A mobil számodat csak megbízható barátainak add meg!*

4. *Blokkold a zaklatót! Tanuld meg, hogyan blokkolhatod vagy jelentheted, aki kellemetlenül viselkedik, és ne vágj vissza, ne válaszolj haragból!*
5. *Mentsd el a bizonyítékot! Tanuld meg, hogyan mentheted el a sértő üzeneteket, képeket vagy online beszélgetéseket!*
6. *Beszélj róla! Ha sérelem ért, mondd el egy felnőttnek, akiben megbízol, vagy hívd a Kék Vonal Helpline számát: 116 111!*
7. *Végül: ne állj félre, ha tudsz róla, hogy valakit zaklatnak! Támogasd az áldozatot, jelentsd a zaklatást! Te hogy éreznéd magad, ha senki nem állna melléd?''*

A leírtakból is egyértelmű, hogy a mindennapjainkba is beszivárgott az internetes zaklatás, ami ellen minden eszközzel fel kell lépünk, hogy elkerülhessük az Egyesült Államokban megtörtént esetekhez hasonló történéseket.⁸

Káros tartalmak, weboldalak

A magyar csapat az Európai Unió normáival összhangban a személyes kapcsolatok fontosságát hangsúlyozza, azazhogy beszélgetéssel, közös internetezési szabályok (netikett) kialakításával csökkenthető az internetes rossz élmények esélye.

A technika oldaláról pedig a szűrőprogramok lehetnek a segítségünkre.

„Kisebb gyermekek esetében hasznos lehet a gyermekvédő-programok aktiválása magán a számítógépen, illetve állítsa be úgy a böngészőt, vagy a keresőt, hogy gyermekei ne ütközhessenek véletlenül ilyen oldalakba. Idősebb gyermekek esetében ennek kevés értelme van, és a gyermekek bizonyos esetekben mindent megtesznek azért, hogy ezeket a szűrőket lehetőleg megkerüljék. Ebben az esetben ésszerűbb, ha mi magunk foglalkozunk a tartalmakkal. Tudja meg, hogy jelenleg mi a »divat« gyermekei korcsoportjában, és ne ítélje el őket azonnal! Tegye azonban egyértelművé saját hozzáállását! Mondja el, hogy mit nem tart jónak, és beszélje is meg gyermekével!''

⁷ www.saferinternet.hu

⁸ Kessel Krisztina: Magamutogató tinédzserekre vadásznak az interneten. HVG.hu, 2013. február 20. http://hvg.hu/kultura/20130220_Ongyilkosok_internet_facebook_zaklatas

⁹ www.saferinternet.hu

Fogalmak

*Sexting*¹⁰ – ez azt jelenti, amikor valaki saját magáról kihívó pózban vagy lenge öltözetben képet készít, és elküldi a barátjának/barátnőjének mms-ben, e-mailen, egyéb módon. Ha egyszer egy képet elküldünk valakinek, elveszítjük felette a kontrollt. Láthatják a családtagok, a barátok, a jövőbeni munkaadó, és akár egy rossz szándékú támadó birtokába is kerülhetnek.

A kép szereplője kiszolgáltatott helyzetbe kerülhet, zaklatás, kellemetlen megjegyzések célpontjává válhat. Mert ha nem vigyázunk, könnyen poszt, lájkolás, megosztás, kommentelés lesz belőle. Ez csak néhány azok közül a dolgok közül, amelyek egy ilyen kép elküldésével megtörténhetnek. Az is egyértelmű, hogy egy felügyeletünk alól kikerült kép nemcsak az érintett, hanem a környezete egészének az életét is megkeserítheti. A magyarázkodás pedig már hiábavaló. Egy bizalmas légkörű családban jó kis beszélgetésekkel kialakíthatók az internetezés szabályai, az úgynevezett netikett. Ott, ahol mindenről lehet beszélni, a fiatalok nem ezt a módot választják az önmegvalósításra, önkifejezésre. Fontos tudnunk, mi tehetünk akkor, ha egy kép kikerül az ellenőrzésünk alól. Ha egy kép vagy videó felkerült egy közösségi oldalra, értesíteni kell a szolgáltatót, és kérni kell az eltávolítását. Arról sem szabad elfeledkeznünk, hogy aki tizennyolc év alatti személyről illetlen képet küld tovább, vagy publikál, törvénytörtést követ el.

Grooming – magyar kifejezés egyelőre erre sincsen. Szó szerinti fordítás esetén a *behálózás*, *becserkészés* szóval írhatjuk körül a jelenséget.

A közösségi oldalak terjedésével egyszerűsödtek az ismerkedés szabályai. Ha valakivel találkozunk az ember egy táborban, sportrendezvényen, konferencián, szinte az az első kérdés, hogy fennvan-e valamelyik közösségi oldalon. A gyors visszaigazolások természetesen az esetek nagy részében valódi kapcsolatokat jelölnek, és nagyban megkönnyítik a mindennapi kapcsolattartást. A gyerekek azonban ezekben a helyzetekben is gyakran óvatlanok. Sokszor olyan emberek barátságát is elfogadják, akikkel még nem is találkoztak, de ismerősük ismerőse, vagy van valami közös érdeklődésük. Egyáltalán nem azt szeretném ezzel mondani, hogy akkor most mindenkit el kell tiltani a közösségi oldalak használatától, de számolnunk kell azzal is, hogy egy magát tizennégy éves fiúnak mondó valaki a valóságban egy harminc-, negyvenéves vagy még idősebb férfi, aki szexuális visszaélésekhez keres áldozatokat a világhálón. Ez a jelenség maga a grooming.

¹⁰ <http://www.kek-vonal.hu/index.php/hu/internetes-biztonsag/292-mi-a-sexting>

Az elkövetők zöme több hónapon át, tudatosan felépített stratégiával vadászik a közösségi hálókon lévő fiatalokra, lányokra, fiúkra egyaránt. Bizalmukba férkőznek, kicsálnak tőlük személyes információkat, az interneten keresztül bevonják őket szexuális játékaikba, végső esetben még személyes találkozóra is ráveszik őket. A gyerekek kezdetben – a jól kiépített bizalmi viszony miatt – fel sem ismerik, mi történik velük, nem okoz bennük törést, hogy aki kezdetben velük egykorúnak adta ki magát, a valóságban nem az, aki. Az izgalom és kíváncsiság sokkal nagyobb bennük. Ha mégis sor kerül személyes találkozóra, akkor ezekről a gyerekek nem beszél. Szégyelli, hogy ez történt vele, és nem kér segítséget.

2012 nyarán az Egyesült Királyságban a grooming egyik legnagyobb hálózati szintű elkövetési formáját leplezte le egy újságíró. A Haboo Hotel nevű stratégiai játék keretében (a játék lényege, hogy a tíz–tizennégy éves korosztály felépítheti saját szállodáját, és üzemeltetheti; magyar verziója is van) lehetőség van chates felületen kommunikálni. A játék üzemeltetői elkötelezettek az internetbiztonság ügye iránt, ezért moderátorok felügyelik a játék menetét. A programot úgy állították be, hogy káros és szexuális tartalmú kifejezésekre azonnal jelez a moderátornak, aki ennek nyomán kizárhatja a játékba nem tartozókat. E biztonsági módszer miatt a szülők gyanútlanul engedték a számítógép elé a gyermekeiket. A rendszerbe azonban valami hiba csúszott, mert bár a moderátorok a nap huszonnégy órájában szemmel tartották a játékot, az eddigi ismeretek szerint 150 gyermek sérelmére történt szexuális visszaélés a játék során. Az ügyet kirobbantó újságíró tizennégy éves lánynak adta ki magát, és a regisztráció utáni ötödik perctől záporoztak rá a szexuális tartalmú ajánlatok. Nem derült ki, ki hibázott, de a játékot ezzel egy időben a világ összes országában felfüggesztették. A cél egy még jobb módszer kidolgozása a becserkészők ellen.

Szülőként, tanárként, felelősségteljesen gondolkodó felnőttként nekünk kell okosabbnak és érzékenyebbnek lennünk az ilyen helyzetekben. Még egyszer hangsúlyozom, hogy ebben a helyzetben nem a gyerek a hibás, hanem az a felnőtt, aki kihasználja.

*Chat és Instant Messenger*¹¹ – az azonnali üzenetküldő program (Instant Messenger; IM) és a chat nagyszerű módja annak, hogy napi kapcsolatban legyünk barátainkkal, ismerőseinkkel. Személyessége miatt nagyon népszerű, mert csak azok látják a beszélgetést, akik részt vesznek benne. Használha-

¹¹ A www.saferinternet.hu tanácsok, tippel felhasználása nyomán.

tunk webkamerát, így láthatjuk is azt, akivel beszélgetünk. A távol élőkkel való kapcsolattartás egyik legnépszerűbb formája.

Milyen biztonsági lépéseket tehetünk akkor, ha egy idegen próbál velünk kapcsolatba lépni?

Blokkolás, vagyis a felhasználóval megszakítunk minden további társalgást. Nem engedjük, hogy a profilunkhoz férjen és ezen keresztül kapcsolatba léphessen velünk. Ha azt tapasztaljuk, hogy valaki meghackelte az adatlapunkat, az adott honlap üzemeltetőjének segítségét kell kérni. Minden más visszaélés esetén hasznosak a közösségi oldalaknál leírtak.

Fájlmegosztás – „A fájlmesosztás tulajdonképpen audio- és videotartalmak, például rádióműsorok vagy zenés klipek letöltéséről szól, majd ezek mobilon vagy számítógépen történő meghallgatásáról, megtekintéséről interneten keresztül. Néhány közvetlenül kapcsolódó oldalon a fájlok hamis feliratozásúak lehetnek, azt gondolhatjuk, éppen a kedvenc együttesünk legújabb klipjét töltjük le, aztán a végén valami vírusos klipet kapunk kézhez. Vagy rosszabb esetben egy pornó- vagy erőszakos filmet. Nem szabályozott fájlmesosztó oldalakon sok fájl rossz minőségű, így megéri fizetni a zenékért vagy videóért, hogy jó minőségben hallhassuk és láthassuk őket. A fájlok cseréje azt is jelentheti, hogy akaratlanul vírusokat és kémprogramokat is kicserélhetünk, amelyek károsíthatják a számítógépet és még több pop-uphoz és spamhez vezethetnek.”¹²

Online függőség – az internet használata nem csak jogszabályi értelemben rejt veszélyeket. A lelki eredetű betegségek közül az online függőség is egyre jellemzőbb. A tengerentúli országokban már speciális, az online függőséget kezelő klinikákat is nyitottak. Hazánkban még nem ilyen súlyos a probléma, de a megelőzés jegyében foglalkoznunk kell vele.¹³

Internetes játékok – „Az internetes játékok hihetetlenül népszerűek lettek az utóbbi pár évben, főleg az olyan játékok, melyekben van csevegőfunkció és tippeket, cseleket, stratégiákat lehet megosztani a többi játékosal. Az online játékok, ahol ismeretlen emberekkel játszhatunk együtt, nagyszerű kikapcsolódást ígérnek, de megvannak a kockázatai is. Könnyen előfordulhat, hogy annyira beleéli magát az ember egy játékba, hogy úgy érzi, bármit megtenne azért, hogy nyerjen, vagy eljusson a következő szintre.”¹⁴

A saját magunknak felállított időkorlátok megóvhatnak minket a függőségtől. Az online játékfüggőségnek beláthatatlan következményei is lehet-

¹² www.saferinternet.hu

¹³ Uo.

¹⁴ Uo.

nek, és az ember elvesztheti minden kapcsolatát a való életével. Teljesen azonosul a játékban szereplő figurával, és a mindennapjait is úgy éli, mint a játék szereplői. A környezetnek óriási felelőssége egy ilyen helyzet felismerésében és a segítségnyújtásban.

Itt kell felhívni a figyelmet az „internetes gyerekmunkára” is. A stratégiai játékok térhódításával egyidejűleg egyre több olyan fejlesztés lát napvilágot, amelyekben a játékban szerezhető virtuális pénz valódi fizetőeszközzé válhat át, vagy az összegyűjtött pontokból drága műszaki cikkek vásárolhatók. A maffia új ága a virtuális térben próbál boldogulni. Az ilyen tartalmú játékokra specializálódott bünszervezetek ajánlatot tesznek a gyerekeknek, fiatalnak, hogy játsszanak helyettük, és cserébe azonnali pénzt vagy tárgyjutalmat ígérnek a ténylegesen megszerezhető, beváltható nyeremény helyett. A bűnözői körbe való bevonódás mellett e jelenségnek beláthatatlan lelki károsodást okozó következményei is vannak.

Adathalászkok – az interneten a legtöbb visszaélés még mindig az adathalászkokhoz köthető. Óvatlanok vagyunk a virtuális világban, és könnyedén osztjuk meg személyes adatainkat honlapokon, más emberekkel anélkül, hogy felmérnénk ennek a következményeit. Az adathalászat olyan megtévesztés, amikor is a személyes adatainkhoz próbálnak jogszerűtlen módon hozzáfutni. Ezek lehetnek jelszavak, a levelezési fiókok hozzáférhetősége vagy a netbankolások információi. Tulajdonképpen minden velünk kapcsolatos adattal, jelszóval vissza lehet, és vissza is tudnak élni, ezért az adathalászkoknak szinte mindegy, mi kerül a kezükbe, azt megpróbálják felhasználni. Az adathalászkok a leggyakrabban azzal próbálkoznak, hogy megbízhatónak tűnő helyről, vagy megbízhatónak tűnő feladótól érkező e-mailben egyszerűen elkérjék az említett adatokat, és mindig találnak olyan embert, aki figyelmetlenségéből kiadja.

A hazánkban hatályos adatvédelmi szabályok közül az adatkezelésre vonatkozókat emelném ki. Az adatvédelem lényege, hogy megkérdezzük, ki és milyen adatokat tarthat rólunk nyilván, kinek adja át őket, és milyen célból. Ha kiderül, hogy téves adatokat tartanak rólunk nyilván, akkor kérhetjük a kijavításukat. Ha pedig valaki jogellenesen kezeli az adatainkat, akkor a törlésük is kezdeményezhető. Az adatkezeléshez minden esetben szükséges az érintett hozzájárulása. Magyarországon a személyes adatok kezelésénél a tizenhat éves kor a vízválasztó. Ezen életkor alatt szükséges a szülő vagy törvényes képviselő hozzájárulása az adatkezeléshez, míg tizenhat éves kor fölött már mindenki szabadon dönthet személyes adatai megadásáról. Ma hazánkban az adatvédelem őrei a Nemzeti Adatvédelmi és Információszabadság Hatóság munkatársai.

Az Európai Unió gyermekbarátinternet-stratégiája

Az irányelvre a bizottság 2011 márciusában tett javaslatot. A tervezet értelmében az EU szigorúbb büntetéseket szabna ki azokra, akik gyerekeket zaklatnak szexuálisan. A javaslat egyebek között azt sürgeti, hogy még abban az esetben is folytassanak büntetőeljárást, ha valaki például az EU területén kívül csábít el vagy zaklat egy gyereket.

A tervezet emellett nagy súlyt fektet az efféle bűncselekmények megelőzésére és az áldozatok védelmére, kiváltképpen azt szeretné elérni, hogy a bűnisméltés elkerülése érdekében az elkövetők személyre szabott kezelésben részesüljenek.

A jogszabályjavaslatot a parlamentnek és a tanácsnak még hivatalosan is jóvá kell hagynia.¹⁵

Nemzetközi szervezetek az internetbiztonság szolgálatában

Az Európai Unió Safer Internet Plus Programja mellett több nemzetközi szervezet is zászlajára tűzte a virtuális tér védelmének megeremtését.

„Az Insafe az internettudatossággal és a biztonságos internethasználattal foglalkozó szervezeteket fogja össze. Tagjai elsősorban európai uniós tagállamok civil szervezetei. A hálózatot az Európai Bizottság a Biztonságosabb Internetért Plusz Program keretein belül alapították és tartják fent. A Kék Vonal Gyermekkrízis Alapítvány 2009 óta tagja.”¹⁶

A Kék Vonal a témában az egyik legaktívabb hálózatban, az eNACSO-ban (*European NGO Alliance for Child Safety Online*) is dolgozik a világháló biztonságosabbá tételéért. Az eNACSO (www.enacso.eu) közös stratégiák kialakításával törekszik arra, hogy az internetet használó gyerekek kevesebb veszélynek legyenek kitéve, illetve hogy a meglévő veszélyek ellen védekezni tudjanak. A hálózat javaslatait a nemzeti, európai és nemzetközi döntéshozók és más érdekelték elé tárja.¹⁷ Aktív lobbitevékenységének egyik legszembevetőbb eredménye a gyermekek szexuális bántalmazása, szexuális kizsákmányolása és a gyermekpornográfia elleni küzdelemről szóló 2011/93/EU európai

¹⁵ <http://bruxinfo.hu/cikk/20111028-szigorubb-buntetesek-a-gyermek-zaklatoinak.html>

¹⁶ <http://kek-vonal.hu/index.php/hu/alapitvany/nemzetkozi-kapcsolatok>

¹⁷ <http://kek-vonal.hu/index.php/hu/alapitvany/nemzetkozi-kapcsolatok> felhasználásával

parlamenti és tanácsi irányelvben a grooming és a sexting tényállások büntetőjogi kategóriába emelése.

Európai kiberbűnözés elleni központ¹⁸

2013 januárjában kezdte meg munkáját az Európai kiberbűnözés elleni központ (*European Cybercrime Centre; EC3*), ami újabb lépés a virtuális tér biztonságosabbá tételéhez.

Az Európai Bizottság 2010 novemberében döntött a kiberbűnözés elleni központ felállításáról, amely 2013. január 11-én kezdte meg munkáját. Az EU belügyi biztosa, *Cecilia Malmström* az Európai Rendőrségi Hivatal (Europol) hágai központjában tartandó hivatalos megnyitón elmondta: reményei szerint a központ erős támogatást ad a szabad, nyílt és biztonságos internet védelmében, és elősegíti, hogy felvegyék a versenyt az új technológiákat rendkívül gyorsan adaptáló bűnözőkkel.

A központ tevékenységének középpontjában a szervezett bűnözés áll, különös tekintettel az elektronikus bankolás és más online pénzügyi szolgáltatások védelmére, de kiemelt figyelmet fordítanak a kritikus jelentőségű rendszerek és uniós infrastruktúra, illetve a fiatalok védelmére is. Az EC3 vezetője, *Troels Oerting* ennek kapcsán elmondta: operatív és igazságügyi támogatást nyújtanak a nyomozásokhoz, ezen felül igyekeznek mozgósítani a tagállamok valamennyi releváns erőforrását a fenyegetések elhárítása érdekében.

A szervezet folyamatos adatgyűjtést végez a kiberbűnözéssel kapcsolatban, és egyfajta segélyszolgálatként működik majd az EU rendészeti szerveinek körében, és figyelmeztetéseket, illetve magas szintű technikai, elemző és törvényszéki segítséget nyújtanak a közös uniós vizsgálatokhoz.

Egy 2012 nyarán közzétett felmérés alapján tízből kilenc európai polgár igyekszik elkerülni, hogy online felületen személyes információkat adjon meg magáról, de tizenkét százalékukat még így is megpróbálták csöbe húzni valamilyen online csalással. A jelentésben idézett statisztikák szerint világszerte egymillió ember esik kisebb-nagyobb online trükk áldozatául naponta, a kiberbűnözők tevékenysége pedig éves szinten 290 milliárd euróval károsítja meg a sértetteket.

¹⁸ <http://www.bitport.hu/trendek/startra-kesz-a-kiberbunoezes-elleni-unios-koepont>

Tartalomminősítés Magyarországon¹⁹

A káros és illegális tartalmak elleni harc kiváló eszköze a honlapok tartalomminősítése. A rendelkezésünkre álló lista nyomán biztonságosabban szörfölhetünk a világhálón, és gyermekeinknek is olyan oldalakat ajánlhatunk, amelyeken az életkoruknak megfelelő tartalommal találkozhatnak.

Magyarországon 2007-ben, a gyermekbarát internet évében honlapminősítő programot indított a Magyarországi Tartalomszolgáltatók Egyesülete (MTE). Ezeket az oldalakat a szakemberek nemcsak auditálják, hanem a minősítés után folyamatosan monitorozzák is.

Az MTE által felkért szakértők már több tucat honlapot minősítettek, ezek listája elérhető a www.bigyoo.hu oldalon.

A 2009-ben létrejövő, a hazai biztonságosabb internetért munkálkodó csapat az elmúlt három évben megközelítőleg harmincezer gyerekhez, fiatalhoz jutott el, tizenötezer szülőt, pedagógust és szociális területen dolgozókat szólított meg és világosított fel a világháló veszélyeiről, és avatott be a veszélyek lehetséges kezelési módjaiba. A csapat oktatói gárdái az egész ország területén fellelhetők. Zömében pedagógusok, civilszervezetek munkatársai, informatikusok, IT-szakemberek és jogászok alkotják a csapatot. Egész évben ingyenes foglalkozásokat tartanak az érdeklődőknek, egyszeri és visszatérő alkalmak során. Három kérdés merül fel: 1. Milyen témák kapnak hangsúlyt a foglalkozásaimon, és miért?; 2. Mennyire hatékonyak az internetbiztonsági szabályok ma Magyarországon?; 3. Milyen eszközökkel tenné hatékonyabbá Magyarországon a világhálót?

A válaszok összesítése után a következő kép rajzolódott ki. Egész mások az igények, szükségletek egy minden technikai háttérrel felszerelt nagyvárosban, mint vidéken, ahol esetleg csak az iskola vagy a könyvtár, közösségi tér ad lehetőséget az internethasználatra.

Az ingerszegényebb környezet kevesebb veszélyt rejt magában, hiszen itt a gyerekek életének nem része bármely közösségi oldal. Oktatótársaim eldugott Borsod megyei fálvakban több olyan gyerekekkel is találkoztak, akik egyáltalán nem hagytak digitális nyomot a világhálón. Ez persze nem jelenti azt, hogy ezt a kört ki kellene hagyni a felvilágosításból, a megelőzésből. Fokozatosan meg kell őket ismertetni a világháló rejtjeivel, és a tudatos felkészítés nyomán ők is tudatosabb felhasználók lesznek.

¹⁹ Dr. Katonáné dr. Pehr Erika előadása. A média hatása a gyerekekre és a fiatalokra. Konferencia. 2012. szeptember 25.

Még mindig óriási gond, és egyfajta komplexust és elfordulást okoz a szülők körében, hogy nem képesek feldolgozni: vannak olyan dolgok, amelyeket a gyermekeik a kezdetektől jobban tudnak, értenek. Az ingyenes foglalkozások elutasításának háttérében leginkább a sértettség áll. Az ellenséges hozzáállás leküzdése érdekében az oktatók azt javasolják a szülőknek, hogy beszélgessenek többet a gyermekeikkel, ismerjék meg a világháló eszközeit, legyenek kíváncsiak a gyermekeik digitális világára. Bár a gyerekek, fiatalok otthonosabban mozognak az interneten, a rájuk leselkedő veszélyek felismerésében, kezelésében igenis a felnőttek segítségére vannak utalva. Ha a szülők megértik ennek a fontosságát, akkor biztonságos, bizalomra alapuló környezetet alakíthatnak ki gyermekeikkel.

A foglalkozások közkezdvelt témája az első számú közösségi oldal, a Facebook. Ehhez kapcsolódóan pedig kiemelt figyelmet kap az adatvédelem, adatbiztonság, a fényképek, videók kezelése, a jelszóbiztonság, az ismerkedés, a számítógépes zaklatás. Az órák hossza minimum negyvenöt perc. Ez tetszőleges ideig kitolható, tematizálható, megismételhető. A lényeg a rendszeresség és a tudatosságnövelés.

Az oktatói csapat a legnagyobb hiányosságként az elégtelen jogi környezetet emelte ki. Polgári és büntető törvénykönyvünk többfajta elkövetési módot is ismer, de a világhálón elkövetett bűncselekmények csupán elenyésző hányadára vonatkoznak jogszabályok. Ebből következően egy idejében felismert cselekmény ügyében a tényállás hiánya miatt a rendőrség eljárást sem tud kezdeményezni. Az is visszatérő probléma, hogy egy közösség akkor keres meg egy oktatót, ha a környezetében internetes bűncselekmény, visszaélés történt.

A visszajelzések alapján a másik fontos igény az oktatás megerősítése. Akár a Nemzeti alaptantervben is helyet kaphatna a biztonságosabb internethasználatra nevelő tananyagegység.

A forródrótként tevékenykedő CERT Hungary–Puskás Tivadar Közalapítvány tapasztalatai is idekíváncsoznak.

A legtöbb bejelentés oka, hogy az emberek, generációtól függetlenül használják az internetet, de nem ismerik. A tudatosság növelésével jelentősen lehetne csökkenteni a visszaélések, csalások, zaklatások számát. A közösségi oldalakat használók közül sokan visszaélnék annak lehetőségével, hogy „lát-hatatlanok”, mivel ezek a felületek a virtuális kivetülései az offline világnak, szükséges lenne erősíteni a személyek beazonosíthatóságát, illetve megtalálhatóságát valamilyen formában. Szerintük a grooming, számítógépes zaklatás napjainkban érzékelhető trendjei főként erre vezethetők vissza.

A rendőrség sok esetben nem tudja, mit kezdjen a bejelentésekkel, hová kéne továbbítani őket, illetve sokszor abból van a gond, hogy a szervezeten belüli illetékesség is kérdés. Ha lenne egy országos hatáskörrel felruházott, csak az online elkövetett bűncselekményekkel foglalkozó részleg, máris egyszerűbb lenne a dolguk.

Az online megvalósulás megfogalmazás azért fontos, mert az online megvalósuló bűncselekmények esetén (például online csalás stb.) valójában klasszikus bűncselekményről van szó, de a bizonyítékok az online térben keletkeznek, és ezeknél klasszikusan nehéz meghatározni az illetékességet.

Egyelőre a jövő titka, hogy a rendelkezésre álló tapasztalatok és a felkínált lehetőségek közül mi valósul meg. Az viszont biztos, hogy az Európai Unió Safer Internet Plus Programja tovább folytatódik.

HONFI PÉTER

**Az idegenrendészeti és menekültügyi jogszabályok
változásának hatásai
a Csongrád megyét érintő illegális migrációra**

Az Európai Unióhoz és a schengeni övezethez csatlakozás után Magyarország fontos szerepet tölt be az európai uniós tagállamok határbiztonságának garantálásában azzal, hogy a schengeni előírásoknak teljes mértékben megfelelően őrzi hazánk schengeni külső határait. Kiemelt feladatként kezeltük a határőrizeti, határrendészeti, bünygyi, hatósági és idegenrendészeti feladatokat annak érdekében, hogy az államhatárt minél hatékonyabban tudjuk védeni. A schengeni térség külső határainak őrzete hazánk nemzetközi kötelezettségvállalásából adódó feladat. A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Idegenrendészeti Osztálya a rendőrség és a határőrség összevonása óta országosan első helyen áll a lefolytatott idegenrendészeti eljárások számában. Írásomban ezért a megyei adatok felhasználásával kívánom bemutatni a jogszabályváltozások hatásait az illegális migráció alakulására 2008. január 1. és 2014. április 30. között.

Határrendészeti feladatainkat 2008. január 1-jétől a Magyarország teljes jogú schengeni tagságából adódó normáknak megfelelő határrendészeti és -biztonsági követelmények teljes körű érvényesítése, a növekvő illegális migráció elleni hatékony fellépés határozza meg. Ezen túlmenően tevékenységünkre hatással volt a világ különféle válságzócaiból kiinduló, nemzetközi szervezett bűnözéshez kapcsolható jogsértések elkövetése és a terrorfenyegetettség.

További befolyásoló tényező volt, hogy már 2009-ben érezte hatását az, hogy Görögország képtelen a menekültek és az illegális migráció kérdését kezelni. A táborokban több tízezen voltak, akiket Görögország felszólított, hogy harminc napon belül hagyják el az országot, miközben a külföldieknek semmilyen okmányuk nem volt! Így a legális távozás nem lehetett megoldás. Ezt a kötelezettséget mára hét napra csökkentették, ami további ösztönző erőként hatott az ország elhagyására. A Frontex nagy létszámú erőket vezényelt a térség stabilizálására, valamint a nemzetközi erőkön kívül a görög hatóságok is jelentősen fokozták a rendőri jelenlétet a Törökországgal közös határszakaszon és a mélységi területeken egyaránt.

A jogsértő személyek elsősorban az Európai Unió nyugati tagállamait preferálják, ahová a jobb megélhetés reményében, engedély nélküli munkavállalás céljából próbálnak eljutni. Célszágként általában Németország, Svájc, Olaszország, Franciaország, Svédország és Norvégia szerepelt, de az utóbbi időben egyre gyakrabban más nyugat-európai országokat is megjelölnek úti célként. Az elmúlt időszak tapasztalatai alapján hazánk nem cél-, hanem tranzitállamként jelent meg.

Az illegális migráció Csongrád megyét érintő főbb jellegzetességeiben 2008. január 1. óta többször is jelentős változás történt. A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitánysághoz szerb és román határszakasz is tartozik, hatvanegy, illetve hatvanhét kilométer hosszan. 2008 és 2012 között az illegális migráció az 1. számú táblázatban látható módon oszlott meg szerbiai és román viszonylat vonatkozásában. Az illegális migráció nagyobb része mindkét határszakaszon inkább a zöldhatáron és nem a határátkelőhelyeken volt észlelhető.

1. számú táblázat

A Csongrád megyében kezdeményezett idegenrendészeti ügyek viszonylatonként (%)

határszakasz	2009	2010	2011	2012	2013	2014. január–április
szerb	87	89	89	90	99	97
román	13	11	11	10	1	3

Az illegális migráció visszaszorításának egyik lehetséges eszköze a visszafogadási egyezmények hatékony alkalmazása. A hazánk és a Szerbia Köztársaság között meglévő kétoldalú egyezményt 2010. április 1-jén felváltotta az Európai Közösséggel megkötött multilaterális megállapodás. A déli szomszédunk illetékes szerveivel folytatott közös központi és területi szintű idegenrendészeti tárgyalások következtében a saját államuk és harmadik országok állampolgárait is visszavették, ha bizonyítható volt az onnan történő illegális határátlépés. Ennek következményeként kezdetben drasztikusan megnőtt a kiutasított és kitoloncolt személyek száma.

A Szerbia Köztársaság 2010. december 3-tól megszüntette a vízumkötelezettséget Törökországgal és Albániával szemben. A szerbiai területre történő könnyebb beutazás miatt azonnal megnőtt az illegális migráción belül mindkét állampolgársági kategória aránya. A visszafogadási egyezmény sajátosságából fakadóan pedig az úti okmánnyal bíró illegális határátlépőket a belépést, valamint a tartózkodást bizonyító bélyegzőlenyomatok alapján, az idegenrendészeti kiutasítást kitoloncolással már az előállítás és a visszatartás huszonnégy órás időtartama alatt végre lehetett hajtani.

A szerbiai hatóságok – hasonlóan a görögökhöz – alkalmazzák azt az eljárást, hogy az illegálisan érkezett harmadik országbeli állampolgárt tíz napon belül távozásra szólítják fel anélkül, hogy a távozás feltételeit megteremtenék, a külföldi országelhagyását ellenőriznék, személyi szabadságát korlátoznák. A tiltott határátlépőket kihágási bíró elé állítják, aki száz-öttszáz eurós pénzbüntetéssel vagy egy-tíz napos elzárással sújtja az elkövetőket.

2. számú táblázat

Idegenrendészeti intézkedések száma (2008–2012, fő)

	Előállítás	Kiutasítás	Kitoloncolás	Örizet	Kérelmező
2008	1300	677	458	462	201
2009	1997	1078	776	707	638
2010	1890	1080	836	1035	251
2011	2412	2168	1822	158	181
2012	3268	2498	2029	1914	336

A 2. számú táblázatból megállapítható, hogy 2009-ben az idegenrendészeti eljárás alá vont ügyfelek nagyjából egyharmada kérte menedékjogi eljárás lefolytatását. Ezen időszakban ők – hasonlóan a későbbiekben említett, 2013 első félévében kialakult állapothoz – gyakorlatilag ellenőrzés nélkül mozgathattak Magyarországon területén. Ekkor már nem kerülhetett sor idegenrendészeti őrizet elrendelésére, őket a menekültügyi hatóság által fenntartott befogadóállomásokra irányítottuk. A kérelmezők egy része azonban már nem is utazott el a befogadóállomásra, más részük pedig rövid idejű tartózkodás után távozott, és megkísérelte illegálisan elhagyni hazánk területét.

3. számú táblázat

Kérelmezők aránya az idegenrendészeti ügyekben

	2008	2009	2010	2011	2012
előállítás (fő)	87	89	89	90	99
kérelmező (fő)	13	11	11	10	1

Ez generálta a 2010. április 1-jén bevezetett szigorúbb gyakorlatot, miszerint minden illegális migráns őrizetbe került, attól függetlenül, hogy kérelmet nyújtott be vagy sem.

A rendőrség őrzött szállásai hetek alatt megteltek, így ideiglenes őrzött szállások kialakítása vált szükségessé. Ezáltal alakulhatott ki a külső határokat felügyelő megyei rendőr-főkapitányságok idegenrendészeti osztályai esetében a néhány hónapig tartó drasztikus leterheltség, ezt jól mutatja a következő adat: volt olyan nap, amelyen nyolc megye tíz városában tizenhárom

örzött szálláson tartózkodott százötvenhárom ember, akiket a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Idegenrendészeti Osztálya vett idegenrendészeti őrizetbe.

Az új gyakorlat hatására 2011–2012-ben emelkedett a kiutasítások és kitoloncolások száma, a menekültügyi eljárásoké pedig csökkent.

Összegezve elmondható, hogy az idegenrendészeti és menekültügyi eljárások viszonyának szigorítása miatt a visszafogadási egyezmények alkalmazása hatékonyan működhetett. Ennek hatására 2012 végére a Szerbia Köztársaságból kiinduló illegális migráció a közös határszakaszról áttevődött a szerbiai–horvát részre. Ezt bizonyítja az a szerbiai rendőri forrásból származó számadat, miszerint 2012-ben a szerbiai határrendőrség ezernégyszáz embert a magyar, kétezer-nyolcszázat pedig a horvát viszonylatban fogott el.

2013. első félév

A 2012. évi CLXXXI. törvény 2013. január 1-jétől jelentős mértékben módosította az idegenrendészeti és menekültügyi eljárás viszonyát és a menedékjogi eljárás lefolytatását kérők ügyében alkalmazható személyes szabadságot korlátozó intézkedéseket szabályozó jogszabályi környezetet. A harmadik ország állampolgárainak beutazásáról és tartózkodásáról szóló 2007. évi II. számú törvény (Harmtv.) és a menedékjogról szóló 2007. LXXX. számú törvény (Met.) változásai jelentősen érintették a menedékjog iránti kérelmet benyújtó külföldiek tartózkodásának jellegét Magyarországon.

A Harmtv. két rendelkezése változott oly módon, hogy a menedékjog iránti kérelmet első alkalommal benyújtók (kérelmező) ügyében kiutasítást vagy őrizetet nem lehet elrendelni.

A Harmtv. 48. §-a a következő (4) bekezdéssel egészült ki:

„(4) A menedékjog iránti kérelem benyújtását megelőzően elrendelt kiutasítás végrehajtását az idegenrendészeti hatóság a külön jogszabály alapján folytatott menedékjogi eljárás jogerős befejezéséig felfüggeszti, ha a harmadik országbeli állampolgár külön törvényben meghatározottak szerint jogosult Magyarország területén való tartózkodásra. A felfüggesztést elrendelő végzés ellen nincs helye jogorvoslatnak.”

A Harmtv. 51. § (2) bekezdése helyébe a következő rendelkezés lép:

„(2) Ha a harmadik országbeli állampolgár menekültügyi eljárás alatt áll, a visszairányítás, illetve a kiutasítás nem rendelhető el és nem hajtható végre,

ha a harmadik országbeli állampolgár külön törvényben meghatározottak szerint jogosult Magyarország területén való tartózkodásra.” Ha már idegenrendészeti őrizetben lévő személy kérte menedékjogi eljárás lefolytatását, külön határozattal kellett felfüggeszteni a kiutasítás és a kitoloncolás végrehajtását. De az ügyfél a menekültügyi eljárás jogerős befejezéséig őrizetben maradt. A nemzeti szabályozás alapján tehát nem volt akadálya annak, hogy menedékjog iránti kérelmet benyújtó külföldi őrizetben maradhasson. A Belügyminisztérium állásfoglalása alapján azonban az első kérelmét előterjesztő kérelmező nem volt őrizetben tartható.

Ha az ügyfél még a kiutasítás elrendelése előtt nyújtott be kérelmet – tehát jellemzően a határrendészeti kirendeltségen történő meghallgatásakor –, kiutasítást és őrizetet sem rendelhettünk el vele szemben. A menekültügyi hatósághoz kellett őket szállítanunk, a békéscsabai „meghallgatópontra”. Onnan meghallgatásuk és újnyomatuk rögzítése után útbá indították őket a debreceni nyitott befogadóállomásra.

Mindkét esetben az első kérelem benyújtása után a menekültügyi eljárás időtartama alatt a kérelmezők legálisan tartózkodhattak Magyarországon, az elhelyezésükre szolgáló befogadóállomásokról szabadon távozhattak. Ezt kihasználva kísérelték meg illegálisan elhagyni hazánk területét nyugati irányba, túlnyomórészt Ausztria, illetve Szlovénia és Szlovákia területére.

A beutazási és tartózkodási tilalom 2013. február 1-jétől történő dekriminalizálása szintén kedvezett a hazánkat érintő illegális migrációs folyamatoknak. Arra a már kitoloncolt külföldre, aki újból jogellenes határátlépést követett el, már nem várt külön szankció, „csak” ismételt idegenrendészeti eljárás. Ha ennek folyamán kérelmet terjesztettek elő, már lényegesen könnyebb volt eljutniuk a korábban felsorolt szomszédos országok bármelyikébe.

A jogszabályok változásának híre gyorsan elterjedt a környező, továbbá a kiinduló és tranzitországokban egyaránt. Ennek hatására a Szerbia Köztársaság területéről induló illegális migráció a szerbiai–román és a szerbiai–horvát viszonylatokról szinte teljes egészében áttevődött a 2012-ben is kiemelkedő illegális migráns számadatot produkáló szerbiai–magyar határszakaszra.

Megállapítható, hogy 2013 első félévében illegális migráció vonatkozásában 2012 első és második félévéhez képest drasztikus emelkedés következett be a 2013. január 1-jétől hatályos jogszabályi környezet hatására (menekült kérelmező nem vehető őrizetbe). A kérelmezők számának emelkedésével ellentétben a kiutasítások, idegenrendészeti/kiutasítást előkészítő őrizetek és a kitoloncolások száma nagymértékben csökkent.

4. számú táblázat
Idegenrendészeti intézkedések (2012–2013. első félév)

	Előállítás (fő)	Kiutasítás (fő)	Kitoloncolás (fő)	Örizet (fő)	Kérelmező (fő/%)
2012	3268	2498	2029	1914	336/10
2013. első félév	9222	655	536	493	8466/92

Kijelenthető, hogy az illegális migráció növekedésének és átrendeződésének okai elsősorban a jogszabályváltozásban keresendők. A szám adatok jól tükrözik, hogy a 2013. január 1-jétől hatályos jogszabályváltozások miatt drasztikusan emelkedett az illegális migráció. A Romániába és Horvátországba tartó külföldieken kívül az „olasz vonal” is áthelyeződött a szerbiai viszonylatra, és ezt a már régen látott közép- és nyugat-afrikai országok állampolgárainak megjelenése alapján tapasztalhattuk.

Az eddigi „tranzitország” szerepünk felértékelődött, hiszen kedvező földrajzi elhelyezkedésünk mellett a jogszabályváltozások is előnyössé váltak az illegális migránsok számára.

A menedékjoggal visszaélők számának emelkedése a *koszovói állampolgárok* fokozottabb megjelenésében nyilvánult meg a legszembetűnőbben. A menekülésre okot adó klasszikus körülmények Koszovóban már nem léteznek, így az ország elhagyásának valódi alapjaként szolgáló gazdasági indokon kívül a jelentős emelkedést a hazánkban megváltozott jogszabályi környezet (könnyebbé vált az eljutás a nyugat-európai országokba) generálta (*5. számú táblázat*).

5. számú táblázat
Koszovói állampolgárok száma (2012–2013; fő)

2012											
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
29	12	64	64	35	34	20	26	103	81	83	41
2013											
I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
101	121	186	434	1139	1346	363	67	103	103	83	57

A koszovói állampolgárok ügye azonban továbbra is rendezetlen maradt. Harminc százalékuknak volt szerbiai állampolgársága, így őket az állampolgársági nyilvántartásban történő ellenőrzés után gyorsított eljárásban kitoloncolhattuk. A fennmaradó ügyfeleket a szerbiai partnerhatóság nem ismerte el

saját állampolgárának (mivel az állampolgársági nyilvántartásban nem szerepeltek), viszont harmadik országbeli állampolgárként sem járt el ügyükben, mivel Koszovót nem ismerik el önálló államként. Erre vonatkozóan még az Európai Unión belül sem alakult ki egységes álláspont, hiszen több tagállam sem ismeri el Koszovó függetlenségét.

A közvetlen Budapest–Prishtina repülőjárat megszűnése jelentősen megnehezítette az idegenrendészeti eljárás rendőrségi hatáskörben történő befejezését. Az alternatív útvonalakon (Budapest–Bécs–Prishtina és Budapest–Isztambul–Prishtina) történő kitoloncolások végrehajtása nehézkes volt, egyrészt a schengeni belső határok, másrészt a török hatóságok tranzitálásra való negatív hajlandósága miatt. A Nemzetközi Migrációs Szervezet segítségével történő hazautazás nem visszafogadási egyezmény alapján történik, ezért nagy számban kellett hatáskörünk hiányának megállapítása után az ügyfeleket átadni a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalnak.

A hazánk területére érkező engedély nélküli határátlépők/kérelmezők számában és összetételében 2013 első félévében bekövetkezett jelentős és kedvezőtlen változások miatt a helyzet normalizálása érdekében a jogszabályok ismételt módosítására volt szükség. Az ennek hatására kialakult helyzet ugyanis nem tett eleget a hatályos joganyag és a schengeni normák által a szankciórendszer vonatkozásában támasztott követelményeknek (hatékonyság, arányosság, visszatartó erő). A továbbiakban e követelményrendszer vizsgálata és teljesíthetősége alapján értékelem a jogszabályváltozások hatásait a hazánkat érintő illegális migráció tekintetében. Jogszabályok módosítása nélkül prognosztizálhattuk az országunkba érkező illegális határátlépők számának további növekedését, ők kizárólag Görögországból, Macedóniából és a Szerbia Köztársaságból érkeztek.

Rómán és szerb rendőri források alapján a szerb–román és a szerb–horvát határszakasz illegális forgalma teljesen csökkent a szerb–magyar határszakasz „szívóhatása” miatt (6. számú táblázat).

Így kialakult az igény arra, hogy a menekültügyi eljárás alatt a kérelmezők vonatkozásában személyes szabadságot korlátozó intézkedést vezessenek be. Ezáltal lehetett csak elérni az eljárás idején a külföldi rendelkezésre

6. számú táblázat

Az országos és a Csongrád megyei idegenrendészeti intézkedések aránya 2013 első félévében

	Előállítás	Kiutasítás	Kitoloncolás	Örizet	Menekült (fő/%)
Országos	2143	647	546	541	1111/52
Csongrád megye (fő/%)	1239/58	419/65	345/63	333/62	778/70

állítását, továbbá jogerős elutasítások esetén a felfüggesztett idegenrendészeti eljárások folytatását.

2013. második félév

A 2013. január 1. napján életbe lépő változások hatására Magyarországon a Szerbia Köztársaság irányából érkező illegális migráció a többszörösére emelkedett. A kérelmezők esetében a személyes szabadságot korlátozó kényszerintézkedések hiánya jelentősen növelte a menedékkjoggal visszaélők számát is.

A menekültügyi őrizet elrendelésének lényege, hogy a kérelem előterjesztése nem jelentette automatikusan, hogy az ügyfél „nyitott” befogadóállomásra kerülhetett. A rendőrségtől átvett ügyfelek vonatkozásában a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal menekültügyi osztályainak munkatársai menekültügyi őrizetet is elrendelhettek, azaz a befogadóállomás helyett az idegenrendészeti őrizethez hasonló – annál azért enyhébb körülményeket nyújtó – zárt helyre kerülhettek a külföldiek. A Met.-ben rögzített feltételek alapján folyt a menekültügyi eljárás, de ezzel párhuzamosan 72 óra után a menekültügyi őrizet helye szerint illetékes járásbíróságok az őrizet meghosszabbítására tett indítványok alapján vizsgálták meg az őrizet meghosszabbításának indokoltságát. Hosszabbítás esetén az ügyfél rendelkezésre állása garantálttá vált.

Mivel az idegenrendészeti őrizet végrehajtására szolgáló őrzött szállások nem voltak alkalmasak a menekültügyi őrizet végrehajtására, a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal létrehozta a menekültügyi őrzött befogadóközpontok rendszerét, amely igazgatósági szintű szervezeti egységként illeszkedik a hivatal felépítésébe. A rendőrség hivatásos és fegyveres biztonsági őr állománya hajtja végre az őrzési és szállítási feladatokat, de a hatósági (menekültügyi) ügyintézés teljes egészében a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal végzi. Az idegenrendészeti szakterületen tapasztalt hatásköri és illetékességi párhuzam e téren nem is jöhetett létre.

A 2013. július 1-jén bevezetett menekültügyi őrizet pozitív hatásai egyértelműen látszottak. Az illegális határátlépők száma és ezen belül a menedékkérők aránya egyaránt csökkent a második félévben. Az értékelt időszakban lényegesen több kiutasítást rendeltünk el, ezek nyolcvankilenc százalékának érvényt is tudunk szerezni kitoloncolás formájában.

A 7. és a 8. számú táblázat adatait tanulmányozva egyértelműen megállapítható, hogy a menekültügyi őrizet alkalmazása elérte a célját. Egyrészt az il-

7. számú táblázat
Idegenrendészeti intézkedések (2012, 2013. első és második félév)

	Előállítás	Kiutasítás	Kitoloncolás	Örizet	Kérelmező
2012	3268	2498	2029	1914	336 (10%)
2013. első félév	9222	655	536	493	8466
2013. második félév	6538	2106	1882	1831	5805

8. számú táblázat
Idegenrendészeti előállítások (2013, havi bontás; fő)

I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	IX.	X.	XI.	XII.
353	612	1127	1455	2553	3118	1972	1095	964	808	813	893

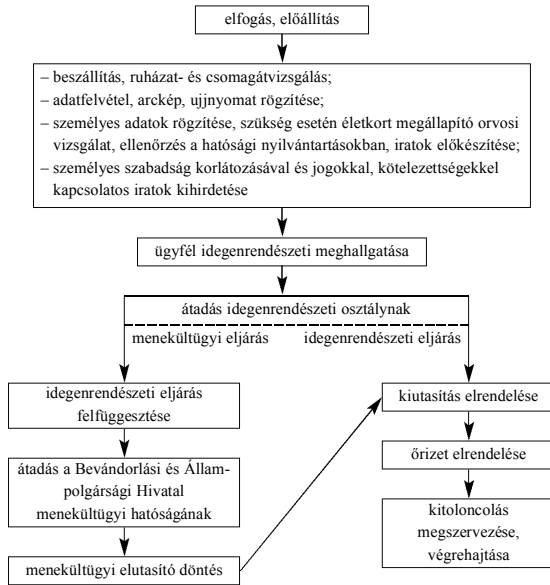
legális migránsok száma hónapról hónapra jelentősen csökkent, másrészt pedig a kérelmezők száma/aránya is visszaesett. Mindazonáltal az idegenrendészeti kényszerintézkedések (kiutasítás, őrizet, kitoloncolás) elrendelése nagyszámúan nőtt. Kijelenthető, hogy a menekültügyi őrizet bevezetése beváltotta a hozzá fűzött reményeket, azaz hatékony eszköz az illegális migráció visszaszorítására és a menedékjoggal visszaélés elleni fellépésre.

Érdeemes modellezni (*ábra*) az elfogott illegális migráns útját annak megfelelően, hogy menedékjog iránti kérelmet előterjesztett-e, vagy sem. Az idegenrendészeti és a menekültügyi eljárás viszonyát a módosított jogszabályi háttér új dimenzióba helyezte. A menekültügyi őrizetek tapasztalhatták – eleinte nagy meglepetéssel –, hogy kérelmük benyújtása után a menekültügyi hatóság jelenlétüket az eljárás során őrizet elrendelésével kívánja elérni. Ennek hatására gyakorlatilag érdemi menekültügyi eljárási cselekmény nélkül vonták vissza nagyobb számban kérelmüket.

A jogerősen lezárult menekültügyi eljárással egyidejűleg folytatódhatott az őrizetből szabadult és a kérelem benyújtásakor felfüggesztett idegenrendészeti eljárás. Ennek során a rendőrség idegenrendészeti osztályai kiutasítás és idegenrendészeti őrizet elrendelése után haladéktalanul kezdeményezték a visszafogadási egyezmények alapján történő átadásokat, amelyek többségét kitoloncolással sikerült végrehajtani.

Említést kell tennem a „területen maradás jogának” megállapításáról. A jogerősen lezárult menekültügyi és a korábban felfüggesztett, de folytatódó idegenrendészeti eljárás során az ügyfelek gyakran újabb menekültstátusz iránti kérelemmel éltek. A menekültügyi hatóság ezekben az esetekben nyilatkozott arra vonatkozóan, hogy az ismételt kérelmezőt megilleti-e a területen maradás joga. Negatív válasz esetén az idegenrendészeti eljárás őrizetbe vétel mellett folytatódhatott.

Idegenrendészeti és menekültügyi eljárás

A Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság Idegenrendészeti Osztályának javaslatára a szerbiai társszervvel közös területi és központi szintű megbeszélést hajtottunk végre. Ennek az volt az oka, hogy az illegális határátlépés után, a korábban írtak miatt, viszonylag hosszabb idő (akár több hónap is) telt el a visszafogadási egyezmény alapján történő felajánlásig. Déli szomszédjaink pozitív hozzáállása nyomán így nem is kaptunk negatív választ. Az időbeli hatály egyéves határidejét a menekültügyi eljárás nem veszélyeztette.

Mivel a menekültügyi őrizetes férőhelyek száma korlátozott, ideális megoldást csak azt jelentene, ha további menekültügyi őrizet végrehajtására alkalmas objektumokat alakítanának ki, akár ideiglenes jelleggel. Ezzel a rendőrség munkája és járulékos feladatai is növekednének ugyan (őrzés, szállítás), de hosszabb távon csak így alakulhatna ki megnyugtató állapot.

A 2014. január és április közötti időszak

Különös tekintettel a 2014. január 1-jétől hatályos Harmtv. és Met. módosítására (a területen maradás joga megilleti az ismételt kérelmezőt is), ismét utalnom kell korábbi megállapításomra, miszerint csak a menekültügyi őrizet következetes alkalmazása okozhat visszatartó/terelő hatást Magyarországon az illegális migráció és a menekültügyi eljárás iránti kérelemmel visszaélők vonatkozásában. Ha összehasonlítjuk a 2013-as évet 2014 első négy hónapjának idegenrendészeti adataival, az ezek alapján levont következtetések alátámasztják állításomat (9. számú táblázat).

9. számú táblázat
Idegenrendészeti intézkedések (2013–2014. január–április)

	Előállítás	Kiutasítás	Kitoloncolás	Őrizet	Menekült (fő/%)
2013. első félév	9222	655	536	493	8466/92
2013. második félév	6538	2106	1882	1831	5805/88
2014. január–április	3101	1103	887	879	2244/72

10. számú táblázat
Menedékjog iránti kérelmek száma, aránya (2014. január–április)

január	február	március	április
934 (81%)	453 (65%)	395 (63%)	449 (73%)

Folyamatosan megfigyelhető, hogy a nem veszélyeztetett térségből érkező külföldiek olyan országok állampolgárainak vallják magukat, amelyek aktuálisan védelemben részesülnek. Nyilatkozataikat a közös nyelvre és némi országinformációs ismeretre alapozva teszik meg és nyújtanak be kérelmet. Napjainkban ez a megállapítás a szíriai (és a magukat annak valló) állampolgárok aktuális helyzetére érvényes.

A Szerbia Köztársaság területéről érkező illegális migránsok közül az arab nemzetiségűek nagy hányada vallja magát szíriai állampolgárnak. Sokan az aktuális szíriai helyzet miatt terjesztenek elő menedékjog iránti kérelmet. Ezért már a rendőrségi meghallgatáskor országinformációs kérdéseket teszünk fel, ezekre nem mindegyikük tud felelni. Indokként a következőket adják elő: alacsony iskolai végzettség, már gyermekkorban elhagyták Szíriát, vagy csak egyszerűen megtagadják a válaszadást. Nyilvánvaló, hogy ők valószínűleg nem szíriai, hanem jellemzően olyan észak-afrikai arab országok állampolgárai, akik már hosszabb ideje nagy számban érkeznek illegálisan hazánkba.

A Csongrád megyében bevezetett gyakorlat alapján külön rögzítjük annak tényét, hogy az ügyfél az országinformációs kérdésekre tud-e válaszolni, a keletkezett iratokat átadjuk a menekültügyi hatóságnak. A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal az átvétel utáni meghallgatás alapján hoz döntést, hogy menekültügyi őrizetet rendel el, vagy útnak indítja őket a „nyitott” befogadóállomások valamelyikére.

Valóban nehéz és felelősségteljes feladat a menedékkérők és az ezzel visszaélők kiszűrése. A kérelem alapját indokolják egyrészt az aktuális világpolitikai történések, másrészt az olyan országból/területről származás, ahol hosszabb ideje rendezetlen viszonyok uralkodnak, és a faji, vallási, nemzeti hovatartozásból fakadó vagy politikai nézetek miatti üldöztetés valós veszély.

A menekültügyi őrizetbe vételt szinte kizárólag az egyedülálló, felnőtt férfi kérelmezők esetében teszik lehetővé. Számátalan visszaélésre alkalmas okot jelölnek meg olyan ügyfelek, akiknek a hazájában nincs valódi veszélyhelyzet. Gyakran nem létező családi kapcsolatokra hivatkoznak, például a velük együtt lévő kiskorút testvérként, női társukat pedig feleségként/testvérként jelölik meg. Az állampolgársági/nemzetiségi/családi hovatartozásra vonatkozó valótlán adatközlés szintén olyan problémakör, amelyben a megnyugtató és alapos szakmai döntés meghozatalára az őrizet elrendelése előtt rendelkezésre álló előállítás és visszatartás összesen 24 órája nem elegendő.

Ha teret engedünk a valótlán állításoknak, ezzel nem megfelelő gyakorlat alakulhat ki, vagyis lehetőségük van hazánkban ellenőrzés nélkül, szabadon mozogni. Ez veszélyeket rejt magában, különösen a határrendészeti-idegenrendészeti szakmai tevékenység szempontjából. Megjegyzem, hogy ennek a magyar társadalomra gyakorolt hatása, a közrendet, közbiztonságot érintő veszélye nem jelentős mértékű. Az illegális határátlépők által elkövetett egyéb jogsértő cselekmények száma elenyésző, legyenek ők nyitott befogadóállomáson, vagy Magyarország területén bárhol.

A magukat szíriai állampolgárnak valló ügyfeleket következetesen szűrni kell, különös figyelemmel az állampolgárságra és a menekülést kiváltó okokra. Ennek hiányában a már többször említett hatások (illegális migráció visszaszorítása és a menedékjogi kérelemmel való visszaélések számának csökkenése) nem tudnak érvényesülni. Számolnunk kell azzal, hogy a továbbiakban több arab nemzetiségű illegális migráns nyilatkozik valótlánul oly módon, hogy ő szíriai állampolgár. Ha pusztán bemondás alapján részesülnek a számukra kedvezőbb elbírálásban (nyitott befogadóállomásra iránnyitás), számolnunk kell azzal, hogy ők az ország területén illegális „tranzitálást” követően a nyugati határszakaszon kívánják elhagyni az országot.

Akár bel-, akár külföldön történt az elfogásuk, visszafogadási egyezmények vagy a dublini rendeletek alapján érkeznek vissza hazánkba, ismételt munkaterhet rónak a rendőrségre és a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatalra egyaránt.

Következtetés, prognózis

Megállapíthatjuk, hogy az illegális migráció mértékére helytálló volt a 2012 végén kialakított idegenrendészeti prognózisunk, az idegenrendészeti ügyek száma – a menekültügyi jogszabályi változások következtében – nagymértékben emelkedett.

Kijelenthető, hogy a menekültügyi őrizet következetes alkalmazása elérte a kívánt hatásokat (illegális migráció visszaszorítása, menedéjjoggal visszaélés lehetőségének csökkentése). Ezzel párhuzamosan a jogerősen lezárult menekültügyi és a folytatódó idegenrendészeti eljárások (kiutasítások és kitoloncolások) száma 2013 második félévében jelentősen növekedett. Így a visszafogadási egyezményeket (jellemzően az Európai Közösséggel és a Szerbia Köztársasággal meglévőket) sokkal hatékonyabban tudtuk alkalmazni.

Az állampolgársági összetételre jellemző volt egyrészt az afgán, pakisztáni, iráni, indiai, bangladesi, másrészt az iraki, szíriai, palesztin, harmadrészt az észak-afrikai arab országok (Algéria, Marokkó, Tunézia, Egyiptom), negyedrész pedig a koszovói állampolgárságú ügyfelek megjelenése.

A korábbi években a kísérő nélküli kiskorúak aránya hét-tízötöt százalék volt, 2014 eddig eltelt időszakában ez visszaesett mindössze két százalékra. Ennek oka, hogy a kérelmezőknek (jellemzően fiatal férfiak) már nem volt érdekük kiskorúak adatait bemondani. Nagykorúak valós adataival is volt lehetőségük – különösen 2013 első félévében – szabadon elhagyni a befogadóállomásokat.

Megítélésem szerint az államhatárt illegálisan átlépő harmadik országok állampolgárainak száma a következetes menekültügyi és idegenrendészeti jogalkalmazás esetén csökkenni fog. Azonban e kijelentés érvényét veszti, ha valamely állam bármely okból (belpolitikai válság, külső háború, természeti katasztrófa) kibocsátó országgá válik. Ez esetben nem beszélhetünk menedéjjoggal való visszaélésről, hiszen az állampolgárnak alapos oka van hazájának elhagyására. Ezt leginkább alátámasztja 2014 első négy hónapjában a szíriai állampolgárok 21 százalékos aránya (661 fő). A korábbi években az említett állampolgárok ügyében lényegesen kisebb számban és arányban kel-

lett eljárást lefolytatunk. Engedély nélküli határátlépéseik száma jelentősen megnövelte az illegális migráció kezelése során az idegenrendészeti és menekültügyi hatóságok feladatait.

Kijelenthető, hogy a Csongrád Megyei Rendőr-főkapitányság továbbra is országosan messze az első helyen áll majd a keletkezett és lefolytatott idegenrendészeti ügyek vonatkozásában.

Az illegális migráció elleni fellépés valamennyi közreműködő hatóság közös feladata. Az európai uniós és a schengeni tagságból fakadó feladatok végrehajtása közben különös figyelmet kell fordítani egyrészt a határok biztonságára és ellenőrzésére, másrészt az idegenrendészeti és menekültügyi feladatok végrehajtására. Mindezeket úgy kell elvégezni, hogy az alapvető emberi jogok ne sérüljenek, a menedékjogi kérelem előterjesztése minden ügyfél számára az idegenrendészeti eljárás bármely szakaszában hozzáférhető legyen.

WINDT SZANDRA

Illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények, avagy két ügy, egy eset

Az illegális migráció és az arra épülő embercsempészet az utóbbi néhány évben tömegjelenséggé vált hazánkban is. Okai között megtalálhatók a gazdasági fejlődés különbségei, az arab tavasz, a természeti katasztrófák, a háborúk, továbbá olyan nem várt események, amelyek előbb-utóbb a határainkon is éreztetik hatásukat. A határok átjárhatósága európai érték, biztonsága európai (és magyar) érdek, amelynek védelmét a humanitárius alapelvekkel összhangban kell megvalósítani. Az illegális migráció és az embercsempészet a megszorító migrációs politika nem szándékolt melléktermékeként egyre nagyobb terheket ró a hazai rendészeti szervekre, valamint a büntető igazságszolgáltatás intézményrendszerére.

2007. december 21-e óta Magyarország a schengeni térség tagja, ezzel egy időben, 2007. december 29-én a határőrség és a rendőrség integrációja is megtörtént, amelynek hatása még ma is érezhető a szervezetben. Különösen igaz ez a speciális tudást igénylő embercsempész csoportok felszámolására. Az illegális migrációhoz kapcsolódó, arra épülő embercsempész csoportok kiválóan felismerik a szervek között esetleg felvetődő ellentéteket, kiismerik magukat a kijátszható jogértelmezésbeli kérdésekben, valamint gyorsan és könnyen alkalmazkodnak is ezekhez, igazodva az útvonallal és a modus operandival is.

2013-ban a déli határainkon, Bács-Kiskun és Csongrád megyében még jobban erősödött az illegális migránsok jelenléte, csak 2013 áprilisában 353 embert fogtak el Mórahalom környékén, volt olyan hétvége, amikor száz illegális migránst állítottak meg a rendőrök. Az illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények azonban országon belül is megvalósíthatók, így egyre gyakoribb, hogy az ország határtól távol eső területein is előfordulnak ilyen ügyek, amelyek azonban a speciális ismeret hiányában sokszor porszemnek mutatkoznak az igazságszolgáltatás helyi kerekében.

A megfelelő fellépés érdekében időszerű az egységes joggyakorlat kialakítása, hiszen még az említett két megyében is rendkívül eltérő a jogalkalmazók szaktudása, tapasztalata, hozzáállása és együttműködése, azokban a megyékben pedig különösen az, amelyekben az illegális migrációhoz kapcsolódó jogellenes cselekmények igen ritkán fordulnak elő.

A hazánkra nehezedő migrációs nyomás ma már nem csak a határ menti megyékben érezhető, az ennek jelentőségére való figyelem felhívása miatt érdemes egy olyan esetet bemutatni és továbbgondolni, amely egy olyan megyében történt, amelyben kevésszer indult eljárás embercsempészás és közokirat-hamisítás miatt, bár ez a tendencia az elmúlt két évben látható változást mutat.

Az eset

A rendőrök által készített összefoglaló jelentés szerint: „*a Készenléti Rendőrség Mélyszégi Ellenőrzési Osztályának járőre 2013. március 5-én az M1 autópálya Budapest és Óbarak pihenőhely közötti útszakaszon ellenőrzés alá vont egy Mazda 323 típusú gépkocsit, a P. D. szerb-magyar állampolgár által vezetett gépjárművet. A gépjármű ellenőrzése során megállapították, hogy abban három török állampolgár utazik: D. R., Y. M. és K. Ö. törökországi állandó lakcímmel rendelkező személyek. Az ellenőrzés során megállapították, hogy a török állampolgárok nem jogszerűen tartózkodnak Magyarországon, mivel érvényes vízummal nem rendelkeznek.*”

Az elsődleges intézkedések során tanúként hallgatták ki a török állampolgárokat. Vallomásaik egybehangzók voltak: még Törökországban különböző összegű készpénz általuk ismeretlen személyekből álló szervezet részére történő kifizetése után ezek a személyek több országon keresztül szervezték meg a Magyarországra juttatásukat. A vallomásokból az is megállapítható, hogy a török állampolgárok úti céljai nem Magyarország, hanem más nyugat-európai országok voltak (Német- és Olaszország).

K. Ö. vallomása alapján e szervezet tagjai csak mindig a következő állomásról tájékoztatták őket, hogy adott helyen és időpontban hova kell megérkezniük, ahol már várt rájuk valaki, aki tovább segítette őket az úti céljuk irányába. K. Ö. azt is elmondta, tudomásuk volt arról, hogy a magyar határ illegális átlépése után egy autó fogja őket várni, és vallomása alapján a sofőr azzal is tisztában volt, mi a feladata, és hogy a török állampolgárok miként érkeztek és miért vannak Magyarországon.

E bizonyítékok alapján, a sofőrt, P. D.-t, gyanúsítottként hallgatták ki háromrendbeli, a Btk. 218. § (1) bekezdésébe ütköző, és a (2) bekezdés b) pontja szerint minősülő több személynek segítséget nyújtva elkövetett embercsempészás büntetett elkövetésével azért, mert 2013. március 5-én D. R., Y. M. és K. Ö., a Magyarországra beutazáshoz érvényes vízumot felmutatni nem

tudó török állampolgárok részére a szerb–magyar államhatár Szerbiából Magyarországra történő átlépéséhez segítséget nyújtott azáltal, hogy nevezett török állampolgárokat a magyar államhatár közelében, előre egyeztetett helyen és időben a Mazda 323 típusú, P. D. használatában lévő személygépkocsijával felvette azzal, hogy Győrre szállítja őket.

P. D. a gyanúsítás ellen nem élt panasszal, de tagadta, hogy bűncselekményt követett volna el. Előadta, hogy ő egy általa csak D. néven ismert szerb személytől Szabadkán kapott eseti megbízást a török állampolgárok Szegedről Győrre szállítására, amelyért utólag százötven eurót kapott volna. Elmondta, hogy nem volt tudomása arról, hogy ezzel a cselekményével segítséget nyújt a török állampolgárok illegális határátlépéséhez. Arról sem volt tudomása, hogy e személyek nem jogszerűen tartózkodnak Magyarországon.

Az eljárás során lefoglalták a nevezettek mobiltelefonjait, valamint az előzeteshez használt személygépjárművet mint tárgyi bizonyítási eszközt.

P. D. előállítása 2013. március 5-én 01.20-tól, 13.20-ig tartott. Ezt követően a rendőrkapitányságon időközben végzett nyomozati cselekmények – elsősorban K. Ö. folytatólagos tanúkihallgatása – nyomán olyan új információk váltak ismertté, amelyek folytán 2013. március 5-én 16.20-kor újbóli előállítása vált indokolttá, őrizetbe vétel miatt.

Az egyik török állampolgárságú utas, D. R. útlevele lapcsérés, illetve hiányos volt, ezt a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal egyik munkatársa vette észre, és tájékoztatta az illetékes rendőrkapitányságot. Így az embercsempészség mellett egy másik gyanúsított ellen közokirat-hamisítás büntetésének gyanúja miatt indult eljárás, így lett az egy esetből két különálló büntetőügy.

Az embercsempészség gyanúja miatt indult nyomozásról

P. D., a sofőr *indokolás nélküli* panasszal élt az őrizetbe vétel ellen. A nyomozás felügyeletét ellátó járási ügyészség helyt adott P. D. őrizetbe vételét elrendelő határozat ellen bejelentett panaszának. P. D. őrizetbe vételét arra tekintettel szüntette meg és rendelte el azonnali szabadlábra helyezését, hogy előzetes letartóztatása nem volt valószínűsíthető.

2013. március 10-én áttették az ügyet a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Irodához, innen 2013. április 22-én hatásköri elbírálásra az ORFK bűnügyi főigazgatójához küldték. 2013. május 22-én az ORFK Fejér megyébe helyezte vissza az ügyet, két ok miatt: a gyanúsított nem bűnszervezet tagjaként valószínűsítette meg cselekményét, valamint azért, mert a felderítéshez,

nyomozáshoz nem szükséges más állammal történő együttműködés. Az ORFK Bűntügyi Főigazgatóságának álláspontja szerint a megyei rendőr-főkapitányságok csak abban az esetben teyék át hatáskörük hiányában az ügyet a Készenléti Rendőrség Nemzeti Nyomozó Irodához, ha a nyomozást felügyelő ügyész állást foglalt a bünszervezetben történő elkövetés megállapítása tárgyában, vagy a gyanúsítás ellen benyújtott panaszt elutasította.

A gyanúsítottnak a vallomása alapján nem volt tudomása arról, hogy illegális határátlépéshez nyújtott több embernek segítséget, tudattartama szerint ellenszolgáltatás fejében végezte a rá bízott személyszállítást. Ezt az állítását a tanúvallomásokban rögzített adatokon keresztül cáfolni nem lehetséges, továbbá a nyomozás során beszerzett és rögzített egyéb adatok, tárgyi jellegű bizonyítékok sem döntik meg a védekezését. Ezért 2013. augusztus 2-án a Be. 190. § (1) bekezdés a) pontja alapján, mivel a cselekmény nem bűncselekmény, a nyomozást megszüntették.

A közokirat-hamisítás büntette miatt indult eljárásról

A Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal Regionális Igazgatóságának munkatársa a török állampolgárságú utasok kihallgatásakor vette észre, hogy az útlevél lapcserés. Ezért a rendőrségen eljárást kezdeményeztek D. R. török állampolgár ellen, mivel nevezett megalapozottan gyanúsítható volt azzal, hogy 2013. március 5-én 1.20-kor az igazoltatásakor a nevére kiállított útlevelével igazolta magát, erről az úti okmányról a későbbiekben megállapították, hogy abban az ötödik oldal lapcserés, ami egyébként a kiutasítására utaló bejegyzést tartalmazná, illetve a 14. oldal után a 17. következik.

2013. március 6-án D. R. török állampolgár elmondta a magyar hatóságoknak, hogy jutott el végül Isztambulból Magyarországra. Valamint azt is, hogy az útleveléből azért hiányzik egy lap, mert amikor Isztambulból Belgrádba ment repülővel, akkor őt onnan ugyanazzal a repülővel visszatoloncolták, mivel a szerbek nem engedték be az országba, és a kiutasítást az útlevelébe belepecsételték. Isztambulba visszatérve találkozott egy O. nevű, koszovói férfival, aki felajánlotta neki, hogy ötezer euróért eljuttatja Olaszországba. O. ezt után elkérte tőle az útlevelét, és három-négy nap múlva adta vissza. Elmondása szerint akkor még nem vette észre, hogy hiányzik belőle lap. Az O. nevű férfi a török légitársasággal Tiranába küldte D. R.-t. Albániába már beengedték. Tiranából, egy hotelből felhívta O.-t, aki azt mondta neki, hogy hívjon egy taxit, azzal menjen el a buszpályaudvarra, ahol egy Podgoricába tartó gyűjtőbuszt kellett keresnie. A minibuszos helyett

azonban egy személygépkocsi vitte el negyven euróért Podgorica központjába, ahol egy taxiba kellett beülnie. Útközben O. ismét hívta azzal, hogy melyik hotelba kell majd mennie. Amikor odaért, a két útitársa már ott volt, őket szintén O. irányította oda. Podgoricából végül hárman indultak vonattal Belgrádba. A vonaton útlevél- és vámellenőrzés volt, ekkor a szerb határőrök észrevették, hogy egy oldal hiányzik az útlevélből. A szerb hatóság visszaküldte őket Montenegróba vonattal, onnan ismét hívták O.-t. O.-val személyesen találkoztak Montenegróban, és megígérte nekik, hogy küld egy autót értük. Ezzel az autóval mentek egy darabig, majd egy faluba érve kiszálltak, a sofőr jelezte, hogy várja őket egy másik ember. Közben O. telefonon jelezte nekik, hogy ezzel az emberrel kb. három-négy órát kell majd gyalogolniuk a hegyek között. Egy hegy lábánál beszálltak egy terepjáróba, majd fél óra autózás után egy kis faluba jutottak. Innen menetrend szerinti busszal mentek Belgrádba, ahonnan ismét hívták O.-t. O. jelezte, hogy Szabadkára kell utazniuk, ismét menetrend szerinti busszal. Ott már várta egy üzenet őket, hogy melyik hotelban kell megszállniuk. A hotelban végül három-négy éjszakát töltöttek, amíg O. újra üzent nekik, hogy sötétedés után egy taxi megy értük, amellyel kb. egy órát utaztak. A taxi az út szélén állt meg, ott már két ember várta őket. Velük szántókon és hegyeken át kellett gyalogolniuk. Vagy egy óra gyaloglás után O. ismét telefonált neki, hogy merre kell futniuk tovább. Jelezte, hogy megy értük egy autó. Nagyjából tíz-tizenöt perc múlva az autó meg is érkezett. Az autóban körülbelül három órát utaztak, D. R. közben elaludt, és a rendőri intézkedésre ébredt. *„Az összes kísérőnk egy szervezatként működött az O. vezetésével. A laphiányos útlevelet a tudomszerzéstől már nem használtam fel, nem mutattam fel sehol, azt a magyar rendőr találta meg nálam... P. D., az autó sofőrije ugyanolyan kísérő volt, mint a többi. Tudta a dolgát. Tudta, hogy kiket és miért kell keresni, illetve, hova kell őket szállítani. Az O. intézte vele a dolgokat, előre megbeszélték azt egymással.”*

2013. március 7-én a Be. 190. § (1) bek. b) pontja alapján a nyomozást megszüntették, azzal, hogy a nyomozás adatai alapján nem állapítható meg a bűncselekmény elkövetése, és az eljárás folytatásától sem várható eredmény.

A határozatot a járási ügyészség 2013. július 26-án hozott határozatával hatályon kívül helyezte, és az ügyben a nyomozás folytatását rendelte el arra hivatkozva, hogy a gyanúsított az útlevelét a rendőri jelentés szerint az igazolatáskor személyazonosításra *felhasználta*. A nyomozás folyamán tisztázni kell, hogy az útlevelet a gyanúsított adta át a rendőröknek, akkor a gyanúsított folytatólagos kihallgatása, valamint szembesítése szükséges. Ha a rendőrök a

csomagjában találták meg az útlevelet, akkor a nyomozást bűncselekmény hiányában meg kell szüntetni.

Az ügyész jelezte, hogy a gyanúsított folytatólagos kihallgatása feltehetően nem lesz végrehajtható, mivel D. R.-t a Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal hazánk területéről kiutasította, ezt 2013. március 29-én végre is hajtották, egyúttal háromévi időtartamra beutazási és tartózkodási tilalmat rendeltek el.

2013. október 3-án a D. R. török állampolgár ellen folytatott nyomozást a Be. 188. § (1) bekezdés a) pontja alapján – figyelemmel a 189. § első mondatára (mivel a gyanúsított ismeretlen helyen vagy külföldön tartózkodik) – a nyomozó hatóság felfüggesztette, elfogatóparancs kibocsátása mellett.

SALLAI JÁNOS

Bűnözésföldrajz:
a rendőrség szolgálatába állított tudomány

A rendszerváltozást megelőző néhány évhez képest hazánkban is igen jelentős változások mentek végbe a társadalom szinte minden területén, és e folyamatok következtében jelentősen nőtt a bűncselekmények, az elkövetők és sértettek száma, illetve az okozott kár nagysága. Az okok felderítésében, a problémák feltérképezésében és a lehetséges megoldások megtalálásában igen fontos diszciplína lehet a bűnözésföldrajz. E jogtalanul mellőzött tudományágnak a földtudományra jellemző térszemlélet és a területi különbségek érzékeltetésére való képessége nagyban hozzájárulhat más bűnügyi tudományágak kutatásaihoz is.

**A bűnözésföldrajz feladata, fogalma
és helye a tudományon belül**

A bűnözésföldrajz feladata

Nyilvánvaló kapcsolat mutatható ki a földrajzi hely és a bűncselekmények száma, fajtája, intenzitása stb. között, és a bűnözésföldrajz az e komponensek közötti összefüggések vizsgálatát tekinti az egyik fő feladatának. A földrajztudományban jártas emberekre jellemző módon, a diszciplínát a térszemlélet teszi egyvedivé, így más, a geográfiát felhasználó bűnügyi tudományoktól eltérően nem a statikus megközelítés jellemző rá, hanem a dinamika. Konstans elemek felhasználásával próbálja kideríteni egyebek között azt, hogy a bűnelkövetők miért részesítenek előnyben bizonyos területeket. „*A bűnügyi földrajz nem elégszik meg a földrajzi hely és a bűnözés statisztikájának összehasonlításával, hanem a következő kérdést teszi föl: mik azok a leíró indikátorok, amelyek meghatározzák a bűnözés növekedését, és amelyek magyarázzák az adott földrajzi hely vonzó hatását a bűnözésre?*”¹

¹ Horst Herold: Földrajz és bűnözés. Belügyi Szemle Tájékoztatója, 17., 82. o.

A diszciplína helye a tudományon belül

A bűnözésföldrajz tudománybeli besorolása kapcsán meg kell említeni, hogy számos hazai és külföldi kutató eltérően ítéli meg a diszciplína tudományban elfoglalt helyét. Egyesek a bűnügyi tudományokhoz sorolják, míg mások a földtudományhoz. A hazai geográfusok többsége szerint a diszciplína a földtudományhoz sorolható, annak is a társadalomföldrajzi ágához (ezen belül pedig az alkalmazott szociálgeográfiahoz). Nyilvánvaló azonban az, hogy a tárgy több tudományág határán helyezkedik el, ezek közül az egyik legmarkánsabb a földrajz és a kriminológia. A diszciplína tehát a társadalomtudományok közé sorolható, szintetizáló és interdiszciplináris tudomány, amely komplex ismereteket igényel, hiszen nem elég csak a bűnügyi tudományok magas szintű ismerete, hanem elengedhetetlen hozzá a földrajz (szociálgeográfia) ismerete is.

A bűnözésföldrajz elnevezései és fogalma

A kriminálgeográfiai kutatások „előszobájának” tekinthetjük a chicagói iskolát amelynek kutatói, bár nem definiálták a ma bűnözésföldrajznak nevezett tudományágat, azt viszont megállapították, hogy szoros korreláció mutatható ki egy adott terület társadalmi-gazdasági tényezői és a bűncselekmények területi eloszlása között. Attól függően, hogy egy adott kutató mely tudományágat képviseli, tartalmi szempontból jelentős eltérések figyelhetők meg a bűnözésföldrajzi meghatározásokban. Igen nagy múltra tekintenek vissza a német bűnözésföldrajzi kutatások, ennek ellenére a diszciplína tudománybeli besorolása még német nyelvterületen sem egyértelmű. Ezt bizonyítják a következő meghatározások is.

Hans von Hentig szerint a bűnözésföldrajz „...annak a viszonyinak a leírása, ami létezik egyrészt a bűnözés, másrészt a klíma, a föld, a táj, a történelem, a gazdaság és népmozgalom között”².

Horst Herold véleménye szerint „A bűnügyi földrajz azt a kapcsolatot igyekszik kimutatni, ami a bűnözés és a földrajzi hely között áll fenn. A kiindulási pont tehát nem a bűncselekmények elkövetője [...] vagy a bűnelkövetés helye, hanem a földrajzi hely, a partikuláris sajátosságok, a strukturális és funkcionális jellegzetességek, tehát a földrajzi hely a maga felszíni megjelenésében, az adott technikai, civilizációs, kulturális és társadalmi sajátosságaival.”³

² Hans von Hentig: *Der kriminelle Mensch im Kräftepiel von Zeit und Raum. Das Verbrechen 1.* Berlin, 1961. Idézi Horst Herold: i. m. 81. o.

³ Horst Herold: i. m. 81. o.

Joachim Hellmer „a kriminálgeográfiát a kriminológia részének tekinti, mely a bűnözés területi eloszlásával, tényezőivel (a kriminogén faktorokkal) és a bűnüldözés területi különbségeivel foglalkozik”⁴.

Hazánkban a bűnözésföldrajz mindössze két és fél évtizedes múltra tekint vissza. Ennek egyik következménye, hogy még az elnevezése kapcsán sincs konszenzus. A hazai kriminálgeográfiai szakirodalomban a tudományág következő megnevezéseivel találkozhatunk: bűnözésföldrajz, kriminálgeográfia, kriminálföldrajz, bűnügyi földrajz, bűnözési földrajz, kriminális földrajz, geokriminológia, környezeti kriminológia. Az előbbi megnevezések közül a leggyakrabban a bűnözésföldrajz és a kriminálgeográfia használatos; ezek tulajdonképpen szinonim fogalmaknak tekinthetők. Mindkét megnevezés híven érzékelteti, hogy olyan tudományágról van szó, amely a kriminológiával és a földrajzzal van legszorosabb kapcsolatban. A hazai geográfusok által megfogalmazott definíciók közül a következőket érdemes kiemelni:

„A bűnözésföldrajz a kriminológia és a társadalomföldrajz között képez interdiszciplináris kapcsolatot, s mint ilyen nem csupán a bűnelkövetések térbeli eloszlását, hanem a bűnözés térbeli szabályait, társadalmi hátterét is vizsgálja, s prognosztizálja a lezajló társadalmi folyamatok ismeretében a bűnözés várható térbeli elmozdulásait.”⁵

„Berényi István (1992) – elsősorban a német szociálgeográfia »Kriminalgeographie« értelmezése alapján – a bűnözés földrajzán a szociálgeográfia azon ágazatát érti, amely a tér, a társadalmi csoportok és a bűnesetek összefüggéseivel foglalkozik.”⁶

Tóth Antal értelmezése szerint „...a kriminálgeográfia a bűnözésnek, mint társadalmi tömegjelenségnek a tér- és időbeli aspektusait vizsgáló alkalmazott szociálgeográfiai ágazat, a kriminológia és a társadalomföldrajz között álló inter-szubdiszciplína. A bűnözés térbeli struktúráját, terjedelmét, tendenciáját és dinamikáját, területi intenzitását, társadalmi-gazdasági hátterét, a lezajló társadalmi-gazdasági folyamatok ismeretében a várható térbeli elmozdulásait vizsgálja, s hozzájárul területspecifikus bűnmegelőzési stratégiák kidolgozásához.”⁷

4 Joachim Hellmer: Kriminalitätsatlas der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlins. Ein Beitrag zur Kriminalgeographie. Schriftenreihe des Bundeskriminalamtes, Bundeskriminalamt, Wiesbaden, 1972, S. 13–39., 81–85. Idézi Tóth Antal: A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében. PhD-értekezés, Debrecen, 2007, 9. o.

5 Kovács Zoltán: A bűnözésföldrajz szerepe a városi környezetminőségben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1990, 2. o. [Műhely 6.]

6 Tóth Antal: i. m. 15. o.

7 Uo. 10–11. o.

A bűnözésföldrajzi kutatások nemzetközi és hazai képviselői és eredményei

A bűnözésföldrajzi kutatások nemzetközi eredményeinek áttekintése

A bűnözésföldrajz (s ebben a kriminológia) első jelentősebb művelője egy francia ügyvéd, *André-Michel Guerry* (1802–1866) volt, aki *Essai sur la Statistique Morale de la France* (Franciaország erkölcsi statisztikájáról szóló esszé)⁸ címen könyvet jelentetett meg, ebben „a statisztikai adatok alapján feldolgozta a nem, az életkor és a bűnözés viszonyát területi megoszlásban”⁹. Guerry munkássága nagyban befolyásolta és ösztönözte a későbbiekben a „kriminológia atyjának” nevezett *Quetelet-t* (1796–1874), aki megállapította, hogy ugyanolyan törvényszerűségek figyelhetők meg a „bűnös emberi magatartások esetében, mint a természeti jelenségeknél”¹⁰.

Nemzetközi viszonylatban az első, a mai értelemben vett településszintű analízisek megalkotása az Egyesült Államokhoz (chicagói iskola) köthető, itt már a múlt század elején végeztek kriminálökológiai kutatásokat. A kezdeti kutatások a *Chicagói Egyetem szociológiai tanszékének* vezetőjéhez, *Robert E. Park*hoz köthetők, aki az ökológiai megállapításait a települések lakóközösségére is adaptálta. Park kutatásaihoz számos kutató csatlakozott, velük kiteljesedett a chicagói iskola munkássága (*Ernest W. Burgess, Roderick D. McKenzie*). Főként Park és Burgess kutatásai hatására vált ismertté a *zónaelmélet* (vagy *koncentrikus körök elmélete*) fogalma, amely a bűncselekmények száma és a városközponttól való távolság fordított arányosságára hívta fel a figyelmet¹¹. Elsősorban *Clifford Shaw* és *Henry McKay* voltak azok, akik kutatásaik során észrevették, hogy Chicago egyes részein jóval magasabb a bűncselekmények száma, mint a város más övezeteiben. Az egyes részek szociológiai vizsgálatokor megállapították, hogy a bűnügyileg erősebben fertőzött övezetek lakói elsősorban a szegényebb néprétegek közül kerültek ki. A chicagói iskola képviselői nagy jelentőségű és kiemelkedő eredményeket értek el, egy idő után azonban bizonyos elméletek már nem tudtak magyarázatot adni egyes társadalmi jelenségekre, ezért az 1940-es évek második felétől számos kritika érte a kutatókat.

⁸ André-Michel Guerry: *Essai sur la Statistique Morale de la France*. Crochard, Paris, 1833

⁹ Vigh József: *Kriminológiai alapismeretek*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998, 26. o. 10. Uo.

¹¹ Tóth Antal: *A kriminálgeográfiai kutatások aktualitása hazánkban*. Debreceni Szemle, 2004/1.

Michael Young és Lamberth Peter Willmott az 1950-es években Dél-Londonban végeztek településszociológiai vizsgálatokat, amelyek során megállapították, hogy a zónaelmélet London déli részére nem alkalmazható. Szintén erre a megállapításra jutott 1957-ben *T. P. Morris*, aki ugyancsak Londonban végzett vizsgálatokat, de nem tudta a zónaelméletet alkalmazni, mivel szerinte az európai városok nem mindig sugárirányban fejlődtek¹².

Rendkívül értékes vizsgálatokat végzett Horst Herold nürnbergi rendőrkapitány. Kutatásai során rávilágított a bűnözést elősegítő, kiváltó és vonzó okok szerepének pontos mérésére, és megteremtette az alapját a rendőri szervezet azon kialakításának, amely a helyi adottságoknak a leginkább megfelel. Ennek hatására a város rendőrsei jelentős átszervezésen mentek keresztül¹³.

A magyarországi kriminálgeográfiai kutatások vázlatos története

A bűnözésföldrajz kialakulásának feltételei *Földes Bélának* köszönhetően már a tizenkilencedik század végén megteremtődtek¹⁴, őt a későbbiekben számos kutató követte (például *Irk Albert, Hacker Ervin*),¹⁵ az ez irányú kutatások azonban a második világháború után abbamaradtak. Mérföldkőnek tekinthető a hazai kriminológia életében az 1960-as esztendő, amikor a Legfőbb Ügyészség keretein belül megalakult az *Országos Kriminálisztikai Intézet* (OKRI), majd 1963-ban a jogi egyetemeken kötelező tantárggyá tették a kriminológiát. 1983-ban alakult meg a *Magyar Kriminológiai Társaság*, amelynek több száz elméleti és gyakorlati szakember lett a tagja.

A hazai geográfusoknak csak kissé megkésve, az 1980-as évektől nyílt lehetőségük arra, hogy bűnözésföldrajzi kutatásokat folytathassanak. Hazánkban a kutatás legfőbb színtere a főváros volt, amelyet kriminálgeográfiai aspektusból még nem elemeztek ugyan teljes egészében, az egyes kerületeket vagy a település főbb mutatóit viszont már igen. A geográfusok közül az egyik „első fecske”, aki bűnözésföldrajzzal foglalkozott, *Kovács Zoltán* volt, aki 1989-ben egyebek között a főváros VIII. kerületében végzett településen belüli kriminálgeográfiai kutatásokat. Az MTA Földrajztudományi Kutatóintézetében a *Budapest turizmusának szociálgeográfiai vizsgálata* című kutatá-

¹² Uo.

¹³ Horst Herold: i. m.

¹⁴ Földes Béla: A bűnügy statisztikája. Budapest, 1889

¹⁵ Irk Albert: Kriminológia I. Krimináleltológia. Budapest, 1912; Hacker Ervin: Budapest hatása a kriminalitásra. Budapest, 1930; Hacker Ervin: Magyarország kriminalitása az 1925-1934. években. Budapest, 1937

si program keretében több vizsgálatot végeztek; *Michalkó Gábor* 1996-ban a főváros vonatkozásában vizsgálta a nemzetközi turizmus bűnözésföldrajzát, ennek során egyebek között a turisták sértetté válásának elemzését végezte el. Igen fontos állomásnak tekinthető – a főként kriminológusok által végzett – az 1999–2000-ben, az OKRI-ban lefolytatott *Területi bűnmegelőzési modellek* című kutatás, amely Budapest V., IX. és XXII. kerületét vizsgálta. A kutatás egyik fő célcsoportja a sértetteké volt¹⁶. A IX. kerületben az oktatással és az iskolai gyermekvédelemmel kapcsolatos bűnmegelőzési javaslatok születtek¹⁷, míg a XXII. kerületben a helyi gyermekvédelmi intézményrendszerre alapozva készültek bűnmegelőzési javaslatok¹⁸. *Balázs Andrea* 2003-ban a XV. kerület bűnügyi földrajzát vizsgálta Rákospalota, Újpalota és Pestújhely viszonylatában. Ennek során megállapította, hogy Rákospalota a legkevésbé, Pestújhely pedig a leginkább fertőzött a százezer főre jutó bűncselekmények tekintetében. *Irk Ferenc* 2005-ben Budapesten és négy európai nagyvárosban (Amszterdam, Hamburg, Krakkó, Bécs) hasonlította össze a városlakók problémáit, és ezek alapján bűnmegelőzési módszereket határozott meg. A főváros esetében az egyik legteljesebb körű elemzést *Kobolka István* és *Sallai János* végezte 2008-ban. Ők Budapest egészét vizsgálták az 1960 és 1985 közötti időszakra vonatkozóan. Kutatásuk során számos olyan, évtizedek óta jelen lévő probléma vetődött fel, amelyek napjainkban is megoldásra várnak (futballhuliganizmus, szervezett bűnözés, fiatalkori bűnözés stb.). Sallai János és *Ritecz György* számos tanulmányukban vizsgálták az államhatár kriminál földrajzát, így egyebek között 2002-ben a magyar–ukrán határszakaszt, illetve az európai unió, majd a schengeni csatlakozás várható hatását¹⁹.

A főváros után hazánkban kriminálgeográfiai szempontból az egyik leginkább kutatott település Debrecen, itt először *Kozma Gábor* végzett ez irányú kutatásokat 1997-ben.

Tóth Antal kutatásai Hajdú-Bihar megyével, Hajdúböszörménnyel, Debrecennel, a határszakaszokkal és Magyarországgal kapcsolatosak. Minden-

16 Kerecsi Klára – Ritter Ildikó: Budapest V. kerületének bűnözési térképe. Belügyi Szemle, 2000/10.

17 Kerecsi Klára – Kó József: A IX. kerület bűnözési térképe. Belügyi Szemle, 2001/7–8.

18 Kerecsi Klára – Finszter Géza – Kó József – Gosztonyi Géza: A területi bűnmegelőzés lehetőségei Budapest V., IX. és XII. kerületében. In: Irk Ferenc (szerk.): Kriminológiai tanulmányok, 38. OKRI, Budapest, 2001, 112–180. o.

19 Sallai János: Az ukrán–magyar határ kriminál földrajza a '90-es években. Rendvédelmi Füzetek, 2002/29., 30. o.; Sallai János – Ritecz György: A Magyar Köztársaság határrendje és a határbiztonsága a „schengeni” elvek EU-ba való beépülése, illetve Magyarország uniós csatlakozása tükrében. Rendvédelmi Füzetek, 1999/6., 30. o.

képp kiemelendő Tóth 2007-es doktori értekezése, mivel a magyar kriminálgeográfiában ilyen lélegzetvételű kutatás addig nem készült. *Mátyás Szabolcs* elsősorban Hajdú-Bihar megye és Debrecen bűnözésföldrajzával foglalkozik²⁰, illetve a Hajdú-Bihar-Bihar Eurorégióval²¹.

A kriminálgeográfiai kutatások legfontosabb forrásai

Tekintettel arra, hogy a hazai bűnözésföldrajzi kutatások meglehetősen rövid múltúak, ezért a kutatásokhoz felhasználható szakirodalom, gyakorlati útmutatók és egyéb források száma rendkívül csekély. A következőkben felsorolásszerűen nézzük meg, hogy milyen források tekinthetők a kriminálgeográfiai kutatások legfontosabb adatbázisainak:

- *Rendőrségi konferenciák, évvértékelő és munkaértekezletek.*
- *Könyvtárak és szakmai folyóiratok.*
- *Robotzsaru NEO integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszer.*
- *BM Koordinációs és Statisztikai Osztály.*
- *Évvértékelő jelentések* (annak ellenére, hogy nem kriminálgeográfiai céltal iródtak, számos fejezetük a bűnözésföldrajz aspektusából nézve is értelmezhető és eredményesen felhasználható).
- *Rendőri vezetőkkel folytatott szakmai konzultációk.*
- *Lakossági kérdőíves felmérés.*
- *Már meglévő településszintű analízisek megismerése* (diplomamunkák, szakdolgozatok és a témában íródott két doktori értekezés).
- *Világhálós források:* www.ksh.hu; www.police.hu;
<http://nuj.epp.eurostat.ec.europa.eu>; <http://crimestat.b-m.hu/>

A bűnözésföldrajzi kutatások területi egységei

Tóth Antal a kutatásai során hat olyan területi egységet jelölt meg, amelynek a bűnözésföldrajzi elemzése szükségszerű²². A későbbiekben más kutatók is

²⁰ Mátyás Szabolcs: A Magyar Köztársaság és Hajdú-Bihar megye büntügyi helyzetének elemzése és főbb kriminálstatisztikai mutatói. *Acta Iuuentutis Geographica*, 2009/1.

²¹ Mátyás, Szabolcs: Police collaboration of Hungarian and Romanian counties on the frontier. In: Sülizakar, István (ed.): *Neighbours and Partners: On the two sides of the border*. Debrecen, 2008, pp. 203–210.

²² Tóth Antal (2007): i. m.

többségében a Tóth által javasolt területi struktúrában végezték az elemzéseiket. 2013. január elsején azonban visszaállították a járásokat, ezért indokolt a kutatott területi szintek számát hétre növelni. A vizsgálandó területi egységek a következők:

- a) *Nemzeti/nemzetközi szint* – Vizsgálatánál figyelembe kell venni, hogy az egyes országokban az eltérő jogi normák miatt a nemzetközi összehasonlítás számos nehézséget vet fel.
- b) *Régiók szintje* – Elemzésük elsősorban a más régióval történő összehasonlításakor válhat szükségessé, a mindennapi rendőri munka során azonban erre ritkán kerül sor.
- c) *Megyei szint* – A megyei értékek egymással történő összevetése rendkívül fontos és hasznos, számos kriminalisztikai trend azonban csak az alacsonyabb szintek elemzésekor fog megmutatkozni.
- d) *Járási szint* – A járási szint vizsgálatánál problémát okozhat, hogy a járások közigazgatási területe nem egyezik meg a rendőrkapitányságok illetékességi területével.
- e) *Kistérségi szint* – A kistérségi szint elemzésénél szintén gond lehet, hogy a KSH kistérségei és a rendőrkapitányságok illetékességi területe nem minden esetben esik egybe.
- f) *Települési szint* – A települési szint a leggyakrabban kutatott területi egység.
- g) *Településen belüli szint* – Egy nagyobb település esetében már megfigyelhetők olyan, egymástól élesen elkülönülő településrészek, ahol a szegregáció folytán gyökeresen eltérő státusú emberek laknak, ami jelentős kriminálstatisztikai különbségeket mutat. A településen belüli vizsgálatokat a következő három alszinten lehet elvégezni: 1. *kerületek, rendőrőrsök*; 2. *városrészek*; 3. *utcák, háztömbök*.

A bűnözési térképezés

*„A bűnözési térkép olyan tematikus térkép, amelyen a bűnözés valamely jellemzőjének földrajzi elhelyezkedése ábrázolható. A térképeket szemlélve észrevehetünk olyan kapcsolatokat, összefüggéseket a bűnözés és a kriminogén tényezők között, melyek egyébként elkerülnék a figyelmünket.”²³ A bűnözési térképezésnél (*crime mapping*) meg kell említenünk a „forrópontok” fogalmát (*hot spots*). „Általános elfogadott definíciója nincs, de általában olyan*

²³ Uo. 27. o.

*relatív kis kiterjedésű helyeket értenek alatta, ahol a bűncselekmények koncentrálnak, ahol hosszabb időn át magas a bűnügyi fertőzöttség.*²⁴

A bűnözési térképek alkalmazásának lehetőségei és korlátai

A térképi, vizuális megjelenítés jóval több információval szolgál, mint amit önmagában egy-egy statisztikai adatsor adna. Sőt, bizonyos esetekben a statisztikai adatok hamis képzetet is keltenek, mivel nem a valóságot mutatják (például egy a területi különbségeket elfedő megyei adatsor). A bűnözési térképek a mindennapi rendőri munkában számos területen adaptálhatók, így egyebek között a bűnmegelőzés, a szolgálatszervezés és az elemző-értékelő munka során, illetve a bűnügyi és közrendvédelmi akciók területének meghatározása és a járőrútvonalak megtervezése terén. A térképi megjelenítés lehetővé teszi továbbá, hogy felismerhetővé váljanak a különböző közigazgatási területeken lévő, bűnügyileg viszont összetartozó területek, a területi különbségek pedig sokkal dominánsabban válnak érzékelhetővé²⁵. A bűnözési térképek, a rendőrségi felhasználás mellett egyebek között a területfejlesztési koncepciók kidolgozásánál és a városrendezési tervek elkészítésénél, illetve az optimális iskolába és munkába járás útvonalának kiválasztásánál is sikeresen felhasználhatók.

A bűnözési térképek közzétételével kapcsolatban kétféle álláspont uralkodik. Egyes szakemberek a minél szélesebb körű nyilvánosságot szorgalmazzák, mondván, ha a lakosok tisztában vannak a lakókörnyezetük bűnügyi helyzetével, akkor maguk is segíthetnek a bűnmegelőzésben, mivel jobban odafigyelnek a környezetükre. Mások viszont úgy vélik, hogy ha a bűnözési térképek laikus kézbe kerülnek, és ezeket rosszul értelmezik, akkor hamis képzetet kelthetnek bennük, s ennek egyik lehetséges negatív következménye a csökkenő ingatlanár.

A bűnözési térképek hazai alkalmazásai

Nyilvánvaló, hogy a bűnözési térképezés gyors hazai elterjedésének egyik gátja a hiányos eszközpark (számítógépek, programok) és a megfelelően képzett, térinformatikai ismeretekkel felvértezett szakemberek hiánya. Hazánk-

²⁴ Uo. 33. o.

²⁵ Pödör Andrea: Térinformatikai alapú bűnözési térképek alkalmazása a helyi bűnmegelőzési stratégia kidolgozásában. XV. Országos Térinformatikai Konferencia, Szolnok, 2005
www.otk.hu/cd05/4szek/PdrAndrea.htm

ban a bűnözés térinformatikai alapú ábrázolása csak a 2000-es évektől kezdődött. Jelenleg is mindössze néhány kutató foglalkozik térinformatikai alapú bűnözési térképezéssel. Ennek ellenére, az elmúlt néhány évben mindenképp pozitív elmozdulás figyelhető meg.

A legelső, a rendőri gyakorlatban is alkalmazott digitális bűnözési térképet a Dunaújvárosi Rendőrkapitányágon hozták létre. A térkép belső használatra készült, a lakossági hozzáférés nem volt megoldott. Nem sokkal ezután, 2005-ben a XIII. Kerületi Rendőrkapitányságon létrehoztak egy újabb fejlesztésű bűnözési térképet, itt azonban már megoldották a lakossági hozzáférést is. A rendőrök közül is kevesen ismerik, hogy a Robotzsaru NEO integrált ügyviteli és ügyfeldolgozó rendszerben létezik egy úgynevezett „térképészeti alrendszer” menüpont, amelynek segítségével bizonyos bűncselekmények vonatkozásában bűnözési térkép készíthető.

Az alrendszer számos hibája ellenére is használható, az egyik legfőbb pozitívumaként értékelhető, hogy az adatbázisa naprakész. A Robotzsaru mellett az ORFK honlapján, a police.hu-n 2012 óta elérhető egy olyan bűnözési térkép, amely harmincnapos késleltetéssel jelenít meg számos, a lakosság szubjektív biztonságérzetét negatívan befolyásoló bűncselekményt (lopás, betöréses lopás, autófeltörés, garázdaság stb.). A Belügyminisztérium által üzemeltetett másik honlapon szintén elérhető egy olyan alkalmazás, amellyel bűnözési térképek készíthetők.

Természetesen nem minden típusú bűncselekmény jeleníthető meg a térképen (például egyes gazdasági bűncselekmények), de a lakosság szubjektív biztonságérzetére leginkább ható deliktumok ábrázolhatók, mivel azok térrelevánsak, a földrajzi tér konkrét helyeihez köthetők (rablás, lopás, betöréses lopás, autófeltörés stb.)²⁶.

Összességében elmondhatjuk, hogy a bűnözési térképek önmagukban nem oldanak meg semmilyen problémát, használatuk azonban mindenképp elősegíti a rendőri munkát. A bűnözési térkép a rendőrség szakemberei számára olyan lehetőség, amelyet a huszonegyedik század rendőrsége nem nélkülözhet a mindennapi rendőri munka közben.

²⁶ Piskóti-Kovács Zsuzsa: A felületmodellezés alkalmazási lehetőségei a bűnözésföldrajzi vizsgálatokban. 2011. www.uni-miskolc.hu/~fkt/HunDEM2011/Cikkek/Piskoti_Zs.pdf

A kutatás gyakorlati hasznosíthatóságának lehetőségei

Mint a legtöbb új keletű, csekély múltú diszciplinánál, itt is gyakorta vetődik fel az a kérdés, hogy milyen gyakorlati haszna van, mi az, ami az elméletből megvalósítható, a mindennapi rendőri munka során alkalmazható. E kérdésre a választ részben a nyugat-európai, részben pedig a hazai példák alapján tudjuk megadni. A bűnözéstudományi kutatások számos olyan, a gyakorlati rendőri munka során is használható eredményt hoznak, amelyek adaptálása elősegítheti a rendőrség reagálóképességének és büntügyi eredményességének javulását.

Az Európai Unióban főként Németországban találunk példát a bűnözéstudományi kutatások gyakorlati alkalmazására. Ezek közül feltétlenül említést érdemel Horst Herold. Az ő kutatási eredményeinek felhasználásával gyökeresen átalakították Nürnberg rendőrőrsét. Az 1990-es években nagy előrelépést hozott a német bűnözéstudományi kutatásokban a *Bundeskriminalamt* által kidolgozott *általános bűnözési területi elemzési séma*, amelyet a későbbiekben több nagyvárosban is adaptáltak (Mühlhausen, Essen, Hamburg, Osnabrück, Rostock, Lübeck)²⁷. Említésre méltó továbbá még a Svédországban (Stockholm)²⁸ és a Nagy-Britanniában végzett gyakorlati kriminálgeográfiai munka; utóbbiban ezt főként a bevetés-irányítási központoknál alkalmazzák²⁹.

A hazai kutatások eddig két várost érintettek olyan mélységben, hogy azok a rendőri munka szinte teljes vertikumában felhasználhatók. A Hajdúböszörményi Rendőrkapitányság viszonylatában Tóth Antal végzett kutatásokat 2007-ben. A kutatás hozzájárult az eredményesebb rendészeti és bűnüldözési tevékenység folytatásához, illetve a területspecifikus bűnmegelőzéshez. Mátyás Szabolcs kutatásainak hatására Debrecen forrópontjainak a feltérképezésével a járőrszervezés, illetve a figyelő- és portyaszolgálatok válhatnak eredményesebbé, a rendészeti vezetés számára a büntügyi helyzet elemzése után pedig objektív módon összevethetővé váltak a regionális központok.

²⁷ Tóth Antal (2007): i. m.

²⁸ Vania Ceccato – Robert Haining – Paola Signoretta: Exploring Offence Statistics in Stockholm City Using Spatial Analysis Tools. *Annals of the Association of American Geographers*, iss. 1, 2002, pp. 29–51.

²⁹ Pödör Andrea: Térinformatikai alapú bűnmegelőzési stratégia. Budapest, 2006; Tóth Antal (2007): i. m.

IRODALOM

- Balázs Andrea:** A XV. kerület bűnügyi földrajza. A magyar közigazgatás fejlesztése című pályázatra készített dolgozat. 2003
- Berényi István:** Az alkalmazott szociálgeográfia elméleti és módszertani kérdései. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1992
- Ceccato, Vania – Haining, Robert – Signoretta, Paola:** Exploring Offence Statistics in Stockholm City Using Spatial Analysis Tools. *Annals of the Association of American Geographers*, iss. 1, 2002
- Fórizs Sándor:** Rendészeti kihívások- németországi válaszok. In: **Gaál Gyula – Hautzinger Zoltán (szerk.):** Pécsi Határőr Tudományos Közlemények XIV. Tanulmányok A változó rendészet aktuális kihívásai című tudományos konferenciáról. Pécs, 2013, 43–62. o.
- Földes Béla:** A bűnügy statisztikája. Budapest, 1889
- Hacker Ervin:** Budapest hatása a kriminalitásra. Budapest, 1930
- Hacker Ervin:** Magyarország kriminalitása az 1925-1934. években. Budapest, 1937
- Hellmer, Joachim:** Kriminalitätsatlas der Bundesrepublik Deutschland und West-Berlins. Ein Beitrag zur Kriminalgeographie. Bundeskriminalamt, Wiesbaden, 1972
- Hentig, Hans von:** Der kriminelle Mensch im Kräftepiel von Zeit und Raum. Das Verbrechen I. Berlin, 1961
- Herold, Horst:** Földrajz és bűnözés. Belügyi Szemle Tájékoztatója, 17. 1973
- Irk Albert:** Kriminológia I. Krimináletológia. Budapest, 1912
- Irk Ferenc:** Városi biztonság, nagyvárosi bűnmegelőzés. *Belügyi Szemle*, 2005/3.
- Kerezi Klára – Ritter Ildikó:** Budapest V. kerületének bűnözési térképe. *Belügyi Szemle*, 2000/10.
- Kerezi Klára – Finszter Géza – Kó József – Gosztonyi Géza:** A területi bűnmegelőzés lehetőségei Budapest V., IX. és XII. kerületében. In: **Irk Ferenc (szerk.):** Kriminológiai tanulmányok, 38. OKRI, Budapest, 2001, 112–180. o.
- Kerezi Klára – Kó József:** A IX. kerület bűnözési térképe. *Belügyi Szemle*, 2001/7–8.
- Kobolka István – Sallai János:** Budapest kriminálgeográfiája 1960–1985. között. *KBH Szakmai Szemle*, 2008/3.
- Kovács Zoltán:** A bűnözésföldrajz lehetőségei hazánkban. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1989 [Műhely 9.]
- Kovács Zoltán:** A bűnözésföldrajz szerepe a városi környezetminőségben. MTA Földrajztudományi Kutatóintézet, Budapest, 1990 [Műhely 6.]
- Kozma Gábor:** Társadalmi-gazdasági hatások. In: **Kerényi Attila (szerk.):** A Debreceni Nagyerdei Park Rendezési Tervének várható környezeti, ökológiai és társadalmi hatásai. Debrecen, 1997, 157–163. o.
- Mátyás, Szabolcs:** Police collaboration of Hungarian and Romanian counties on the frontier. In: **Süli-Zakar, István (ed.):** Neighbours and Partners: On the two sides of the border. Debrecen, 2008, pp. 203–210.
- Mátyás Szabolcs:** A Magyar Köztársaság és Hajdú-Bihar megye bűnügyi helyzetének elemzése és főbb kriminálstatisztikai mutatói. *Acta Iuventutis Geographica*, 2009/1.

Mátyás Szabolcs: A Debreceni Rendőrkapitányság elkövetői és bűnelkövetői vonzáskörzete. *Magyar Rendészet*, 2012/2.

Michalkó Gábor: A nemzetközi turizmus bűnözésföldrajzi aspektusai Budapesten. *Belügyi Szemle*, 1996/11.

Patkós Csaba – Tóth Antal: A bűnözés néhány térbeli jellemzője a rendszerváltás utáni Magyarországon. *Területi Statisztika*, 2012/3.

Piskóti-Kovács Zsuzsa: A felületmodellezés alkalmazási lehetőségei a bűnözésföldrajzi vizsgálatokban. 2011 www.uni-miskolc.hu/~fkt/HunDEM2011/Cikkek/Piskoti_Zs.pdf

Pődör Andrea: Térinformatikai alapú bűnözési térképek alkalmazása a helyi bűnmegelőzési stratégia kidolgozásában. XV. Országos Térinformatikai Konferencia, Szolnok, 2005. www.otk.hu/cd05/4szek/PdrAndrea.htm

Pődör Andrea: Térinformatikai alapú bűnmegelőzési stratégia. Budapest, 2006

Sallai János – Ritecz György: A Magyar Köztársaság határrendje és a határbiztonsága a „schengeni” elvek EU-ba való beépülése, illetve Magyarország uniós csatlakozása tükrében. *Rendvédelmi Füzetek*, 1999/6.

Sallai János: Az ukrán–magyar határ kriminál földrajza a '90-es években. *Rendvédelmi Füzetek*, 2002/29.

Tóth Antal: A kriminálgeográfiai kutatások aktualitása hazánkban. *Debreceni Szemle*, 2004/1.
Vigh József: Kriminológiai alapismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998

Tóth Antal: A bűnözés térbeli aspektusainak szociálgeográfiai vizsgálata Hajdú-Bihar megyében. PhD-értekezés, Debrecen, 2007

Vigh József: Kriminológiai alapismeretek. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 1998

VASTAG GYULA

A jövő gyerekcipőben

Gondolatok a beszédfelismerő rendszerek
rendőrségi alkalmazásáról

A rendőri munkával, azon belül különösen a bűnüldözés terén végzett bünyügyi munkával kapcsolatban örök érvényű jogi, szakmai követelménynek minősülnek – egyebek között – a teljesség, pontosság és részletesség alapelvei. E vezérfonalakkal párhuzamosan, elsősorban operatív oldalról jelentkezik a gyorsaság igénye. A felsorolt követelményeknek napjainkban sajnos csak elméleti síkon tudunk kollízió nélkül eleget tenni, mivel ahhoz, hogy egy nyomozás minden releváns részletre kiterjedjen, kétségkívül idő kell. Idő, amely a rendőrségnél hiánycikknek minősül. A büntetőeljárások során kulcsfontosságú kérdés az időszerűség: a nyomok megsemmisülnek, a tanúk felejtenek, az eljárást és így a hatóságokat viszont törvényi határidők kötik, az ezektől való eltérés nem megengedett.

A nyomozás alapfeladata egy múltban lezajlott cselekmény, történetés minél részletesebb megismerése, ez azonban értelemszerűen jóval több időt vesz igénybe, mint amennyi alatt a cselekményt elkövették, vagy a történetés lezajlott. Betörései lopáskor például egy kétszintes magánház összes helyiségeinek átkutatására, értékek eltulajdonítására, a behatolástól a távozásig mindössze néhány percet fordít az elkövető, ennyi idő alatt azonban egy eljárásjogi és szakmai szempontból is helytálló szemlét nem lehet végrehajtani, adekvátan dokumentálni pedig egyenesen lehetetlen. Az emberölés büntett stádiumai másodpercek alatt megvalósulhatnak, ám az utána következő kihallgatások, eljárási cselekmények hónapokig, évekig is elhúzódnak.

Az elmúlt évtizedekben a rendőrségre háruló adminisztrációs teher egyértelmű növekedést mutatott, ez a tendencia az utóbbi évekre és napjainkra is jellemző, a növekvő papírmunka elvégzése pedig időbe telik. Az előbbieket alapján olyan módszerek, eszközök alkalmazása vált szükségessé, amelyek segítségével a hatóság időt takaríthat meg. Ezek közé sorolhatók a beszédfelismerő rendszerek is.

A rögzítés típusai, jellemzőik

Hazánkban még mindig elsődleges metódus a büntetőeljárás cselekmények jegyzőkönyv útján történő rögzítése. A számítástechnika térhódításával ma már alapvető felszereltség a számítógép és a hozzá tartozó nyomtató, így a jegyzőkönyv a legkézenfekvőbb megoldásnak tűnik. Az eljárás e formában történő dokumentálása azonban helyhez kötött, mivel az asztali számítógépekkel szemben szervezeti szinten ma még mindig jelentős beruházás laptopok, valamint az ezekhez tartozó hordozható nyomtatók beszerzése. A nyomozás idején nem túl sok eljárási cselekményt kell közvetlenül a helyszínen foganatosítani. A helyszíni szemle tipikusan olyan feladat, amely helyszínehez kötöttsége miatt irodában, számítógép mögött ülve nem hajtható végre.

A szemlék dokumentálása tekintetében az országos általános gyakorlat a helyszínen kézzel írt jegyzőkönyv preferálása. E módszer kétségtelen előnye, hogy a hatóság által tett megállapítások közvetlenül rögzíthetők, valamint az illetén módon történő dokumentáció bizonyító ereje is nagyobb, mivel a benne foglaltakat a résztvevő személyek ellájtják aláírásukkal. Mindemellett a jegyzőkönyvbe határozat is foglalható, amely „kettő az egyben” funkciója révén csökkenti az adminisztrációs terhet. A módszer hátránya elsősorban az, hogy a kézírást gépelve kell írásba foglalni, arról hiteles másolat készítendő, ami többletmunkát von maga után.

A jegyzőkönyv mellett (valójában helyette) lehetősége van a nyomozó hatóságnak, hogy a nyomozási cselekmények végrehajtásáról jelentést készít. Ez adott esetben jelentősen lerövidítheti a szemlék végrehajtási idejét elsődlegesen azon helyszínek vonatkozásában, ahol az adott körülmények miatt nem sok időt vesz igénybe a nyomkutatás, -előhívás, -rögzítés és -csomagolás. Bár a szemle így rövidebb idő alatt elvégezhető, ezután azonban még mindig várat magára a gépelési munka, továbbá a jelentés készítője már nem közvetlenül írja le a tapasztaltakat, hanem emlékezetből, illetve vázlatból, ami az információvesztés veszélyét is magában hordozza.

Kiváló lehetőség a szemlék videóra rögzítése, különösen akkor, ha élő helyszíneken kell dolgozni. A módszer felkészült bizottságvezetőt, valamint az elhangzott szöveg és rögzített kép összhangba hozatalát igényli, tehát alkalmazásához kellő gyakorlat szükséges. További hátránya – a kézírásához hasonlóan – a hanganyag nyolc napon belüli írásba foglalásához kapcsolódó kötelezettség.

A technikai eszközökkel megfelelően ellátott egységeknél alkalmazható még a szemlérről szóló jelentés vagy jegyzőkönyv laptpon történő megírása a helyszínen. Utóbbi esetben elengedhetetlen hordozható nyomtató használata.

Az előbbi módszerek közül nem lehet kiválasztani a legjobbat vagy a legrosszabbat. A szemlebizottság optimális esetben legalább két tagból áll, ám a tagok nem feltétlenül végeznek azonos mennyiségű munkát a helyszínen. Van úgy, hogy a technikus munkája, az általa alkalmazott eszközök használata igényel több időt, de van, amikor a fényképfelvételeken kívül más elváltozást, nyomot, anyagmaradványt vagy tárgyat nem tud a bizottság rögzíteni, lefoglalni, ez esetben a helyszín leírása tart tovább. A végrehajtás és dokumentálás együttes szempontjából a leggyorsabbaknak azok a szemlék minősülnek, amelyeknél a helyszínre vitt laptpon történő jelentés bizottságvezető általi megírása ugyanannyi vagy rövidebb idő alatt történik, mint amennyire a technikusnak van szüksége a helyszíni munkálatai befejezéséhez. Felvetődik a kérdés, van-e ennél még gyorsabb megoldás. A kérdés létjogosultságát alapvetően az olyan szemlék adják, amelyek során a leíró, bizottságvezető nyomozó által végzett dokumentáló rész előreláthatóan tovább tartana, mint a technikus tevékenységének időtartama. A kérdésre a válasz: igen, van.

A beszédfelismerésről általában

A beszéd az emberi kommunikáció azon formája, amelynek hatékonyságát csak a gyorsasága múlja felül. A számítógép és a rendőrség állományának tagja között a kapcsolatot a perifériás eszközök teremtik meg, leggyakoribb a klaviatúra és az egér mint beviteli eszköz. A személyi állománynak azonban csak töredéke gyors- és gépiró végzettségű. Mindebből az következik, hogy az egy-egy eljárási cselekményen elhangzottakat sohasem azonnal és közvetlenül írják le a végső formájukban, mindig van egy szükségképpen munkafolyamatot lassító láncszem, a szavak begépelése. Ha a számítógép felismerné, és megértené az emberi beszédet, akkor az ember és a gép közötti információcsere még kevesebb időt venne igénybe.

A beszédfelismerés nem pusztán hangfelismerés. A két fogalom közti különbség az, hogy a hangfelismerés a beszélő azonosítását teszi lehetővé, míg a beszédfelismerés a beszédet értelmezi, azaz a verbalitást transzformálja írott anyaggá. Ezt a technológiát elsősorban a telefonos ügyfélszolgálatok, az orvostudomány radiológia szakterülete, valamint jogászok használják széle-

sebb körben. Az e szakmák gyakorlása során használt szavak nagy része idegen eredetű, nemzetközi, ráadásul sok köztük az állandóan ismétlődő kifejezés, ami viszont a rendőrségi munka bűnügyi vetületére nem kimondottan jellemző. A szemléken rendkívül fontos a közérthetőség, e követelmény a helyszínen tapasztaltak minél részletesebb leírását kívánja meg. Ez a sajátosság nem teszi lehetővé szűkebb, akár nemzetközileg egységes kifejezések alkalmazását, mivel egy adott, szemle alá vont helyszín, tárgy vagy személy írásbeli jellemzéséhez a magyar nyelv lehető legszélesebb rétegeiből kell kiválasztani az általánosan elfogadott és közismert jelentéstartalommal bíró adekvát szavakat.

A jelenleg használatos beszédfelismerő rendszerek alapvetően két kategóriába sorolhatók: vannak a személytől független és a személyfüggő (beszélőfüggő) rendszerek. Utóbbiak egyetlen személy hangszínének, -hordozásának, -lejtésének felismerésére és megértésére képesek, alkalmazásuk így jóval megbízhatóbbnak bizonyult. Egy ilyen rendszert szerzett be 2007 szeptemberében a Szegedi Rendőrkapitányság is egy felhasználói joggal. Az eszköz használatával akkori munkatársaimat, *Beretka Györgyöt*, később *Kovács Tamást* bízták meg.

Gyakorlati tapasztalatok

A rendszer felépítése végtelenül egyszerű: egy mikrofonból (diktafon) és egy számítógépből áll, amelyre telepítették a beszédfelismerő szoftvert. Alkalmazásakor a használó vagy közvetlenül a mikrofonba diktál, és a program szimultán módon megjeleníti a szöveget – lehetőséget adva az interaktivitásra –, vagy az elhangzott hanganyag (számítógépen vagy diktafonon) rögzül, és a felismertetésre később kerül sor. Utóbbi esetben módosításra, szerkesztésre is csak utólag van lehetőség.

A szoftver hardverigénye a számítástechnika jelen állása szerint minimálisnak minősül, a programmal használt laptop processzorának sebessége 1,7 GHz, memóriája pedig 1 GB volt. Az alkatrészekben megtakarított összeget érdemes hordozható nyomtatóra, jobb minőségű diktafonra vagy mikrofonra fordítani, valamint a szöveg visszahallgatásához fejhallgatót is ajánlatos beszerezni. A technikai eszközök közül a vezeték nélküliek preferálandók, így növelve a használó mobilitását. A kapitányságon használt szoftver akkor felhasználónként bruttó háromszázezer forint körüli összegbe került, de több felhasználóra érvényes licenc vásárlása esetén ez az összeg lényegesen csökkenthető.

A gyakorlati tapasztalatok azt mutatták, hogy a program öntanuló, de a fejlesztéséhez huzamosabb idő szükséges. A felhasználó állandó személye révén azonosítja a használót a kiejtése, hangja alapján. A legelső használatnál a program a szavaknak csak igen kis hányadát ismerte fel, így hónapokba telt, mire egyrészt a felhasználók azonosították magukat a programmal, megtanították a rendszernek a hanghordozásukat, hangerejüket, hangszínüket, másrészt a gyárilag meglévő adatbázist mintegy tizenkétezer új, speciálisan helyszíni és halottszemlék során használt kifejezéssel bővítették. A kitartó munka eredményeként elérhetővé vált a nyolcvanöt-kilencven százalékos felismerési arány, ez a gyakorlatban soronként egy-egy szótévesztésnek felelt meg. Az ad hoc fejlesztők már csak az anyanyelvükből eredően sem voltak szerencsés helyzetben, a magyar nyelv ugyanis – ellentétben például az angol – agglutináló nyelv, a toldalékok bősége miatt egy szótőből több, egyedi jelentéssel bíró szót tudunk alkotni, ez a program számára nagy terhelés volt. További nehézséget jelenthet még a tájszavak és a tájszólás feldolgozása is. A folyamatos, rendszer által végzett öntanulás (amely a személyi oldalon az állandó fejlesztéssel, szófelmértetéssel, korrekcióval volt egyenlő) nyomán érte el jól használható szintjét a program. De nemcsak a programnak kellett alkalmazkodnia a felhasználóhoz, hanem fordítva is. A diktálás közben külön kellett közölni a rendszerrel, hogy mikor kell szökőzt, vesszőt, mondatvégi írásjelet használnia, ez eleinte nehézséget okozott. A felhasználó véleménye alapján a hibák forrása nem csupán a programtól eredhet, hanem a környezettől vagy magától a személytől is. A rendszer részét alkotó diktafon, mikrofon érzékenysége szabályozható, de sem a felhasználó, sem pedig a szoftver nem tudja kiszűrni a környezet erős, befolyásoló zajait (utca, forgalom, gépek, más emberek hangja). Személyi oldalról nem szerencsés a szavak végét elharapni, artikulálva kell kiejteni őket, viszont a tapasztalatok azt bizonyítják, hogy a beszéd sebessége nem számít, és ebben rejlik utolérhetetlen előnye. Ez az, amiért érdemes a rendszerrel foglalkozni, azt használni, csak így érhetünk el gyorsabban eredményt a helyszínen laptop és hordozható nyomtató segítségével elkészített jegyzőkönyvnél, illetve jelenléténél, hiszen az emberek nagy többsége sokkal gyorsabban beszél, mint ahogyan ír, vagy gépel.

A beszédfelismerő program említett hátrányai átmenetinek tekinthetők, hiszen a technika előrehaladtával a program is fejlődni fog, adatbázisa bővül. Valaha luxusnak számított, és hasonlóan drága árfekvésű volt egy laptop is, ami ma már elterjedt tömegcikk, és szinte minden rendőri egységnél megtalálható. A beszédfelismerő rendszerek használata elsősorban olyan rendőri el-

járásoknál ajánlott, amelyeknél a dokumentáció várhatóan több oldal terjedelmű lesz. Az eszköz alkalmazhatóságát szemlélteti az *1. számú melléklet*-ben bemutatott, gyakorlatból merített példa.

Előnyök

Egy kiemelt tárgyi súlyú bűncselekmény elkövetése miatt végzett nyomozási cselekményekről készült iratköteg akár több ezer oldalból is állhat, ekkora mennyiségű irat leírása napokig tart. Ez a módszer lerövidíti a dokumentálás idejét: elegendő lediktálni a rögzíteni kívánt anyagot. Alkalmazása megkönnyíti, meggyorsítja azok munkáját, akik önállóan, gépiró munkatárs nélkül kénytelenek dolgozni, sőt használata révén munkaerő is felszabadulhat, mert nem szükséges két személy lefoglalása egy dokumentum elkészítéséhez. Az idő és munkaerő megtakarítása révén költség spórolható, ez fokozottabb hatékonysághoz vezet. A rendőrség így növekvő hatékonysága eredményeiben is megmutatkozik, ami végső soron a szervezet társadalmi megítélését is javítja. A rendszer diktafonnal vagy akár videokamerával együtt is alkalmazható, így a technikai eszközök által nyújtott közismert előnyök kombinálhatók a beszédfelismeréssel. Az eljárás folyamán tett vallomások, az eljárási cselekményeknél vagy intézkedéseknél tapasztaltak megfigyelése és leírása mellett videó vagy diktafon alkalmazásával lehetőség van azok rögzítésére és megőrzésére is, ez segíti a későbbi közvetlen megismerést. Használatával csökkenhet az állomány monitor előtt töltött ideje, csökkenhet az úgynevezett képernyős munkahelyek száma, az eddig számítógépnél töltött munkaidőt közterületen intézkedéssel, tényleges munkával tölthetik a hatóság tagjai, ami növeli az emberek szubjektív biztonságérzetét, illetve pozitív hatással lehet a bünfelderítési és -megelőzési statisztikai mutatókra is.

A beszédfelismerő rendszer alkalmazása nem tesz szükségessé jogszabály-módosítást. Ha diktafonként is használjuk a készüléket, nem pedig csupán interaktív jelleggel felügyeljük monitoron keresztül a működését, akkor a rögzített hangfelvételt ugyanúgy kell kezelni, mint egy videofelvételt tartalmazó kazettát vagy lemezt, vagyis az iratok selejtezéséig mellékletként. Az elhangzottak rögzítése nélküli, szoftver általi jegyzőkönyvezés csak egy módszere a formába öntésnek, egy helyszínen készített vázlatához hasonlít, amelyből később az eljáró hatóság tagja szemléről szóló jelentést ír. Jelentősége abban rejlik, hogy nincs szükség a rögzített felvétel írásba foglalására, mivel az a diktálással párhuzamosan, a nyomozási cselekmény helyén, azzal

egy időben történik. A kimondott szónál csak a gondolat gyorsabb, de annak közvetlen megőrkítésére – a tudomány jelen állása szerint – még nincs mód.

A 2. és a 3. számú mellékletekben szereplő táblázat és ábra azt mutatja, hogy a helyszíni szemlék dokumentálásának jelenleg elterjedt módszerei mennyi időt vesznek átlagosan igénybe – összehasonlítva a beszédfelismerő rendszerrel.

Ezen egyszerű kísérletet bárki elvégezheti több aspektusból is. Kiindulási pontként öt perc irodai munkát vettem alapul, azazhogy öt perc alatt hány gépelt karaktert tudok szövegszerkesztővel bevinni szóközzel együtt. Az általam spontán generált szöveg egy helyiségrész leírását takarta, idegen szavak nélkül, ez megfelel egy átlagos szemle statikus szakaszának. Az 1112 karakter csak kimondva tűnik soknak, valójában 12-es betűmérettel egy A4-es papírlap negyedét foglalja el.

Az elvégzett teszt – a belőle levont következtetéseket a gyakorlati tapasztalatok is alátámasztották – nem vizsgálta a köztes eredményeket produkáló lehetőségeket, úgymint a kézzel írt iratról felolvasás útján, beszédfelismerő segítségével történő hiteles másolat készítését, vagy helyszíni vázlatkészítés és szemlérről szóló jelentés beszédfelismerővel történő megírását. A táblázatból egyértelművé válik: ahhoz, hogy egy helyszíni szemlérről szóló okirat eljárásjogilag megfelelő formát öltjön, a leglassabb út a kézzel írt jegyzőkönyvön át vezet, a leggyorsabb módszer pedig a beszédfelismerő. Kissé csalóknak tűnhetnek a mellékletben szereplő adatok, de ha csak matematikailag vetítjük is a példát öt gépelt oldalra (kb. tizenkilenc-húszezer karakter, negyedoldalanként bekezdésekkel tagolva), akkor a két végtel között (250 – 30 =) 220 perc különbség van, ami közel négy (!) óra.

Összegzés

Összegzésként elmondható, hogy a beszédfelismerő rendszerek felkészítése, megfelelő alkalmazásának elsajátítása időt igényel. A rendszer személyfüggő, de nemcsak a felhasználó hangjától függ, hanem annak hozzáállásától, kitartásától, affinitásától is. A használat csak a kezdeti időkből okoz némi nehézséget, később elég csak szinten tartani az adatbázist. Igaz, hogy az alkalmazott program öntanuló, mégis több energiát, odafigyelést és tanulást igényel emberi oldalról – különösen az elején. A gyakorlat azt mutatja, hogy a befektetett idő és energia megtérül, a rendszer megbízhatóan, jól használható. A jelenlegi verziók felhasználó-függősége miatt elsősorban olyan eljárás-

rások során alkalmazható, amelyekben a lehető legkevesebb személy vesz részt.

Nem is olyan régen még írógépek hangjától voltak hangosak a rendvédelmi szervek épületeinek folyosói, ezek ma már kuriózumok. A beszédfelismerő rendszerek elterjedése hasonlóan gyökeres változást hozhat, és pozitív irányba lendíthetné a rendőri munkát is.

Zárógondolatként fontos megjegyezni, hogy bár még várni kell arra, hogy a technika fejlődése olyan szintre érjen el, amely széles körben ismertté és könnyedén alkalmazhatóvá teszi ezt a vívmányt, ezt azonban érdemes hasznosan eltölteni, a beszédfelismerő szoftvert be kell szerezni, ki kell próbálni, annak adatbázisát a gyakorlati oldalról is bővíteni, fejleszteni kell, csak így érhető el, hogy a (nagyon közeli) jövőben akár minden irodában fellelhető és hadra fogható legyen.

1. számú melléklet

A szemle eredeti hanganyaga

A bizottság a szemlét a Szeged, Dorozsmai út 33. szám előtt megállva kezdi meg. A telek a Budapesti út és a Dorozsmai út szintbeli találkozásánál lévő kereszteződésben található. A telek határában százötven centiméter magas drótkerítés látható, amely fölött három szögesdrót fut körbe. A kerítést körbejárva, azon dolog elleni erőszakra utaló elváltozás nem látható.

A Dorozsmai út felől megállva, a saroktól körülbelül kétszáz méterre egy kocsibejáró kapu látható, amely a szemlekor nyitva áll. A kaputól balra egy faépület van, amely mellett továbbhaladva egy egyszintes épületsor következik. Az épület körülbelül százötven méter hosszú és húsz méter széles, a Dorozsmai út felőli oldalán a saroktól körülbelül negyven méterre látható egy üzlet, amely fölötti homlokzaton egy fehér műanyag táblán a „gépjárműalkatrész” felirat olvasható. A felirat mellett jobbra a talajtól körülbelül ötméteres magasságban egy körülbelül ötven centiméter hosszú elektromos vezeték látható a falban, aminek a vége eltépve látható. A vezeték körül négy darab furat látható a falban. Az üzlet középső részén egy egyszárnyas ajtó látható, amely a szemlekor nyitva áll.

A technikus a szemle során fényképfelvételeket készít.

Az ajtó jobb oldali részén normál magasságban egy hengerzárbetéttel ellátott zárszerkezet van, alatta egy hevederzárral. A zárszerkezeteken dolog el-

leni erőszakra utaló elváltozás nem látható. Az ajtótól jobbra egy 140 x 152 centiméteres műanyag keretes ablak látható, amelynek az ablakpárkánya 87 centiméter magasságban látható. Az ablak bal belső élvonalában három darab fémrögzítő látható, amelyek alsó szélei eltörve láthatók.

Az ablak előtt, attól jobbra a falsík előtt kívülről egy 50 x 120 centiméteres és 44 centiméter magas fémdoboz látható, amelynek felső felületén sárfelkenődés látható, amelyből *8-as sorszámmal* eredetben biztosítunk. Az ablak a szemlekor nyitva látható, a párkány felületéről a technikus steril Ágnes pelenkára szagmaradványt rögzít, *1-es sorszámmal*. Az ablak külső keretéről 124 centiméteres magasságban a bal oldaláról DNS-nyomot rögzítettünk mintavételi pálcára, *3-as sorszámmal*. Az ablakszárny külső felületéről 155 centiméter magasságból, a bal széléről, *4-es sorszámmal* DNS-nyomot rögzítettünk mintavételi pálcára.

A technikus a szemle során fényképfelvételeket készít. Az ablak külső és belső teljes felületén a technikus gázkorom porral nyomkutatót végez, ennek során rögzítésre alkalmas nyomot nem talál.

Az ablakpárkány belső oldalán a bal szélétől 21 centiméterre egy méret nélküli lábbelinyom-töredék látható, amelyet *6-os sorszámmal* fölín rögzítettünk, mellette jobbra 35 centiméterre szintén egy méret nélküli lábbelinyom-töredék látható, amelyet *7-es sorszámmal* fölín rögzítettünk. Az ablak belső felén a falsík előtt egy 80 x 80 centiméteres és 70 centiméter magas papírdoboz látható, amelynek felső részén a bal sarkától körülbelül 17 centiméterre kezdődően méret nélküli lábbelinyom-töredék látható, amelyet *2-es sorszámmal* eredetben rögzítettünk.

Egyéb a feljelentésben leírt cselekménnyel összefüggésbe hozható elváltozást, nyomot vagy anyagmaradványt nem találtunk. A további tanú- és nyomkutató eredményre nem vezetett, mást megállapítani nem tudtunk, ezért a szemlét befejeztük.

A rögzített hanganyag a felismerés után a következő volt:

A bizottság a szemlét a Szeged, Doromb út 33. szám előtt megállva kezű meg. A telek a Budapesti út Doromb út szinte találkozásánál lévő keresztalak körülbelül an található. A teleki határában 150 centiméter magas drótkészler látható, mely földölt 3 darab szögletes drót fűr körbe. A kerítést körbelyegző, azon dolog ellen erőszakra utaló elválasztás nem látható.

A Dorombút felől megállva a sarkától körülbelül 200 méterre egy kockaváró kapu látható, mely a szemlekor nyitva áll. A kakukktól balra egy félfáépület van, mely mellett továbbhaladva egy egyszeri épületkor következik. Az épület körülbelül 150 méter hosszú és 20 méter széles, mely Dorombút

feltölti oldalán a sarkantyú körülbelül 40 méterre látható egy üzenet, mely fölötti homokozó egy fehér műanyag táblásított a gépjárműalkatrész felirat olvasható. A felirat mellett jobbra a talajvíztől körülbelül 5 méteres magasságban egy körülbelül 50 centiméter hosszú elektronika vezeték látható a falbontó, mely vége eltépett látható. A vezeték körül 4 db furlang látható a falban. Az üzlet középső részén egy egyszárnyas ajtó látható, mely a szemlekor nyitás áll.

A technikus a szemle során fényképfelvételeket készít.

Az ajtó jobb oldali részletén normál magaslatban egy henger zárbarát elállított zárszerkezet van, alatta egy heverős zárvánnyal. A zárszerkezeteken dolog ellenes erőszakra utaló elválasztás nem látható. Az ajtótól jobbra egy 140 x 152 centiméteres műanyag keretes ablak látható, mely ablak márvány 87 centiméter magasságban látható. Az ablak bal belső életű vonalában 3 db fémrögzítő látható, melyek alsós szél eltörve láthatóak.

Az ablak előtt, attól jobbra a falsík előtt kivéve egy 50 x 120 centiméteres és 44 centiméter magas fémdoboz látható, mely fésű felületén sárga fejedő látható, melyből 8-as sorszámmal eredmény képen biztosítunk. Az ablak a szemlekor nyitva látható, mely sárkány felületéről a technikus steril ágnespelenkára szagmaradványt rögzít 1-es sorszámmal. Az ablak belső keretrészéről 124 centiméteres magasságába a bal oldaláról délies nyomot rögzítünk mintavételi pálcára 3-as sorszámmal. Az ablakszárny késő felületéről 155 centiméter magasságból, a fal széléről 4-es sorszámmal fest nyomot rögzítünk mintavételi pálcára.

A technikus a szemle során fényképfelvételeket készít. Az ablak külső és első tejes felületén a technikus gázkorom porral nyomkutatót véget, mely során röntgenezés alkalmas nyomot nem táplál.

Az ablak parányi belső oldalán a bal széllel 21 centiméterre egy méteres nélküli lábbeli nyomtöredék átható, melyet 6-os sorszámmal feltárja rögzítünk, mellette jobbra 35 centiméterre szintén 1 méter nélküli lábbeli nyomtöredék látható, melyet 7-es sorszámmal fölín rögzítünk. Az ablak belső felénk a falsík előtt egy 80 x 80 centiméteres és 70 centiméter magas papír dobbal látható, mely felső részén a bal hajtástól körülbelül 17 centiméterre kezdődően mért nélküli lábbeli nyomtöredék átható, melyet 2-es sorszámmal eredményképpen rögzítünk.

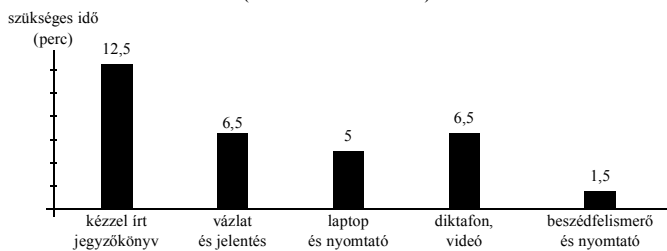
Egyéb a feljelentésben leírt cselekménnyel összefüggésbe hozható elválasztást, nyomot vagy anyagmaradványt nem találtunk. A további tanú és nyomkutató eredményre nem vezetett, mást megállapítani nem tudunk, ezért a szemlét befejeztük.

2. számú melléklet

	kézzel írt jegyzőkönyv	vázlat	laptop és nyomtató	videó/diktafon	beszédfelismerő és nyomtató
	használata				
helyszíni dokumentáció	860 karakter/ 5 perc	1-2 perc	1112 karakter/ 5 perc	1112 karakter/ 1,5 perc	1112 karakter/ 1,5 perc
irodai dokumentáció	1112 karakter/ 5 perc	1112 karakter/ 5 perc	nincs	1112 karakter/ 5 perc	nincs
összesen	12,5 perc	6-7 perc	5 perc	6,5 perc	1,5 perc

3. számú melléklet

A helyszíni szemlék dokumentálása az idő és a módszer vonatkozásában
(1112 karakterre lebontva)

MIKE REDMAYNE – PAUL ROBERTS – COLIN AITKEN –
GRAHAM JACKSON

Kétséges kriminalisztikai bizonyítás¹

Miként kell előadniuk megállapításaikat a kriminalisztikai és más szakértő tanúknak a bíróságon? Milyen típusú és minőségű adatokra támaszkodhatnak megalapozottan a szakértők a következtetéseik kialakításakor? Egy újabb, *az R. v T.-ügyben*² hozott jelentős döntésében a fellebbviteli bíróság (*Court of Appeal*) ezt az örök kérdést vizsgálta újra azzal a csavarral, hogy a mennyiségi valószínűségeket magában foglaló kétséges bizonyítékok közül nem mindegyik alapult statisztikai adatokon. A tudományos bizonyítékok értékelésekor a valószínűség szerepével foglalkozó korábbi bírósági ítéletek szkeptikus hangjára hivatkozva³, a fellebbviteli bíróság az *R. v T.-ügyben* elutasította ezt a szakértői módszert, és figyelmeztetett, hogy nem ismétlődhet meg a jövőben. A döntés számos tapasztalt szakember megdöbbenését, sőt rémületét váltotta ki.⁴ Ha egy szakterület válságos helyzetbe kerül, fontos, hogy megmaradjon a krízisből történő kilábalás esélye. A fellebbviteli bíróság *R. v T.-ügyben* hozott ítéletének kedvező fogadtatása leginkább a bíróság ama döntésének tulajdonítható, hogy a büntetőeljárásokban felhasznált szakértői bizonyítékokat részletes vizsgálatnak kell alávetni. Az angol bíróságok nem következetesen kezelik ezt a kérdést, olykor túlságosan könnyen fogadnak el érvényesnek vitatható tudományos eljárásokat.⁵ A fellebbviteli bíróság *R. v T.-beli* okfejtését nem mindig könnyű követni, és az ítéletben szereplő bizonyos kitételeknek a szöveggörnyezetből való kiemelésekor úgy tűnhet, hogy

¹ Forensic Science Evidence in Question. Criminal Law Review, iss. 5, 2011. <https://repository.berkeley.ac.uk/jspui/bitstream/10373/1081/2/JacksonCrimLawRevPublisher2011.pdf>. A jogosult Thomson Reuters engedélyével.

² *R. v T* [2010] EWCA Crim 2439; [2011] 1 Cr. App. R. 9.

³ Adams (No. 1) [1996] 2 Cr. App. R. 467 CA (Crim Div); [1996] Crim. L. R. 898; Adams (No. 2) [1998] 1 Cr. App. R. 377 CA (Crim Div). A vitához lásd Paul Roberts – Adrian Zuckerman: Criminal Evidence. 2nd ed. Oxford University Press, Oxford, 2010, pp. 159–163.

⁴ Lásd Ian W. Evett et al.: Expressing Evaluative Opinions: A Position Statement. Science & Justice, vol. 51, iss. 1, 2011; Charles E. H. Berger – John Buckleton – Christophe Champod – I. W. Evett – Graham Jackson, Evidence Evaluation: A Response to the Appeal Court Judgment in *R v T*. Science & Justice, vol. 51, iss. 2, 2011

⁵ Összehasonlításként például Dallagher [2002] EWCA Crim 1903; [2003] 1 Cr. App. R. 12; [2002] Crim. L. R. 821, a fülnyomat bizonyítás elfogadhatóságával összefüggésben.

mege erősítik a törvényszéki szakértők legrosszabb féléleleit. Ez a cikk az R. v T.-ügy konstruktív olvasatát nyújtja, pozitív vonásait hangsúlyozva, míg az elutasító értelmezések, a fellebbviteli bíróság legjobb szándékai ellenére, az angol büntetőtárgyalásokon felhasznált szakértői bizonyítékok hitelességének csökkenésével és bizonyító értékük eltorzításával fenyegetnek.

Mi volt a bizonyíték?

T.-t emberölés miatt ítélték el, amely részben a Forensic Science Service (FSS) által végzett lábnyom- („lábnyom-”) összehasonlító bizonyításon alapult. Figyelemmel a talpmintázat egyediségére, a cipőméretre, valamint az elhasználódás és a sérülések jeleire, az FSS-szakértő következtetése szerint „tudományosan mérsékelt fokban támasztható alá” az a feltevés, hogy a helyszíni nyomok T. Nike edzőcipőjétől származnak. A tárgyaláson, a kereszkérdéskor a szakértő azt állította, hogy mintegy 786 ezer pár, releváns talpmintázattal bíró edzőcipőt hozott forgalomba a Nike az 1996 és 2006 közötti időszakban, ezek körülbelül három százaléka lehetett T. 11-es cipőmérete. Vizonyítási pontként a szakértő elmondta, hogy az Egyesült Királyságban az elmúlt hetven évben mintegy háromszázmillió pár sportcipőt adtak el.

Annak érdekében, hogy eljusson a szakvéleménye végkövetkeztetéséig, jelezve az ügyészi álláspont „mérsékelt támogatását”, a szakértő az FSS operatív eljárási standardjának megfelelően valószínűségi arányokat alkalmazva, okszerű módszert használt.⁶ A valószínűségi arány a bizonyító erő felmérésének módja. A valószínűségi hányadosok két olyan valószínűséget hasonlítanak össze, amelyek alternatív feltételezések függvényei: például annak a valószínűsége, hogy megtaláljunk egy ugyanolyan lábnyomot, ha T. cipői hagytak nyomot, és annak a valószínűsége, hogy megtaláljunk egy ugyanolyan lábnyomot, ha *nem* T. cipői hagytak nyomot. Egyebek között a valószínűségi arányok tükrözik azt a véleményt, hogy még ha tökéletes az egyezés a helyszíni nyom és a gyanúsított cipője között, *ebből nem következik, hogy az a gyanúsított cipőjétől származik*. Képzeljük el, hogy a helyszíni nyomatot egy vadonatúj, dobozból frissen kivett cipő okozta. A gyanúsítottnak van a releváns típusból egy pár új cipője, de ugyanígy másoknak is, akik éppen most vásároltak ugyanabból a népszerű cipőből. Az egyezésé bizo-

⁶ A kriminalisztikai bizonyítás valószínűségi arányú megközelítésének hozzáférhető bemutatását lásd Mike Redmayne: *Expert Evidence and Criminal Justice*. Oxford University Press, Oxford, 2001, Ch. 3.

nyító ereje csak attól függ, mennyire népszerű ez a cipőfajta, és értelemszerűen, hogy hány pár van jelenleg forgalomban. A valószínűségi arány képes mennyiségileg meghatározni a bizonyíték ezen alapvető dimenzióját.

A szakértő az R. v T.-ügyben azt feltételezte, hogy ha az ügyési álláspont volna igaz, és a kérdéses nyomok T. cipőjétől származnak, a mintázat megfelelésének a valószínűsége egy, azaz a cipő talpán lévő mintázat kétségtelenül egyezik a bűnügy helyszínén észlelt nyomokkal. A mintázat egyezőségének a valószínűsége, ha a védelem vonatkozó álláspontja igaz, visszatükrözi a talpmintázat relatív gyakoriságát az érintett populációban. Jelen ügyben a szakértő által hivatkozott adatbázis azt mutatta, hogy az FSS laboratóriumai-ban 2005 és 2007 között megvizsgált cipők húsz százalékának volt ugyanilyen talpmintázata. Ennek következtében, ha a nyom nem T. cipőjétől származott, az egyező minta találati valószínűsége 0,2. E két valószínűség aránya 1 : 0,2, azaz a minta bizonyítottságának valószínűségi aránya öt.⁷ Kielemezve a valószínűségi arány következtetéseit, mindez azt jelenti, hogy annak az álláspontnak az esélye, hogy T. cipője hagyta a nyomokat, ötször nagyobb, miután egyezőséget találtak T. sportcipője és a helyszíni nyomok között, mint az előtt volt, hogy a mintát mint bizonyítékot figyelembe vették volna. Ez után a szakértő a T.-től lefoglalt Nike sportcipő méretével, elhasználódásával és a rongálódásával összefüggésben további három valószínűségi aránnyal számolt. T. sportcipőjének és a helyszínen nyomott hagyónak ugyanolyan kopásjegyei voltak. Feltételezve, hogy az érintett cipők mintegy fele osztozik ezen tulajdonsággal, a kopás valószínűségi aránya 1 : 0,5 = 2 volt. Végül a szakértő a négy valószínűségi arányt egy egyszerű formula szerint kombinálta: mintázat x méret x használat x rongálódás, ez egy nagyjából 100-as összetett valószínűségi arányt adott ki.⁸ Más szavakkal, a lábnyombizonyíték teljes egészében százszorosára emelte annak az esélyét, hogy T. sportcipői hagyták a nyomokat a helyszínen.

E kalkulációk egyike sem jelent meg a szakértő írásbeli szakvéleményében, illetve nem szerepelt a tárgyaláson tett vallomásaiban. Ehelyett a szakértő egy az FSS által kidolgozott skálát használt ahhoz, hogy lefordítsa a valószínűségi arányokat a bizonyíték erejének szóbeli összegzésekként, ezt

⁷ Mivel $1 : 0,2 = 5$.

⁸ A számítás részletei: R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [36]. Úgy tűnik, a szakértői formula megpróbálta figyelembe venni a valószínűségi érvelésben lévő függőségi viszonyt. Lásd Colin Aitken – Paul Roberts – Graham Jackson: *Fundamentals of Probability and Statistical Evidence in Criminal Proceedings: Guidance for Judges, Lawyers, Forensic Scientists and Expert Witnesses*. Royal Statistical Society, 2010.

vélhetően könnyebb megértenie az esküdtzéknek, mint a száraz számokat. E skála szerint a valószínűségi arány 10 és 100 között „mérsékelt támogatását” fejezi ki annak az álláspontnak, hogy T. sportcipőjétől származnak a nyomok. Ha a valószínűségi ráta valamivel átfogóbb lett volna, a szakértő azt mondhatta volna, hogy a lábnyombizonyíték „mérsékeltelen erősen” igazolja az ügyészi álláspontot.

Mit mondott a fellebbviteli bíróság?

Helyt adva T. ítélet elleni fellebbezésének, a fellebbviteli bíróság a lábnyomszakértői bizonyítás néhány, T. tárgyalásán hivatkozott aspektusát hibásnak találta. Legnyilvánvalóbb az a kétségtelen diszkrépancia volt, amely a szakértő által az írásbeli szakvéleménye készítése során felhasznált [feltáratlan] valószínűségi arányszámítások és a kereszkérdéskor hivatkozott Nike-formalmazási adatok között állt fenn. A számokra hivatkozás a bíróságon és bírói összegezésként való megisméltése a tárgyalás alatt, látszólag a védelemnek volt kevésbé kedvező, mert ők hangsúlyozták, hogy – az összes cipő felosztásának arányához képest – a vádlott Nike sportcipőjének 11-es mérete viszonylag ritka. A fellebbviteli bíróság érthető módon aggódott, hogy az esküdtzék a számadatokra támaszkodva esetleg eltúlozza az ügyészi álláspont súlyát. Általánosabban fogalmazva, a bíróság úgy vélte, hogy bár személyes hiba nélkül, az R. v T.-ügyben a szakértő magáévá tette a közölt protokollt, amelyen bizonytalanul alapultak a szakvéleményében megfogalmazott konklúziói. „Egész egyszerűen általában véve rossz – méltatlankodott a bíróság –, ha a szakértő elmulasztja kifejezni azt az utat, amely elvezette őt a szakvéleménye következtetéseihez.”⁹ Más szavakkal, az átláthatóság alapvető és végzetes hiánya teljesen ellentétes azon jogi követelménnyel, miszerint a szakvéleményekben ki kell fejteni „minden olyan (szak)irodalmi vagy egyéb információ részleteit, amelyekre a szakvélemény készítésekor a szakértő támaszkodott”¹⁰.

Ugyanakkor a fellebbviteli bíróság a legtöbb kritikát azzal az esettel kapcsolatban fogalmazta meg, amikor a valószínűségi véleményét a szakértő elégséges adattal alátámasztani nem tudta. Ahogy a bíróság megjegyezte,

⁹ R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [108].

¹⁰ Criminal Procedure Rules 2010 r. 33.3.

„egy matematikai számításokon alapuló megközelítés csak annyira jó, mint a felhasznált adatok megbízhatósága”¹¹.

Míg a valószínűségi számítások elfogadhatók és jól beváltak a DNS-profil bizonyítása esetén, addig az R. v T.-ügyben a szakértő által a talpmintázat és a cipőmérethez kapcsolódó valószínűségi arányok számításához hivatkozott adatforrásokat megbízhatatlannak és pontatlanoknak bélyegezték.¹² Még a bíróság előtt hivatkozott nemzeti eladási adatok is csupán megközelítések voltak, ezek közül kizárták a hamis cipőket és a Foot Locker kiskereskedelmi láncón keresztül eladottakat, mivel az adataik nyilvánvalóan beszerzhetetlenek voltak. Következésképpen, a fellebbviteli bíróság a lábnyom-összehasonlításokkal kapcsolatban igénybe vett valószínűségi számításokat illetően arra a következtetésre jutott, hogy „önmagában megbízhatatlan és az adatokon alapuló matematikai valószínűség-számítás olyan megnyilvánulását jelenti, amely nem teszi lehetővé az adatok megfelelő felépítését [...] Meg kell elégednünk azzal, hogy a lábnyom-bizonyítás területén reálisan nem készíthető az ügyekben általánosan használandó formula a valószínűségek számítására. A gyakorlatnak nincs megbízható alapja.”¹³ A bíróság ráadásul hozzátette, „e bíróság egyértelművé teszi, hogy a DNS területén (és más lehetséges területeken, ahol a gyakorlatnak szilárd statisztikai bázisa van) kívül, [...] valószínűségi arányok nem alkalmazhatók”¹⁴.

Ha a szakértők számára eleve lehetetlen, hogy a lábnyom-összehasonlításokat valószínűségi arányokban megadva fejezzék ki, milyen lehetőségeik maradnak? Az R. v T.-ítélet kétségbeejtően homályos ebben az alapvető kérdésben. Bizonyos helyzetekben, úgy tűnik, a bíróság a lábnyomos ügyekben annak közlésére korlátozná a szakértőket, hogy a vádlott cipője „okozhatta” a helyszíni nyomokat. „Az »okozhatta« terminus használata – magyarázta a bíróság – a bizonyíték precízebb megfogalmazása; jobban képessé teszi az esküdszékelt arra, hogy megértse a bizonyíték igazi természetét, mint az átlátha-

11 R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [80].

12 Michael J. Saks – Johathan J. Koehler: The Coming Paradigm Shift in Forensic Identification Science. Science, vol. 309, 2005, p. 892. Nyíltan azzal érvelve, hogy hamarosan a DNS-profil-értékelés vált át az irányadó módszertani mintává valamennyi kriminalisztikai azonosítás számára.

13 R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [86].

14 R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [90]. Ellentétben a bíróság korábbi, az Adams-ügyben (No. 2) [1998] 1 Cr. App. R. 377 CA (Crim Div) hozott döntésbeli gondolatával, amely nem támogatta azt, amit a T-ügyben. Az Adams-ügyben a fellebbviteli bíróság kifogásolta a valószínűségi arányok „nem tudományos” bizonyítékok értékelésének esküdszék általi használatát, a Bayes-tételt alkalmazva a bűnösség „utólagos valószínűségének” számításához. Miközben jó okai lehettek ennek a döntésnek, az Adams-ügy nem mond semmit arról, vajon a szakértők alkalmazzanak-e valószínűségi arányokat a megállapításuk kialakításában.

tatlanabb »[tudományosan] mérsékelten alátámasztott«” kifejezés.¹⁵ Rendkívüli esetekben azonban előfordulhatnak további tényezők, úgymint a „szokatlan méret vagy minta”, amelyek lehetővé teszik a szakértőnek, hogy „tovább lépjen az »okozhatta« kitételen, és e tényekre alapítva kategorikusabb értékelő véleményt adjon”¹⁶. Később az ítéletben a bíróság részletezte ezeket az észrevételeit, a módszer pozitív példájaként idézve az *Atkins* arckép alkotásos ügyet¹⁷. Fontos, hogy az *Atkins*-ügyben „nem volt kérdés a valószínűségi arány használata”¹⁸. Ennek analógiájaként „a lányomot vizsgáló szakértő a megfelelő esetekben a tapasztalatait felhasználva tud határozottabb értékelő véleményt adni, amikor a konklúzió az, hogy a nyom »valószínűleg az adott lábbelitől származhat«. De nem valószínűségi arányokat, vagy egyéb matematikai formulákat kell használni a döntéshozatal során.”¹⁹

Hogy döntöttek az R. v T.-ügyben?

Az említett eset összegzéseként világossá kell tenni, hogy szigorúan véve az R. v T.-ügy lényege a lányomok szakértői bizonyításának a korlátozása. A fellebbviteli bíróság kifejezetten elfogadta a valószínűségi számítások használatát a DNS-profilokat illetően (és „más lehetséges területeken, ahol van egy szilárd statisztikai adatbázis”)²⁰, és kísérletet sem tett, hogy értékelje a tudományos bizonyítás más típusú területeivel összefüggésben a valószínűségi arányok használatát, amelyek nem esnek egy tekintet alá jelen fellebbezéssel. Vagyis nemcsak a bíróságok számos eseti vizsgálatában, de az általános megközelítés szerint is ki lehet terjeszteni a valószínűségi érvelést a kriminalisztika és a szakértői bizonyítás más területeire is. Így annak ellenére, hogy az R. v T.-ügy csak a lányom-összehasonlítás bizonyításával összefüggésben hozott egy formális jogi precedenst, igyekeznek elérni, hogy az ítéletet szélesebb körben ne értelmezzék félre vagy alkalmazzák hibásan.

Az egyenlet pozitív oldala, hogy a fellebbviteli bíróság foglalkozik az írásbeli szakvélemények transzparenciájának lehetővé tételével annak érdekében, hogy a szakértői következtetéseket megfelelően támasszák alá helyes adatok, és

¹⁵ R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [73].

¹⁶ R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [74].

¹⁷ *Atkins* [2009] EWCA Crim 1876; [2010] 1 Cr. App. R. 8; [2010] Crim. L. R. 141.

¹⁸ R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [39].

¹⁹ R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [95].

²⁰ R. v T [2010] EWCA Crim 2439 at [90].

azért, hogy az esküdtzékeket – kivéve, ha az helytálló – ne vezessék föltre a statisztikai bizonyítással. De foglalkoznunk kell az ítéletben lévő kitételek lehetséges célzásaival, amelyek általános korlátok előírásához vezethetnek el; hogyan kell a törvényszéki tudósoknak és más szakértő tanúknak eljutniuk a következtetéseikhez és előadniük megállapításaikat a küzdelmes büntetőtárgyalásokon.

A bíróság észrevételeinek az egyik lehetséges értelmezése, hogy jobb adatok, vagy szokatlan sajátosságok hiányában egy szakértő nem léphet túl azon az állításon, hogy a cipő „okozhatta” az adott nyomot. De ez rendkívül haszontalan korlátozása volna a szakértői bizonyítás alkalmazási körének. Végül is azt mondani, hogy egy bizonyos cipő „okozhatta” a nyomot, logikailag megegyezik azzal, hogy a világon bármely más cipő okozta a nyomot. Ez kicsit olyan, mintha azt mondanánk, hogy a vádlott „lehetett” az a személy, akit a szemtanú látott elfutni a bűncselekmény helyszínéről azon az alapon, hogy mint az elkövetőnek, a vádlottnak (is) két lába van, és ennek következtében nem lehet kirekeszteni a kétlábú gyanúsítottak köréből! Sőt, a leginkább kifogásolható sajátossága az „okozhatta” bizonyításnak nem az, hogy logikailag a bizonyító értéke csekély, hanem – mint jelen eset mutatja – nagyon kézzelfogható kockázatát adja annak, hogy az esküdtzék túlértékeli a bizonyító értékét.

Az esküdtek, érthetően, azt feltételezik, hogy az információt jelentősége miatt mutatták be nekik a tárgyaláson („mi másért mondaná ezt nekünk az ügyész, ha ez nem volna fontos?”), és a szakértői bizonyítás hatására könnyen arra a következtetésre juthatnak, hogy „a vádlott cipője okozhatta a nyomot” valójában azt jelenti „valószínűleg a vádlott cipője okozta a nyomot”, vagy „szinte bizonyosan az okozta a nyomot” stb.²¹ A viselkedéstudományi adatok alátámasztják ezt a feltevést.²² Vegyük fontolóra a *George*-ügy²³ fel-

21 Ezeket a súlyos aggályokat fogalmazta meg a fellebbviteli bíróság az Atkins-ügyben [2009] EWCA Crim 1876 [23]–[25]. Elképzelhető, hogy az R. v T.-ügyben [2010] EWCA Crim 2439 [66] a bíróság helyeselni szándékozott a lábnyom-azonosítók által Amerikában használt kifejezések skáláját, ahol az „okozhatta” a „valószínűleg okozta” és a „nem meggyőző” között helyezkedik el. Noha ez pontosítaná az „okozhatta” jelentését (feltételezve, hogy ez az értelmezés széles körben ismert, és a tényállás-megállapításnál hatékonyan kommunikálható), a bíróságnak tisztában kell lennie azzal, hogy a „valószínűleg okozta” magában foglal egy felcserélt feltételezést (úgynevezett „téves ügyészi következtetést”), egy logikai hibát, amelyet helyesen utasított el a fellebbviteli bíróság a Doheny-ügyben [1997] 1 Cr. App. R. 369; [1997] Crim. L. R. 669 CA (Crim Div) és a Deen-ügyben. The Times, January 10, 1994; és a Privy Council a Pringle v R-ügyben [2003] UKPC 9. Vö. R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [91] pontjával, ahol a fellebbviteli bíróság maga követte el a tévedést. Az „okozhatta” terminológia és a felcserélt feltételezések további vitájához, lásd Colin Aitken – Paul Roberts – Graham Jackson: i. m.

22 Lásd például Dawn McQuiston-Surrett – Michael J. Saks: Communicating Opinion Evidence in the Forensic Identification Sciences: Accuracy and Impact. Hastings Law Journal, vol. 59, 2008, p. 1159.

23 George [2007] EWCA Crim 2722.

lebbezési eljárásában megesett szituációt. A *Barry George* zsebében talált, a fegyver elsülésekor keletkező lövési anyagmaradvány (FDR) elemi részecskéje azonos valószínűséggel származhatott abból a lövésből, amellyel George megölte *Jill Dandót* (ez volt a vád álláspontja), mint ha nem ő lőtt volna (ez volt a védelem álláspontja). Arra vonatkozó konkrét bizonyíték hiányában, hogy a részecskék hogyan kerültek oda – a fellebbviteli bíróság értékelése szerint hasonlóan az *R. v T.-ügy*höz –, valóban úgy kellett volna tanúskodniuk a vád szakértőinek, hogy a szemcséket George lövése „okozhatta”, de jól tették-e, hogy ennyiben hagyták a dolgot? Bizonyosan nem. A *George-ügy*ben a fellebbviteli bíróság szerint az a módszer, ahogy az FDR-bizonyítás folyt a tárgyaláson, könnyen okozhatta azt, hogy az esküdtszék túlbecsülje annak valós bizonyító értékét. Minthogy az új tudományos bizonyítéokra a fellebbezésből derült fény, az FDR-bizonyíték hatásában közömbös – más szavakkal irreleváns – volt az eljárásban. Az *R. v T.-ügy*ben a fellebbviteli bíróság ahhoz ragaszkodása, hogy az „okozhatta” a tudományos bizonyíték pontosabb megfogalmazása, mint a „mérsékelten támogató”, egyszerűen nem állja ki a logikai vizsgálatot, nem is beszélve a gyakorlati elemzésről.

Az *R. v T.-ügy* egyik alternatív – a fellebbviteli bíróság szándékának szelleméhez hívebb, ha nem is feltétlenül az ítélet minden szakaszához illeszkedő – értelmezése az, hogy a szakértők még mindig nyújthatnak értékelő állásfoglalást valószínűségi értékek szóbeli összefoglalásaként úgy, mint „*mérsékelten alátámasztott*” és „*erősen alátámasztott*”, még szilárd statisztikai adatok hiányában is, ha helyesen alkalmazzák „*a valószínűségi arányokat és más matematikai formulákat*”. Noha vitatható szakértőket semmitmondóan bizonytalan és veszélyesen félrevezető álláspontok kinyilvánítására bátorítani, mindazonáltal az ilyen kifogás sem volna épp bölcs dolog. Számos oka van, amiért a szakértők valószínűségi megközelítést indokoltan alkalmazhatnak, a lábnymanalízisben nem kevésbé, mint a kriminalisztika más területein. A szempontok egy csoportja a szakértői következtetések konzisztenciájára és összehasonlíthatóságára és azoknak az esküdtszék tagjai általi érthetlenségére vonatkozik. Ha a szakértők továbbra is értékelő szakvéleményeket adnak – azaz többet mondanak, mint „lehet, hogy az történt, hogy” –, a mennyiségi meghatározásra irányuló kísérletek a legkézenfekvőbb módjai annak, hogy megpróbáljunk következetes mértéket elérni az olyan kifejezések használatában, mint a „mérsékelt” vagy „erős” támogatás. Különben valószínűsíthetően egy törvényszéki mindent szabad – egy (óvatos) szakértői „mérsékelten támogatott” kiegyenlíti a (fennhéjázó) másik szakértő „nagyon erősen támogatott”-ját –, előreláthatóan az esküdtszék félrevezetéséhez ve-

zet, vagy teljesen összezavarja őket. A mennyiségi meghatározás is elősegíti az átláthatóságot. Amikor a szakértői bizonyíték egyes elemeire esik szét és mindegyik eleme egy valószínűségi arányként van meghatározva (pontosan úgy, mint a lábnyomszakértő által alkalmazott módszer az R. v T.-ügyben), könnyebb a második szakértőnek ellenőriznie az elsőnek a tevékenységét (ahogy az ténylegesen történt T. ügyében). Ez is elősegíti a szemben álló szakértő általi alapos vizsgálatot és kritikát, amely a kontradiktórius büntető-eljárások szerkezeti elvárása, olyasvalami, amit a bíróságoknak különösen üdvözölniük kell a tárgyalás előkészítésének szakában, amikor is elvárt, hogy a bírák rendezzék és tisztázzák a szakértői nézeteltéréseket.²⁴ Végül, de biztosan nem utolsósorban, a valószínűségi arányokat alkalmazó valószínűségi megközelítés a logikai gondolkodás használata. Serkenti az elemzői szigorúságot és a kriminalisztikai bizonyítás eredményének kiegyensúlyozottságát, különösen mert megköveteli, hogy a szakértő az egymással versengő védelem és ügyészi magyarázatok szempontjai szerint gondolkodjon, és a szakvélemény kialakításánál figyelembe vegye a releváns bizonyítékok minden aspektusát. Ha például egy változó miatt, mint amilyen a kopás vagy a rongálódás, kevésbé valószínű, hogy a vádlott cipője okozta a gyanús nyomokat, ezt figyelembe kell venni a bizonyítékok erejének átfogó értékelésekor, függetlenül attól a tényről, hogy a szakértőt instruálhatta a rendőrség, és arra hivatott, hogy az ügyészt igazolja a tárgyaláson.²⁵

Ez eljuttat minket a fellebbviteli bíróság R. v T.-ügyben hozott ítéletének legbonyolultabb aspektusához. A bíróság helyesen követelte meg az írásbeli szakvélemények teljes átláthatóságát, de ez után kimondták, hogy a lábnyomszakértők nem foglalkozhatnak valószínűségi arányokkal az „értékelő megállapításaik” megfogalmazásakor. Ez azt jelenti, hogy a szakértőknek meg kell tagadniuk a logikai okfejtés ismert törvényszerű eszközeit, hogy ezáltal lemondjanak a bizonyítékok óvatos, kiegyensúlyozott mérlegeléséről? A fellebbviteli bíróságnak – függetlenül attól, hogy mit is mondott – nem állhatott

24 Lásd Judge Roderick Denyer QC: Case Management in the Crown Court. Hart, Oxford, 2008; Reed [2009] EWCA Crim 2698; [2010] 1 Cr. App. R. 23; [2010] Crim. L. R. 716 [128]–[134].

25 A bíróság felvetette azt, ahogy az Abadom-ügyben [1983] 1 W.L.R. 126 CA (Crim Div); (1983) 76 Cr. App. R. 48; [1983] Crim. L.R. 254 (az ügyben üvegszemcsék összehasonlításáról volt szó), hogy „egy szakértő adhat statisztikai adatbázison alapuló szakvéleményt, szimplán használva azt, az ügyben alkalmazott matematikai formula típusára való hivatkozás nélkül”: R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [91]. Mindamellett a szakvéleménynek az előfordulás egyszerű gyakoriságára való korlátozása számos hátránnyal jár, beleértve (mint már megjegyeztük) a bizonyíték vádlottra kedvező aspektusai ignorálásának a lehetőségét. E megközelítés kritikáját az üveg-összehasonlítás gyakorlatában lásd Mike Redmayne: i. m. 37–41. o.

szándékában olyan kimenetel, amely irracionális iránymutatás lenne. Még azon vad feltételezés esetén is, amely szerint a fellebbviteli bíróság utasítani gondolja a törvényszéki szakértőket abban, hogyan gondolkodjanak; hogyan tudnának egy ilyen intézkedést mindig rákényszeríteni a törvényszéki szakértők munkájára, mondhatni a saját laboratóriumaik magányában? A legjobb, ami elképzelhető lenne, az a „nem kérdez, nem beszél” gyakorlata, amikor a szakértők a tudományos protokoll jóhiszemű egyetértésében alakítanak ki következtetéseiket, de gondosan elrejtene a „deviáns” valószínűségi okfejtésüket a jogi vizsgálatától. Ez aligha van összhangban az átláthatóság felülbírálatának²⁶ fellebbviteli bírósági beharangozásával, és nem többet kínál, mint egy harmadik legjobb megoldást egy másodosztályú kompromisszumhoz. Minden tekintetben jobb, ha a szakértőket egyszerűen a legjobb bizonyítékok nyújtásában támogatják, amennyire képesek erre világosan, érthetően, nyíltan és átláthatóan, összhangban a tudományos érvényesség, a logika és a módszertan szabályaival.

A fellebbviteli bíróság valószínűségi arányokkal összefüggő elutasítása mögött az az aggodalom rejlik, hogy konkrét adatok hiányában a mennyiségi meghatározások egy majdnem hamis „matematikai valószínűség valószínűségét” okozhatják. „*Ez nem lehet helyénvaló – bosszankodott a bíróság –, mert nem teszi lehetővé az adatokra támaszkodás által a tárgyilagosság elérésére törekvést.*”²⁷ Márpedig a „tárgyilagosság” bonyolult és gyakran visszaélészerűen használt fogalom.²⁸

Elegendő itt azt hangsúlyozni, hogy a számszerű mennyiségi meghatározásnak nem kell feltétlenül magában foglalnia bármilyen alapot az objektivitásra. Amikor a meteorológus a hóesés húszszázalékos esélyéről beszél, le kell szögezni, hogy a tapasztalati világról való bármilyen igazolhatóan objektív tény kifejezése helyett ez egy a megfelelő meteorológiai adatokról és szakértelemről informáló, jövőbeli esemény valószínűségére vonatkozó nyilatkozat. A lánnyomszakértő az R. v T.-ügyben nem lépett fel különösebb igényvel az objektivitás tekintetében abban az értelemben, hogy vitathatatlannak mutatta volna be a megállapításait, vagy olyanoknak, mint amelyek

26 R. v T [2010] EWCA Crim 2439, lásd különösen [108]: „[...] a Bayes-tétel és a valószínűségi arányok alkalmazásának esküdtészek előtti gyakorlata a vélemény alkotása során, a feltárás folyamata és bírósági megvitatása nélkül, ellentétes az igazságszolgáltatás nyilvánosságának elvével.”

27 R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [87].

28 További magyarázatért lásd Ian W. Evett: Expert Evidence and Forensic Misconceptions of the Nature of Exact Science. Science & Justice, vol. 36, 1996, p. 118.; Mike Redmayne: Objective Probability and the Law of Evidence. Law, Probability & Risk, vol. 2, 2003, p. 275.

nem a döntés elemeit tartalmazzák. Nyilvánvaló volt, hogy az ítéleti indoklásban kiemelkedően jelentős a T. cipőjének használata és rongálódása súlyának az értékelése. A számszerű mennyiségi meghatározás néha kétségtől kacérkodik a „fals pontosság” vétkével – elképzelve, amint egy meteorológus a „hóesés 23 százalékos esélyét” jóslja. De az R. v T.-ügyben a szakértő a végső következtetésekor túl tág értelemben fogalmazott: a bizonyíték „méréselt alátámasztását” adta az ügyési álláspontnak.

Nagy a kísértés a bíróság mennyiségi meghatározásra vonatkozó aggályát kiváltó okot visszavezetni a szakértő által használt statisztikai adatokkal való nyilvánvaló elégedetlenségre a szakértő négy valószínűségi aránnyal történő számításában. Valóban, a legkoherensebb és leginkább menthető interpretációja az ítélet e bajos kitételeinek az, hogy különös érvelő módszertan (valószínűségi arányok) vagy ténymegállapító bizonyítékprezentáló képlet (a támogatás foka) helyett ellenvetést fejeznek ki a megbízhatatlan adatokkal szemben. A bíróság érvelése szerint: „Az FSS saját adatbázisának használata nem hozhat megbízható számokat, mivel abba csak 8122 cipő tartozik, miközben nagyjából 42 milliót adtak el minden évben.”²⁹

Bár sok igazság és bölcsesség van a bíróság ahhoz való ragaszkodásában, hogy „egy matematikai kalkuláción alapuló megközelítés csak annyira jó, amennyire az alapjául szolgáló adatok megbízhatósága”, a következtetést támogató adatok helyessége döntően a következtetés természetétől függ.

A kérdés a célra alkalmasság, nem az alkalmasság általában (amely értelmetlen).³⁰ A helyes kérdés az: a szakértő által az R. v T.-ügyben használt adatok elégségesek voltak-e ahhoz, hogy igazolják a szakértő – meglehetősen visszafogott – „méréselten támogató” konklúzióját? Talán az adatbázis „csupán” 8122 darabot felmérő összehasonlítása (az egyező méretről egyébiránt a legtöbb társadalomtudós csak álmodik) elégtelen lett volna ahhoz, hogy igazolja az ügyési álláspontot „nagyon erős”-en támogató konklúziót, de a szakértői következtetések az R. v T.-ügyben jóval kevésbé voltak kifejezők. Az a tény, hogy az FSS-adatbázis csak egy kis részét tartalmazza az összes, Egyesült Királyságban eladott cipőnek, valószínűleg nem tartozik a tárgyhoz. A helyes kérdés az: melyik adatbázis teszi lehetővé valószínűleg a

29 R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [84]. A legfőbb gond, hogy a minta mérete miatti aggodalom a célcsoportra nézve is rosszul értelmezhető lehet. A közvélemény-kutatások az általános választásokról, például gyakran csak mintegy ezer választónak szavazók tízmillióiból vett mintája, de az ilyen adatok megbízható előrejelzések alapját kínálják mindaddig, amíg a mintákat megfelelően választják ki, és az eredményeket gondosan interpretálják.

30 Vö. a fellebbviteli bíróság Benn-ügyben [2004] EWCA Crim 2100 [44] pontban tett megállapításával: „[...] az adatbázis érvényességének kérdése az elérni kívánt céltől függ”.

legjobb összehasonlításokat a kérdéses feladatot illetően?³¹ A cipőválasztás ugyanis társadalmi és kulturális tényezők által befolyásolt.

A középkorú egyetemi oktatók feltehetően más edzőcipőt vásárolnak, mint a tinédzser diákok. S a bűncselekmények helyszínein leggyakrabban nyomokat hagyó cipők nem a lakosság legkedveltebb darabjai.³² Következésképp, lehet, hogy az FSS-adatbázis – összehasonlítva azoknak a saját cipőit, akiket, mint T.-t, bűncselekmény elkövetésével gyanúsították meg – megfelelőbb forrása az összehasonlító adatoknak, mint az országos értékesítési adatok. Az R. v T.-ügyben a védelem számára a különbség jelentős és egyben kedvező volt: a tárgyaláson a szakvéleményben az FSS-adatbázis használata helyett az országos értékesítési adatokra való hivatkozást a fellebbviteli bíróság jogosan látta olyannak, mint amely megalapozza a T. által az ítélet ellen benyújtott fellebbezésének való helyt adást. A teljes országos adatok (beleértve az utánzatokat és a Foot Locker-beli eladásokat) rendelkezésre állása esetén éppen a védelem szempontjából lett volna vitathatatlanul méltánytalanul hátrányos használni azokat az adatokat, mint inkább az FSS speciális gyanúsítottai adatbázisát.

Szükségtelen e helyütt bármilyen határozott véleményre vállalkozni az R. v T.-ügyben a szakértői adat és a következtetés megfelelőségének egymáshoz való viszonyáról. Csak azt szeretnénk mondani, hogy a fellebbviteli bíróság észrevételei elmulasztanak igazságot tenni a kriminalisztikai gyakorlatban az összehasonlítás céljának megfelelő adatok kiválasztásának nehézségei és nüanszai között. Amíg a bíróság azért aggódik, mert „*jelenleg elégtelenek az adatok egy lábnyomokra vonatkozó szakvélemény bizonyosabb és objektívebb alapjához*”³³, aligha hasznos „objektív” adatokról beszélni törvényszéki kontextusban. Az adatok választása mindig magában foglal bizonyos mértékű ítéletet arról, hogy egy adott adatbázis az adott célnak megfelel. Mindamelllett az adatokra támaszkodás mindenütt előforduló és elkerülhetetlen. Amikor az orvos szakértő tanú azt tanúsítja, hogy „*Én még sohasem találkoztam ilyen ügygel klinikai gyakorlatom negyven évében*”, ő adatokat használ fel, de „*tapasztalatnak*” hívja őket, inkább megbízva a memóriájában, mint bármilyen valószínűségi számításoknak alávetett hivatalos adatbázis-

31 Egy bonyolult kérdés részletes vizsgálatok mely adatbázist kell használni a nyom analíziséhez. Ehhez lásd Christophe Champod – Ian W. Evett – Graham Jackson: Establishing the Most Appropriate Databases for Addressing Source Level Propositions. Science & Justice, vol. 44, 2004, p. 153.

32 Lásd Terry J. Napier: Scene Linking Using Footwear Mark Databases. Science & Justice, vol. 42, 2002, p. 39.; Matthew Tonkin – John Bond: Step by Step: How Shoe Prints Could Help Police Officers Home in on Suspects. Police Review, February 12, 2010, p. 26.

33 R. v T [2010] EWCA Crim 2439 [87].

ban. Lenne olyan ostoba éppen azt állítani, hogy a memória és a tapasztalat soha nem áll a számszerűsített valószínűségek felett a büntetőperekben, mint inkább ahhoz ragaszkodni, hogy a memória és a tapasztalat mindig előnyösebb, és ki kell szorítaniuk az empirikus adatokat és a számszerűsített valószínűségeket a tárgyalóteremből.

Mi a teendő?

Az R. v T.-ügy a legalapvetőbb, legidősebb és legnehezebb kérdésekből vet fel néhányat a kriminalisztikai bizonyítás területén, és ennek a büntetőeljárásbeli tényállás-megállapítással való kapcsolatáról. A fellebbviteli bíróság azon határozott iránymutatásai, amelyek szerint a szakvéleményt transzparensszerűen kell megírni, a szakértői megállapításokat adekvát adatokkal, megfelelően alá kell támasztani, és az esküdteket nem szabad félrevezetni statisztikai bizonyítékokkal, az alapvető elvek értékes figyelmeztetései, amelyekre minden törvényszéki szakértőnek és büntető igazságszolgáltatási szakembernek figyelnie kell. Mindamelllett, ez a cikk sok tekintetben vitába szállt a fellebbviteli bíróság R. v T.-beli érvelésével. Nehéz elhinni, hogy a bíróság tényleg korlátozni akarta a szakértőket olyan területeken, mint a lábnyomvizsgálatok, hogy elbizonytalanítsa – és potenciálisan félrevigye – azokat a következtetéseket, amelyek csak azt állítják, hogy a terhelt cipői (vagy bármilyen más) „okozhatták” a kérdéses nyomokat. Még nehezebb elhinni azt, hogy a bíróság meg akarta tiltani a szakértői bizonyítás valószínűségi arányokkal való kapcsolatának óvatos és kiegyensúlyozott megközelítését, egy módszert, amely már teret nyert az igazságügyi szakértői közösségen belül³⁴, és az egyesült királyságbeli Association of Forensic Science Providers által jelenleg is jóváhagyott.

Ha az igazi kifogás a számszerű mennyiségi meghatározás, a bíróságnak el kellett volna magyaráznia, miért a mennyiségi meghatározás problematikus, még a tárgyilagosság vagy a fals precizitás indokolatlan követelése hiányában is. A szakvéleményekben felhasznált adatok minősége kritikus ellenőrzésének előmozdítása az angol jogban az R. v T.-ügy pozitív hozadéka. A fellebbviteli bíróság azonban rossz ösvényre lépett, amikor elmulasztotta megkérdezni a leginkább helyénvaló kérdést az adatok és a konkrét, kikövetkeztetett konklú-

³⁴ Lásd Graham Jackson: Understanding Forensic Science Opinions. In: Jim Fraser – Robin Williams (eds.): Handbook of Forensic Science. Willan, 2009; Bernard Robertson – Tony Vignaux: Interpreting Evidence: Evaluating Forensic Science in the Courtroom. Wiley, 1995.

ziók közötti kapcsolat természetéről, előrehaladva a jelen ügyben. Az R. v T.-ügy szigorúan vett lényege az, hogy a meglévő adatok jogosan elégtelenek ahhoz, hogy lehetővé tegyék a lábnymszakértőknek a valószínűsítési módszerek használatát, beleértve a valószínűségi arányokat, amikor szakvéleményeket készítenek, vagy vallomást tesznek a tárgyaláson. A cikket meghatározó okok miatt reméljük, hogy a fellebbviteli bíróság a lehető legkorábbi alkalommal újragondolja ezt a döntést. Mindeközben nyugtalanok vagyunk, hogy a bíróság néhány általánosabb nyilatkozata meghiúsíthatja a szakértői bizonyítékok esküdszéki megértését, kockáztatva az igazságszolgáltatás tévedéseinek lehetőségét is, ha kivetíti a szakértelem más területeire és formáira. Nincs ok arra a jogban, amiért a tévelygő véleményeket és megjegyzéseket engedni kell, hogy a legjobb szakértői gyakorlatot rombolják. Megkíséreltük azt megfogalmazni, hogy a fellebbviteli bíróság mélyebb szándékait és saját egyértelmű elvi kijelentéseit érvénytelenítené, ha a törvényszéki szakértők és a jogászok, akik őket vezetik, elfogadnák az R. v T. bármely olyan megtévesztő olvasatát, amelyet ez a cikk kifejtett és elutasított.

Fordította: Grósz Tamás

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

FAZSI LASZLO

A jogászkodás csapdájában

Egy kellően körvonalazott vád megalapozottságának nyilvánvalóvá válása maga a bizonyosság, vagyis az ítélet kimondása valamiről. Manapság nemegyszer éri az a vád a bírókat, hogy túl sokat jogászkodnak, amit azonban konkrétumok hiányában sem megerősíteni, sem pedig cáfolni nem lehet, vagyis általánosságuknál fogva nem szolgálhatnak megalapozott értékelés alapjául az öncélú jogászkodás kérdésének megítélését illetően. Az ítélkezés társadalmi elfogadottsága viszont egyetlen bíró számára sem lehet mellékes körülmény, miután minden sajátossága mellett is egyfajta szolgáltatást nyújtunk az állam polgárainak. Ezért meggyőződésem szerint minden olyan esetre fel kell hívni a szakmai közvélemény figyelmét, ami tényszerűen támasztja alá az öncélú jogászkodás vádjának megalapozottságát, pusztán azért, hogy okulhassunk belőle. Ezért vállalkoztam annak a perfolymatnak a feldolgozására, amelynél jobb példát keresve sem lehetne találni az öncélú jogászkodás veszélyességének bemutatására.

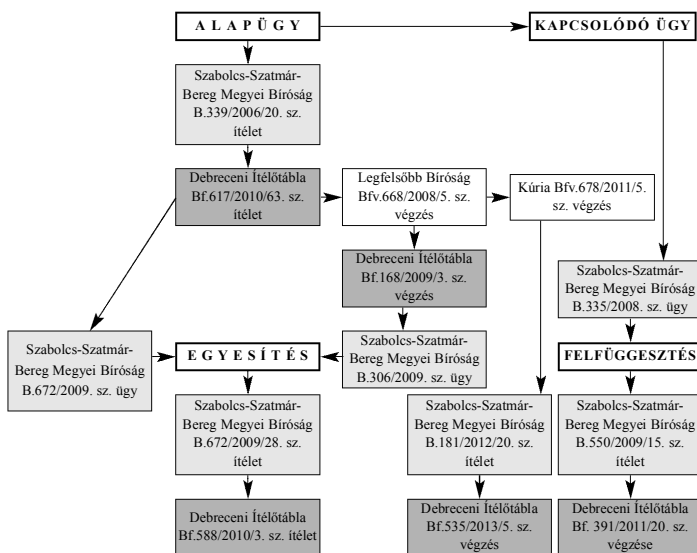
Ügyek szövevénye

Az összesen kilenc terhelt ellen indult és nyolc vádlottal szemben lefolytatott büntetőeljárás hat ügyként jelent meg a bírósági statisztikában, befejezésük eredményeként 319 oldalnyi tárgyalási jegyzőkönyv keletkezett és 232 oldal elsőfokú ítélet született. Ezek a szolid paraméterek természetesen még senkit nem hozhatnak izgalomba, hiszen önmagukban véve semmi esetre sem kirívó adatok. Manapság talán még az sem igazán borzolja a kedélyeket, ha mindehhez hozzávesszük azt a tény is, hogy az első ítélet meghozatalától (2006. október 9.) az utolsó jogerőre emelkedéséig (2013. október 7.) majdnem napra pontosan hét esztendő telt el, miután ilyen pertartamok más ügyekben is előfordulnak napjainkban. Ha azonban mindehhez még azt is hozzátesszük, hogy az ügyben keletkezett legelső elsőfokú ítéletet hét tárgyalási napot jelentő három hétig tartó tárgyalássorozat után hozta meg a megyei bíróság – aminek eredményeként különösen nagy kárt okozó, folytatólagosan, bünszövetségben és üzletszerűen elkövetett csalás büntettének kísérlete, folytatólagosan elköve-

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

tezt magánokirat-hamisítás vétsége, folytatólagosan elkövetett hivatali vesztegetés büntette, valamint 177 rendbeli hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítás büntette miatt összesen huszonnyolc évi börtön és hárommillió forint pénzmellékbüntetés kiszabására, valamint tizenhárommillió-négyszáz-ezer forintban meghatározott vagyonelkobzás elrendelésére került sor az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal polgári jogi igényének egyéb törvényes útra utasítása mellett az összesen hatvannégy oldalnyi ítélettel –, akkor már más megvilágításba kerülhet a hétéves pertartam megítélése is. (Ez ugyanis annyit tesz, hogy az első ítélet meghozatalakor született gyermek az utolsó másodfokú ítéletet akár el is olvashatta volna.) Ehhez persze nem árt látnunk magát a perfolymatot, amit az *1. számú ábra* szemléltet.

1. számú ábra
Az ügyek összefüggései

Az ügy lényege

Az első ránézésre szövevényesnek látszó ügyek lényege valójában banálisan egyszerű történet. *N. S.* elsőrendű vádlott tényleges kereskedelmi tevékenység nélkül szeretett volna jövedelemhez jutni, e törekvésének megvalósítását megkönnyítette, hogy egyrészt a hatályos Áfatv. szerint a felszámítandó adó mértéke az adó alapjának nulla százaléka volt termékexport esetén, erre tekintettel az exportőr az exportszállításai után az előzetesen levont forgalmi adót levonhatta az adókötelezettségéből¹; másrészt a Vámvrh. lehetővé tette az exportálni kívánt áru előzetes vámvizsgálatát, ettől számítva harminc napon belül lehetett kérni az exportáru kiléptetését². Az ebből fakadó lehetőség kihasználásához a hárommillió forint törzstőkével a feleségével közösen 2003 júniusában alapított *N. Kft.* ügyvezetőjeként működő *N. S.* a következő hónapban egymillió-háromszázezer forintért vásárolt egy zárt rakterű kisteherautót, szeptember 30-án pedig havi hétezer forintért kibérelt egy húsz négyzetméter alapterületű pinchelyiséget Budapesten, valamint meg nem állapítható mennyiségű férfiföltönyt és -zakót is beszerezett, amelyeket a bérelt pincében tárolt, továbbá megállapodott *Sz. A.* terhelttel abban, hogy a részvételével működő gazdasági társaságok fiktív készpénzfizetési számlákat fognak kiállítani férfiföltönyök és -zakók értékesítéséről.

Másrészt *N. S.* összeköttetésbe került a korábban pénzügyőrként dolgozó *F. M.* másodrendű vádlottal is, és megállapodtak abban, hogy kapcsolatot kell keresniük a z.-i vámhivatalnál dolgozó pénzügyőrrel, mivel az Áfatv. szerint az a termékértékesítés minősült termékexportnak, amelynek közvetlen következményeként a terméket a vámhatóság – végleges rendeltetéssel – külföldre kiléptette, s a nem sokkal korábbi alapítására tekintettel az *N. Kft.* adóhatóság általi ellenőrzésére is számítani lehetett. A vámhivatali vonal kiépítésére vállalkozó *F. M.* felvette a kapcsolatot *Sz. R.* ny.-i pénzügyőrrel, és a segítséget kérte, mert az egyik ismerőse „áfázni szeretne”. A kapcsolat kiépítésére vállalkozó *Sz. R.* pedig megkereste a z.-i vámhivatal állományában szolgálatot teljesítő *Sz. J.* harmadrendű vádlottat, aki a vámérték három százalékaért vállalkozott a fiktív kiléptetések lebonyolítására.

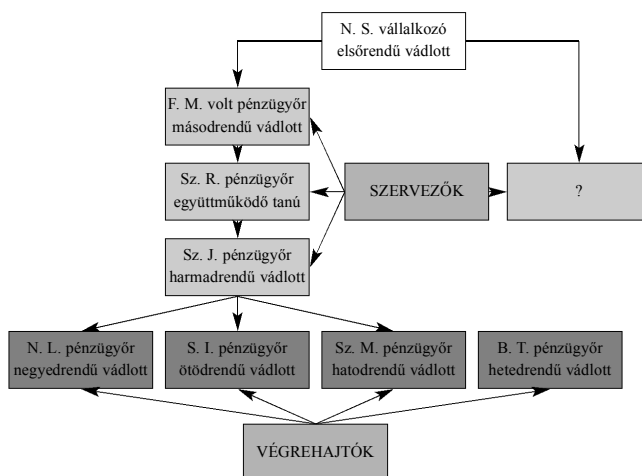
Ezt követően *Sz. R.* révén *Sz. J.* rendszeresen tájékoztatta *F. M.*-et a fiktív kiléptetések regisztrációjának lehetséges időpontjáról. *N. S.* ennek megfelelően a rendelkezésére álló konfekciótermék prezentálásával rendszeresen

¹ 1992. évi LXXIV. törvény 29. § a) pont; 48. § (1) bekezdés.
² 45/1996. (III. 25.) kormányrendelet 145. § (2) bekezdés; 151. §

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

elvégeztette az előzetes (adminisztratív) vámvizsgálatot, majd az egységes vámáru-nyilatkozatokat a megállapodás szerinti tarifának megfelelő összeggel együtt, F. M. és Sz. R. közreműködésével, eljuttatta Sz. J.-nek, aki később N. L. negyed-, S. I. ötöd- és Sz. M. hatodrendű pénzügyőr vádlottakat is bevonta a folyamatba. Rajtuk kívül B. T. hetedrendű vádlott is végzett még fiktív kiléptetéseket, de Sz. J. közreműködése nélkül, és az N. S. vagy F. M. vádlottakkal való kapcsolatának körülményeit nem lehetett tisztázni. (Sz. J. jelezte is Sz. R.-nek, hogy olyan „kis hülyegyerek” is végzett fiktív vámregisztrációt, aki nem tartozik az ő érdekkörébe.) A vádlottak közötti kapcsolatrendszert a 2. számú ábra szemlélteti.

2. számú ábra
A vádlottak közötti személyi összefüggések

A láthatóan konspiráltnan működő szervezet tevékenységének következtében a vádlottak a 2003. augusztus 13-tól 2004. április 24. napjáig terjedő időszakban az 1. számú táblázatban rögzített fiktív kiléptetéseket végezték.

Ez tette lehetővé N. S. számára, hogy fiktív készpénzfizetési számlák alapján nem csekély összegű általános forgalmi adót tudjon „visszaigényelni” az állami költségvetésből, nem is teljesen eredménytelenül, ezt mutatja a 2. számú táblázat.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

1. számú táblázat
A fiktív kiléptetések összegzése

Vádlott	Meghamisított egységes vámáru-nyilatkozat (db)	Vámérték (Ft)	Öltöny/zakó (db)
Sz. J. harmadrendű	73	152 168 700	7 450
N. L. negyedrendű	32	64 836 250	3 270
S. I. ötödrendű	44	92 512 925	4 190
Sz. M. hatodrendű	24	48 612 500	2 440
B. T. hetedrendű	4	8 098 400	400
Összesen	177	366 228 775	17 750

2. számú táblázat
Az általános forgalmi adó visszaigénylésének alakulása

Áfabevallási időszak	Export értékesítéshez kapcsolódóan bevallott adóalap (E Ft)	Visszaigényelt áfa (E Ft)	Kiutalt áfa (E Ft)
2003. augusztus	51 058	9 926	9 926
2003. szeptember	44 572	9 932	9 932
2003. október	35 336	9 958	9 958
2003. november	28 369	9 932	9 932
2003. december	52 626	9 950	9 862
2004. január	44 512	9 937	-
2004. február	44 563	9 934	-
2004. március	36 474	9 929	-
2004. április	28 362	5 973	-
Összesen	365 872	85 471	49 610

A lebukás oka

A Belügyminisztérium Rendvédelmi Szervek Védelmi Szolgálat a bíróság által engedélyezett titkos információgyűjtés keretében már 2003 novemberétől lehallgatta Sz. R. és később Sz. J. telefonbeszélgetéseit is, ezek tartalma konspirált szövegük ellenére is elég egyértelműen igazolta a terheltek közötti kapcsolat mibenlétét. Ettől függetlenül került sor 2004. április 24-én N. L. pénzügyőr ellenőrzésére a z.-i vámhivatal parancsnokhelyetteseként szolgáló B. A. részéről. Ennek oka pedig az volt, hogy a vámregisztrációs rendszer adatai szerint N. L. korábban több esetben a Tisza nemzetközi gyorsvonat beérkezése előtti időpontokban rögzített kiléptetéseket Ukrajnába. N. L. 2004. április 24-én 21 óra 23 és 21 óra 28 perc közötti időben rögzítette a vámregisztrációs rendszerben, hogy a négy egységes vámáru-nyilatkozaton feltüntetett összesen 350 darab férfióltónyt külföldre szállították. Aznap azonban a

Tisza 22 óra 34 perckor érkezett a z.-i állomásra. Ezek után N. L. pénzügyőr vádlott természetesen meglepődött a váratlan ellenőrzésen, B. A. százados viszont azon a legkevésbé sem, hogy a vonat ellenőrzésekor a 350 darab öltöny nem került elő, miután a lebukásról Sz. R.-t utólag tájékoztató Sz. J. vádlott közlése szerint „ráadásul öltöny meg nem is lehetett”.

N. L. tettenérése és a telefonlehallgatások ellenére is nehezen állhatott volna össze a bünszövegség működésének viszonylag valós képe, ha Sz. R. pénzügyőr nem működött volna együtt a nyomozó hatósággal. Együtműködése nyomán viszont a kakukktojásnak tekinthető B. T. pénzügyőr képbe kerülésének kivételével a bünszövegség tevékenysége a büntetőjogi felelősségre vonáshoz szükséges mértékben megnyugtatóan feltérképezhető volt, annál is inkább, mert az N. S. által kiállított értékesítési számlákon kivétel nélkül fiktív, illetve a kérdéses időszakban érvényes vízummal nem bíró orosz állampolgárságú személyek (3. számú táblázat) szerepeltek vevőként, s 2004. április 24. után a „termékexport” is megszűnt. Erre tekintettel a bíróság hét vádlottal szemben – mivel az együtműködő gyanúsítottal szemben vádemelésre nem került sor – az előzőek szerinti ítéletet hozta.³

Fiasók sorozata

Az első ítélet ötven oldal volt, amelyhez 533 tételt feldolgozó 14 oldalnyi táblázat tartozott. A másodfokú bíróság a jogi minősítések pontosítása és a hetedrendű vádlott büntetésének enyhítése mellett lényegében helybenhagyta, míg Sz. J. vádlottal szemben hatályon kívül helyezte az elsőfokú ítéletet, és új eljárás lefolytatását rendelte el. Ennek indokaként a másodfokú bíróság a következőkre hivatkozott: „Sz. J. III. r. vádlott részletes, az elsőfokú bíróság által megállapított tényállástól eltérő védekezést adott elő, amelyben a felelősségét is részben elismerte. Az első fokú bíróság Sz. J. III. r. vádlott ezen védekezését a mérlegelési körébe nem vonta, annak értékeléséről számot sem adhatott, mely hiányosság az ítéletet az ő vonatkozásában felülbírálatra alkalmatlanná tette.”⁴ A hatályon kívül helyezés a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény 373. § (1) bekezdésének III/a) pontján alapult. Sz. J. valójában az eljárás során mindvégig megtagadta a vallomástételt, a 2006. szeptember 15-én kelt és az elsőfokú tárgyaláson becsatolt írásbeli beadványában azonban valóban érdemi védekezést terjesztett elő. Ennek lényege

³ A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság B.339/2006/20. számú ítélete.

⁴ Debreceni Ítéletábra Bf.617/2006/63. számú ítélet.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

3. számú táblázat

A számlákon szereplő orosz állampolgárságú személyek

Számlák száma	Vevő neve	Érvényes vízuma	Számlák száma	Vevő neve	Érvényes vízuma
7	S. Y.	nem volt	5	V. S.	nem volt
3	P. V.	nem volt	6	U. Y.	nem volt
4	M. A.	nem volt	6	C. T.	nem volt
1	Y. V.	nem volt	5	K. M.	nem volt
7	P. S.	nem volt	6	H. V.	nem volt
1	K. I.	nem volt	6	R. V.	2004. I. 1. után
1	S. S.	nem volt	6	D. E.	nem volt
1	B. S.	nem volt	5	P. O.	2003. XI. 20. után volt
7	P. A.	nem volt	5	H. R.	nem volt
4	B. M.	2004. I. 1. után volt	5	M. V.	nem volt
4	M. A.	2004. I. 1. után volt	5	B. V.	2004. I. 1. után volt
7	H. M.	nem volt	4	S. M.	nem volt
7	K. V.	nem volt	5	S. P.	2004. III. 9. után volt
7	P. V.	2003. XI. 11-től volt	1	G. Y.	nem volt
8	K. M.	2004. I. 1. után volt	2	L. V.	nem volt
6	B. I.	nem volt	2	F. M.	nem volt
7	S. A.	nem volt	1	B. V.	nem volt
6	T. V.	nem volt	2	K. V.	2004. I. 1. után volt
6	K. I.	nem volt			

szert Sz. R. egy ruházati kereskedelemmel foglalkozó ismerős cég érdekében előbb a kiléptetés intézésének gyakorlatáról érdeklődött, majd később a segítségét kérte a kiszállítások zökkenőmentes lebonyolításához, amely kérésének eleget téve végzett kiléptetéseket a szóban forgó cégnek, ilyenkor az árut szűrőpróbaszerűen ellenőrizte, tehát semmilyen szabálytalanságot nem követett el, és anyagi ellenszolgáltatásban sem részesült a „segítségért”. Később Sz. R. az egységes vámáru-nyilatkozatok visszaküldésének elmaradása miatt kereste meg telefonon, majd 2004 márciusában személyesen is. Ekkor afelől érdeklődött nála, hogy a vámvizsgálat után, még a vonat indulása előtt el lehet-e rejteni az árut az ukrán vámszervek elől. Ezzel összefüggésben Sz. R. felajánlotta, hogy ha ebben közreműködik, akkor alkalmanként ötvenezer forintot kap. Az ajánlatát elfogadta. Ettől kezdve ennek megfelelően folytak a kiszállítások. Ugyanezen okból ajánlotta N. L. vádlottat is, akivel ezt meg is beszélte. N. L. április 25-én elmesélte neki az éjszaka történt ellenőrzést, amiből semmit nem értett, mert amikor ő végezte a kiléptetést, a cégnek mindig volt áruja a vonaton. Végezetül Sz. J. rögzítette, hogy a regisztrációk alkalmával soha nem volt tudomása az áruexport színleltségére vagy a vámok-

mányok valótlán tartalmára vonatkozó körülményekről, így sem vagyon elleni bűncselekményt, sem hivatalos személy által elkövetett közokirat-hamisítást nem valósított meg.⁵

Ez volt tehát az a felelősséget részben elismerő védekezés, amelynek az elmulasztott mérlegelése miatt a másodfokú bíróság Sz. J. esetében az elsőfokú ítéletet érdemi felülbírálatra alkalmatlannak találta.

Ehhez vegyük hozzá a következőket: „*A terhelt szabadon dönthet arról, hogy a vallomását saját kezűleg, vagy más módon (pl. valakinek lediktálva) leírja (önvallomás), és azt a hatóságnak átadja. Erre az a terhelt sem kötelezhető, aki vallomást tesz. Az önvallomás készítésére a vallomást tevő terhelt felkérését a törvény nem tiltja, ám ügyelni kell arra, hogy a felkérés ne legyen kényszerítő jellegű, ennek még a látszata is elkerülendő, s az önvallomás tételéért előny sem helyezhető kilátásba. Az önvallomásnak – mert a terhelt saját belátásának megfelelően, saját akaratából és elsősorban saját stílusa szerint készíti el – kiemelkedő jelentősége lehet a terhelt szóbeli vallomása mellett. Eljárásjogi szempontból az önvallomás az okiratra vonatkozó rendelkezések szerint használható fel bizonyítási eszközként. Ennek érdekében az önvallomást az iratokhoz kell csatolni.*”⁶ Az elsőfokú bíróság tehát egy olyan, két és fél oldal terjedelmű okirat külön értékelését mulasztotta el, amelynek az állításait a többi terhelttel szemben másodfokon jogerőre emelkedett ítélet indokolása egyébként tényszerűen és szükségképpen cáfolta, illetve amelynek figyelembevételére („mérlegelési körbe vonására”) a másodfokú bíróságnak is törvényes lehetősége lett volna, ezzel a legkényesebb processzualis igények maximális szem előtt tartása mellett is elkerülhető lett volna az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezése.

Az elsőfokú ítélet hatályon kívül helyezésének törvényszerű következményeként ugyanis a Legfelsőbb Bíróság a másodfokú ítéletet helyezte hatályon kívül Sz. M. hatodrendű terhelttel szemben az általa kezdeményezett felülvizsgálati eljárás eredményeként, miután a büntetőjogi felelősségének megállapítása szükségszerűen megalapozatlanná vált az elsőfokú ítélet Sz. J. terheltre vonatkozó hatályon kívül helyezése következtében⁷. Ennek folyamánaként pedig a másodfokú bíróság Sz. M. terhelttel szemben is hatályon kívül helyezte az elsőfokú ítéletet.⁸ Ez után a megyei bíróság az Sz. J. és Sz.

⁵ Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság B.339/2006/20. Vá.III. számú beadvány.

⁶ Belegi József – Berkes György (szerk.): Büntetőeljárás jog. Kommentár a gyakorlat számára. HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft., Budapest, 2012, 12. pótlás 433. oldal.

⁷ A Legfelsőbb Bíróság Bfv. 668/2008/5. számú végzése.

⁸ A Debreceni Ítéltábla Bf.168/2009/3. számú végzése.

M. ellen újra indult ügyeket értelemszerűen egyesítette, majd mindkét vádlott bűnösségét megállapította a terhükre rótt bűncselekményekben⁹, ezt az ítéletét a másodfokú bíróság mindössze annyiban változtatta meg, hogy mellőzte a pénzügyőri foglalkozástól való eltiltásukat.¹⁰

A fiaskók sora azonban folytatódott, mivel a Kúria az eredeti első- és másodfokú ítéleteknek a B. T. hetedrendű terhelte vonatkozó részét is hatályon kívül helyezte az ügyben meghozott újabb felülvizsgálati határozatával¹¹, amit a legfőbb bírói fórumtól ezúttal sem lehet rossz néven venni, miután a másodfokú bíróság mellőzte az elsőfokú ítélet indokolásának azon megállapítását, amely megalapozta a felülvizsgálati indítványt benyújtó terhelte felelősségre vonását. Ennek következtében B. T. vádlott ellen a törvényszéken újabb eljárás indult, amelynek nyomán az elsőfokú bíróság ismét bűnösnek mondta ki a terhére rótt bűncselekményekben¹², ezt az ítéletét a másodfokú bíróság helybenhagyta.¹³

Hattyúdál

Az eljárás krónikája azonban ezzel a némileg megnyugtató végkifejlettel jelen esetben nem zárható le, hiszen az ügy elvarratlan szálát jelentette az általános forgalmi adó visszaigényléséhez felhasznált beszerzési számlák kiállítására vonatkozó büntetőjogi felelősségre vonás kérdése, miután Sz. A. ellen eredetileg nem került sor vádemelésre, aminek oka csak a legelső elsőfokú ítélet meghozatala után derülhetett ki. Az ügyben nyomozást folytató Ügyészségi Nyomozó Hivatal ugyanis a 2005. október 25-én kelt határozatával az Sz. J. és társai ellen indult ügytől elkülönítette a csalás büntette miatti büntetőügyet, és elrendelte a vonatkozó iratoknak a bűnjelekkel együtt a Nemzeti Nyomozó Iroda Pénzügyi Nyomozó Főosztály Közép-magyarországi régióhoz történő megküldését.¹⁴ Itt az iratokat és a bűnjeleket 2005. november 4-én iktatószám nélkül bevételezték a bűnjelnyilvántartó könyvbe. Ez után 2007. január 16-ig semmilyen intézkedés nem történt, amikor a kartondobozban lévő iratokat átadták a Vám- és Pénzügyőrség Országos Parancsnokságának (VPOP), ez

9 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság B.672/2009/28. számú ítélete.

10 A Debreceni Ítéltábla Bf.588/2010/3. számú ítélete.

11 A Kúria Bfv. 678/2011/5. számú végzése.

12 A Nyíregyházi Törvényszék B.181/2012/20. számú ítélete.

13 A Debreceni Ítéltábla Bf.535/2013/5. számú végzése.

14 A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Ügyészségi Nyomozó Hivatal Ny.123/2004. számú határozata.

HÍRES BŰNÜGYEK, TANULSÁGOS NYOMOZÁSOK

azonban csak 2007 nyarán hozott előrelépést az ügyben, amikor a VPOP Közép-magyarországi Regionális Hivatalának bűnjelkezelője a bűnjelkamrában rovacnsot tartott. Ennek nyomán előkerültek a 2006. január 3-ig meghosszabbított nyomozás iratai.¹⁵ Ez után került sor a nyomozás befejezésére, majd az Sz. A. elleni vádemelésre. Az ennek alapján indult eljárás nyomán a megyei bíróság a 2011. január 24-én meghozott ítéletével Sz. A. vádlottat bűnsegédként, folytatólagosan elkövetett csalás büntetetének kísérlete miatt négyévi börtönre és ötévi közügyektől eltiltásra ítélte.¹⁶ A másodfokú bíróság viszont az elsőfokú ítéletet megváltoztatva a vádlottat felmentette, lényegét tekintve a következő indokolással. „Az értékesítési láncolatban lévők [...] valamennyien valós gazdasági eseményekről vallottak, N... S... cselekvése törvénybe ütköző volt, melyet jogerős ítélet is megállapított, azonban az nem nyert kétséget kizáró bizonyítást, hogy Dr. Sz... A... vádlott erről bármilyen tudomással bírt volna, még kevésbé az, hogy a N... S... által elkövetett bűncselekményekhez előzetes megbeszélést követően segítséget nyújtott volna.”¹⁷ Ebből akár az a következtetés is levonható lenne, hogy mégiscsak létezett az a 17 500 öltöny/zakó, amelyeknek a nem létezése miatt hét embert a bíróság összesen huszonnyolc év börtönre ítél, amelynek a tartama alig csökkent az évek során meghozott jogerős ítéletek tükrében. Az ügy (ügyek) krónikájának közreadását azonban természetesen nem a jogerős bírósági ítéletek jogirodalmi bírálatának szándéka motiválja, hanem pusztán annak megvilágítása, mivel járhat az, ha a paragrafusok dzsungelében nem látjuk a fától az erdőt, vagyis a hatályon kívül helyezést a jog absztrakciója folytán lehetővé tevő formális szemléletet felülíró valóságot, amelynek a leképezése a nehezen definiálható jog alkalmazásának lényege, illetve kellene hogy legyen minden jogalkalmazó számára. Esetünkben ugyanis az ügyben legelőször eljáró elsőfokú bíróság – pusztán a rendelkezésére álló iratok alapján – a 3. számú ábrán szemléltetett összefüggéseket állapította meg.

Zárszó gyanánt

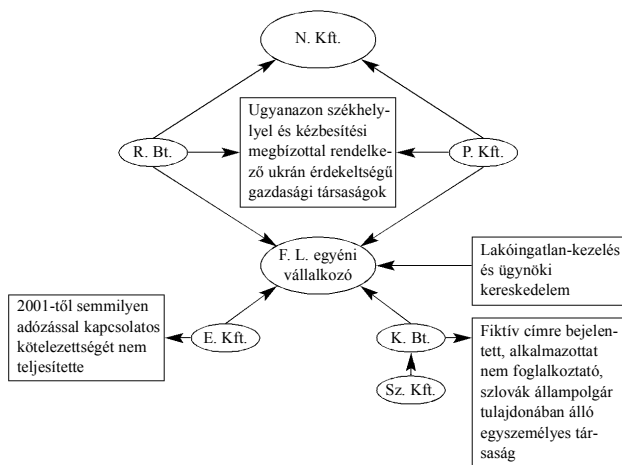
Manapság politikusok részéről is gyakran éri az igazságszolgáltatást az öncélú jogászokdás vádjá, amelynek megalapozottságát az általam dióhéjban vá-

¹⁵ A Nemzeti Nyomozó Iroda Koordinációs Főosztály Elemző-Értékelő Osztályának 2007. szeptember 6-án kelt jelentése.

¹⁶ A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Bíróság B.550/2009/15. számú ítélete.

¹⁷ Debreceni Ítéletábra Bf.391/2011/20. számú ítélet, 3. o.

3. számú ábra
A készpénzfizetési számlák útvesztője

zolt ügy fejleményeinek tükrében nehezen lehetne megcáfolni. Ugyanakkor a magyar igazságszolgáltatás egyik állatorvosi lovának is tekinthető történet a jogalkotás – vagyis a politikusok – felelősségére is ráirányítja a figyelmet, miután „*talán nem minden alap nélkül vethető fel, hogy mennyiben állja ki a gyakorlat próbáját egy olyan törvényi rendelkezés, amely oly mértékben tág teret biztosít a másodfokú bíróság számára az elsőfokú ítélet indokolásának megítélését illetően, hogy ezáltal (még ha adott esetben részlegesen is) akár olyan ítélet hatályon kívül helyezésére is sor kerülhet, amelynek a szakmai megalapozottsága a saját határozatának tükrében sem tehető kétségessé*”¹⁸.

¹⁸ Fázsi László: Megjegyzések az indokolási kötelezettség megsértésének következményeit érintő törvényt módosításhoz. Bűnügyi Szemle, 2009/2., 78. o.

KÖNYVISMERTETÉS

Rolf Loeber – Machteld Hoeve –
N. Wim Slot – Peter H. van der Laan (eds.):
Persisters and Desisters in Crime
from Adolescence into Adulthood.

Ashgate, Surrey, 2012, 461 oldal

A kötet szerkesztői a longitudinális kriminológiai kutatás és az életút folyamán megjelenő devianciák sokat idézett holland származású szerzői, közülük hárman jelenleg is Hollandiában kutatnak.

Rolf Loeber az Amszterdami Egyetemen kezdett pszichológiát tanulni, a doktori címét Kanadában, a kingstoni Queen's Egyetem hallgatójaként szerezte. Kutatási területe elsősorban a fejlődési pszichológia és a fejlődési kriminológia. Munkájával azt igyekszik feltárni, hogy milyen gyermekkorban megjelenő rizikófaktorok vezetnek a későbbi antiszociális viselkedés, mentális betegségek, illetve drogproblémák kialakulásához. Pályafutása során a kriminalitás rizikófaktorainak, valamint az ez ellen ható protektív faktorok feltárása és elemzése terén végzett kiemelkedő munkát. A kriminológiai szakirodalomban ismert Pittsburgh Youth Study, valamint a Pittsburgh Girls Study egyaránt az ő nevéhez fűződik. Négy könyvet és több mint kétszázötven tanulmányt jegyez a témában.

N. Wim Slot az amszterdami Vrije Egyetem 2013-ban nyugalmazott kutatója és oktatója, kutatási területei a gyermekvédelem fejlődési perspektívája, a rizikócsoportha tartozó családokat érintő programok hatékonysága, valamint a gyermekkorból felnőttkorba való átmenet időszakának kriminológiai szempontú feltárása.

Peter H. van der Laan az amszterdami Vrije Egyetem jogi karán szerezte meg PhD-fokozatát a fiatalok alternatív szankcióiról szóló disszertációjával. Ez után több holland és külföldi intézményben is folytatott a fiatalok igazságszolgáltatási rendszerére vonatkozó kutatásokat, illetve közreműködött az ENSZ, valamint az Európa Tanács fiatalok bűnelkövetőket érintő munkájában. Jelenleg a Netherlands Institute for the Study of Crime and Law Enforcement (NSCR) kutatójaként, valamint Vrije Egyetem jogi karának tanáráként tevékenykedik.

Machteld Hoeve klinikai pszichológusként végzett a Vrije Egyetem meszterképzésén 2000-ben, ahol a mentális betegségekben szenvedő elkövetők

kezelési modelljeinek nemzetközi összehasonlításával foglalkozott. Doktori kutatását az NSCR-ban végezte, témája a szülői viselkedés és a fiatalkori bűnelkövetés közötti kapcsolat volt. Posztdoktori kutatóként dolgozott az Amszterdami Egyetem gyermekek fejlődését és nevelését kutató intézetében, 2009 óta pedig tanársegéd az Amszterdami Egyetemen, kutatási területe a mentális problémák és a fiatalkori kriminalitás kapcsolata.

A szerkesztők a következő, holland és nemzetközi szerzőkkel dolgoztak együtt a kötetben: *Jessica J. Asscher, Margit Averdijk, Catrien C. J. H. Bijleveld, Arjan A. J. Blockland, Martine Blom, Leonieke Boendermaker, Erik Bulten, Maja Dekovic, Andrea G. Donker, Henk Elffers, David P. Farrington, Kristine Almund Hagen, Jan Hendriks, Martin Killias, Willemijn H. Lame, Ton Liefwaard, Mauri Matsuda, Terje Ogden, Hanneke Palmen, Santiago Redondo, Stijn Ruiter, Jerzy Sarnecki, Meike I. Slagt, Han J. M. Spanjaard, Geert Jan J. M. Stams, Terence P. Thornberry, Victor van der Geest, Leontien M. van der Knaap, André M. van der Laan, Claudia E. van der Put.*

A kötet felépítése és témája

Míg a kriminológiai szakirodalomban kiemelkedő jelentőségű a fiatalkori bűnözés különböző jelenségeinek vizsgálata, valamint az ezzel a kérdéssel kapcsolatos diskurzus, addig a tizennyolcadik életévüket betöltő fiatal felnőttekről viszonylag kevés szó esik. A büntetőjogi szabályozás a fiatalkor és a felnőttkor között húzott mesterséges határral általában kijelöli az adatgyűjtés, valamint ezzel együtt a tudományos kutatás határait is. A természetes fejlődés során értelmzett, gyermekkorból a felnőttkorba történő átmenetről viszonylag kevés szó esik, pedig a jelen kötet szerkesztőinek véleménye szerint „*a 18. életév irrelevánsnak tűnik, tekintettel a fentiekben [a kötetben] tárgyalt, ebben az időszakban végbemenő folyamatok többségére, ideértve a befejezetlen agyfejlődést is*”¹. Erre tekintettel a kötet nem is ragaszkodik a jogszabályi korhatárokhoz, és a vizsgált korosztály határait a lehető legtagabban értelmezve tizenöt és huszonkilenc éves kor között húzza meg.² A vizsgálat

¹ “age 18 appears irrelevant with respect to most of the above processes that are ongoing around that age, including incomplete brain maturation”. Rolf Loeber – Machteld Hoeve – David P. Farrington – James C. Howell – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan: Overview, Conclusions, and Policy and research recommendations. In: Rolf Loeber – Machteld Hoeve – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan (eds.): *Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood*. Ashgate, Surrey, 2012, p. 361.

² Uo. 1. o.

szempontja nemzetközi szinten nem új keletű, hiszen több nyugat-európai országban vagy már korábban kidolgozták a fiatal felnőttekre vonatkozó speciális jogi szabályozást, vagy éppen folyamatban van az eltérő megítélésükre vonatkozó törekvés.³

A kötet a serdülőkorból a fiatal felnőttkorba lépésre mint kriminológiai és a büntető igazságszolgáltatási szempontból releváns életszakaszra vonatkozó tudományos kérdések ismertetésére vállalkozott. Ennek keretében a szerzők feladata az átmenet jelenségéről a tudomány több területén keletkezett tudás összefoglalása volt, amelynek révén az olvasó átfogó képet kaphat a megoldandó problémákról és azok gyökereiről. A téma kulcskérdése a szerzők álláspontja szerint, hogy „*a serdülőkorból a fiatal felnőttkorba történő átmenet időszakában mennyire általános a bűnelkövetői karrier folytatása, valamint az ebből történő kilépés, és mennyire gyakori a fiatal felnőttkorban történő belépés*”⁴. A kérdés megválaszolásához pedig a holland és nemzetközi (első-sorban angolszász) longitudinális kutatások eredményei segítik hozzá az olvasót. Ezek a kutatások két alapvető perspektívából vizsgálják a kriminális életút lefolyását. Az első nézőpont a bűnelkövetői karrier minőségét érintő kérdések, így ennek kezdete, vége, az elkövetés gyakorisága, ez által a karriert feltérképezve az elkövetők különböző csoportjait lehet elkülöníteni. A második az életút során felismerhető, és a későbbi bűnelkövetést valószínűsítő rizikófaktorok, valamint az ezekkel ellentétesen ható protektív faktorok feltárása. A kötet e kérdéskörök ismertetése révén megalapozza az olvasó fiatal felnőttkorban tapasztalható változásokról való ismereteit, majd *Terence P. Thornberry* és kollégái segítségével a feltérképezett jelenségek elméleti magyarázatának lehetséges változatait is ismerteti.⁵ A szerzők arra is igyekeznek választ adni, hogy a bűnelkövetői karrierjük szempontjából jelentős hasonlóságot mutató jellemzők alapján csoportosított elkövetők számára melyek lehetnek a legcélszerűbb megelőzési vagy kezelési eszközök. Egyszerűbben fogalmazva: azt mutatják meg, hogy mely jogalkotási vagy jogi szabályozáson kívüli eszközök és módszerek lehetnek hatékonyak a gyermekkoruktól a bűnelkövetésben részt vevő személyek számára, illetve mit tehetünk az első bűncselekményüket felnőttkorban elkövető késői belépőkkel.

³ Utóbbira példa az Egyesült Királyságban működő Alliance for Young Adults. <http://www.t2a.org.uk>

⁴ “How common is persistence in and desistance from offending between adolescence and early adulthood, and how common is the offending during early adulthood?” ’Editor’s Summary, XXX.

⁵ Andrea G. Donker – Erik Bulten – Terence P. Thornberry – Mauri Matsuda: Explanations of Offending. In: Rolf Loeber – Machteld Hoeve – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan (eds.): i. m. ch 4.

Az egymás után következő fejezetek fokozatosan haladnak a kriminális karriert leíró longitudinális kutatási eredményektől az ezekre reagáló vagy éppen ezeket figyelmen kívül hagyó módszertani és jogi megoldásokig, majd a holland gyakorlatból kilépve tágítják a perspektívát az európai szintérré. A kötet által tárgyalt kérdések a következő témakörökre oszthatók: 1. a bűnelkövetői karrier serdülőkortól fiatalkorig tartó szakaszára jellemző tendenciák; 2. az életút szintjén értelmezett kriminalitás leírása, és magyarázatai; 3. az állam intézményes reakciói; 4. a vizsgált csoportot érintő, igazságszolgáltatáson kívüli beavatkozási programok; 5. a társadalmi érettség vizsgálata és ennek szerepe az igazságszolgáltatásban; valamint 6. a bűnelkövetés nemekre és etnikumokra koncentráló vizsgálata. A kötet lezárásaként a szerkesztők az egyes fejezetekben ismertetett kutatási eredményekre és a szemléltetett elméleti megközelítésre alapozva mind a további kutatási projektek, mind a politikai stratégiák és jogalkotás számára igyekeztek konkrét javaslatokat megfogalmazni a tárgyalni korszopot kezelését célzó intézkedésekre vonatkozóan.

A jelenlegi kötet a szerkesztők által korábban összeállított, hasonló felépítésű, *Tomorrow's Criminals* című könyvének⁶ a folytatásaként is értelmezhető. Mindkét kötet főként a longitudinális kriminológiai kutatások eredményeire alapoz az egyes korcsoportokra vonatkozó megállapítások megfogalmazásakor. A célcsoport eltérései azonban a releváns jogalkotási kérdések körét is meghatározzák: míg a korábbi kötet kifejezetten a gyermekkori devianciákról és a 0–12 éves kor között történő – elsősorban családi szintérré, illetve iskolai életbe történő – beavatkozás lehetőségeit részletezi, addig a jelen kötet a fiatal felnőttkorban jelentkező, vagy mindaddig megoldatlan problémák kezelésére vonatkozó, igazságszolgáltatási szempontból releváns javaslatok megfogalmazását célozza.⁷

Az ismertetett kötet érdekessége, hogy bár a létrehozásában részt vevő harminchárom szerző többsége holland, és maga a kötet is elsősorban a hollandiai kutatási eredményekre építi megállapításait, mégis angol nyelvű kiadásban jelent meg. A szerkesztők nem titkolt célja a jelen kötet összeállításával ugyanis a téma minden releváns perspektívára kiterjedő vizsgálatán túl az volt, hogy a nyelvi korlátokat átlépve a holland tudomány eredményeit eu-

⁶ Rolf Loeber – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan – Machteld Hoeve (eds.): *Tomorrow's Criminals. The Development of Child Delinquency and Effective Interventions*. Ashgate, Bodmin, 2008

⁷ Bár a kisgyermekkor idősza a nemzetközi szakirodalom (így például az ENSZ gyermekjogi bizottságának ajánlásai) alapján nagyjából nyolcéves korig tart, a kötet a holland büntetőjog szabályaihoz igazítva a „gyermekkor” meghatározásához a büntethetőségi korhatárt veszi alapul a felső határ tekintetében.

rópai kontextusba helyezték (egyes kérdések tekintetében kiterjesztve Észak-Amerika államaira), és szélesebb körben elérhetővé tegyék.

A kötet aktualitása a holland szabályozás változásainak tükrében

A kötet nem csupán azért aktuális, mert egy viszonylag újszerű szemléletmódot képvisel a fiatal felnőtt bűnelkövetők kezelése tekintetében, hanem azért is, mert a korábbi represszív szemlélet lazításának részeként végzett hollandiai igazságszolgáltatási változások e korosztályra is kiterjednek. A kötet elkészültével egy időben született, 2012 végén az Alsóházhoz (*Tweede Kamer*) benyújtott törvényjavaslat a fiatal felnőttekre vonatkozó büntetőjogi szabályok módosításáról 2013 decemberében révbe ért.⁸ A holland büntető törvénykönyv (hbt.) alapján mindeddig szigorú megkötésekkel volt csak lehetséges a tizennyolcadik életévüket már betöltő, de huszonnégy évesnél fiatalabb elkövetők ügyeinek áthelyezése a fiatalkoriak bírósága elé.⁹ Ennek is köszönhető, hogy az áttétel a fiatal felnőttek büntetőeljárásai során kevésbé használt eszköz volt, jelentősége elenyészett a gyakorlatban. A módosítás célja az volt, hogy e szabályok enyhítésével, valamint e lehetőség huszónhárom éves korig történő kiszélesítésével a bírakat a szabályozás használatára ösztönözze az egyéni igényekhez igazodó, a bűnelkövető életmódból való kilépést segítő, lehető legjobb elbánást garantálja a fiatal felnőtt korú elkövetőknek. Az új szabályozás azonban nem mentes az ellentmondásoktól. Az egyik legszembetűnőbb következménye, hogy a jelenleg hatályban lévő, tizenhat-tizenhét éves fiatalkoriak ügyeinek felnőtt bíróság előtti tárgyalását lehetővé tevő szabályozással együtt egy, a tizenhattól huszónhárom éves korig tartó „átmeneti” korcsoportot alkot.¹⁰ Ebben a csoportban a jogszabályban meghatározott fő szabály alóli kivétel, tehát a felnőttekre irányadó jogszabályok helyett a fiatalkoriakra vonatkozó szabályok alkalmazása vagy ennek ellenkezője, csupán egy szakértői vélemény kérdése lehet. A szabályozás így lehetőséget ad arra, hogy egy tizenhat éves gyermek akár harminc évig tartó szabadságvesztés-büntetést kapjon, míg egy huszónhárom éves fiatal büntetését a fiatalkoriakra vonatkozó szabályozás szerinti ítélet esetén két év sza-

⁸ A Felsőház 2013. november 26-án szavazta meg, és 2013. december 6-án hirdették ki.

⁹ Hbt. 77C §

¹⁰ A hbt. 77B § lehetőséget ad a cselekmény súlyosságára tekintettel a 16-17 éves fiatalkori bűnelkövetők ügyeinek áttételére a felnőtt bíróság elé.

badságvesztésben maximálhatná a bíróság.¹¹ Természetesen az ilyen döntések kiküszöbölésében meghatározó a gyakorlat szerepe, de kérdéses, hogy megengedhető-e kizárólag a gyakorlat racionalitására alapozva ilyen áttételesen diszkrecionális jogokkal felruházni a bíróságot.

A jelenlegi szabályozás nemzetközi jogi szempontból egyébként önmagában is aggályosnak mondható, hiszen az 1989. évi New York-i gyermekjogi egyezmény (a továbbiakban: egyezmény) 1. cikke alapján az egyezménybe foglalt szabályok minden tizennyolcadik életévét be nem töltő gyermekekre egyenlően vonatkoznak, így az áttételre lehetőséget adó szabály az általános védelem korlátainak lebontását jelenti. Ugyancsak megszegi a rendelkezés a fiatalokúak felnőttektől történő elkülönítésének követelményét a szabadságvesztés letöltése idején. Ezzel szemben a holland jog úgy védekezik, hogy Hollandia az egyezmény 37. cikk (c) bekezdésébe foglalt, a gyermekek felnőttektől való elkülönítésére vonatkozó szabállyal szemben fenntartással élt, így nemzetközi jogba nem ütközik sem a fiatalokúak felnőttek intézményeiben való elhelyezése, sem pedig a fiatal felnőttek elhelyezése a gyermekek részére kialakított intézményekben.

A kötet szerzőinek alapvetően fejlődéslelektani szempontjait figyelembe véve Ton Liefwaard, a Leideni Egyetem professzora a büntetőjogi felnőttkor alsó határának számító tizennyolcadik életév betöltésének időpontjára, valamint az ettől való eltérésre vonatkozóan a nemzetközi szabályozást elemzi a kötet 7. fejezetében. Kiemeli, hogy a bűncselekmény elkövetésén túl több időpillanat figyelembevétele is indokolt lehet az eljárás során. Az az időpont, amikor a gyermek ellen vádat emelnek, amikor a gyermek ellen az ítéletet meghozzák, és a végrehajtás időszaka egyaránt kérdésessé teheti a védelem határainak egy adott naphoz, a tizennyolcadik születésnaphoz kötését. A valóságban a hosszú eljárások miatt ugyanis meglehetősen gyakori, hogy az elkövetés idején gyermekkorú terhelt az eljárás vagy a végrehajtás közben „vállik felnőtté”. Ennek a problematikának a kiküszöbölésére nemzetközi szinten elfogadott szabályként az elkövetés időpontjában az elkövetőre vonatkozó szabályokat (tehát lényegében a gyermekkor értékelése szempontjából a lehető legkorábbi releváns időpontot) tekintjük alkalmazandónak. Ennek alapján a fiatalokú elkövetőket, tekintet nélkül az ítéletkori életkorra, fiatalokúként kell kezelni a büntetés letöltéséig. Ez egyben azt is jelenti, hogy a fiatalokúak büntetés-végrehajtási intézményeiben büntetésüket töltők átlá-

¹¹ A holland büntető törvénykönyv alapján [hbtk. 77B § (2) bekezdés] a fiatalokúak számára tilos az életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása, ezért a felnőtt maximum alkalmazandó, amely harminc év. A fiatalokúak börtönbüntetésének maximuma ezzel szemben csupán két év.

KÖNYVISMERTETÉS

gos életkora több évvel kitolódhat az elkövetéskori életkorhoz képest.¹² Ez a jelenség önmagában átvezeti az enyhébb büntetés-végrehajtási szemléletet a fiatal felnőttkorba, hiszen a holland törvény nem szab meg felső korhatárt a fiatalokorúak intézetében való elhelyezésre.

A fiatal felnőttek eltérő kezelése azonban nem feltétlenül jelenti a fiatalokorúakkal azonos kezelést, sőt az eltérő kezelést igénylő problémákra tekintettel az elkülönítés kifejezetten hangsúlyos kérdés lehet. Az Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R(2003) 20. számú ajánlása alapján a fiatal felnőttek megítélése adott esetben indokolhatja a fiatalokorúakkal megegyező elbánást.¹³ Az elbánás hasonlósága azonban még mindig nem feltétlenül jelenti a közös elhelyezést. Ennek elkerülésére az R(2008) 11. számú ajánlásban az Európa Tanács az azonos intézményben történő elhelyezés helyett önálló intézmények kialakítását javasolja.¹⁴ Ezzel az igénnyel Ton Liefwaard is egyetért.

Ha a kialakulóban lévő új holland jogszabályi környezetet a kötetbe foglalt szempontok alapján, az egyéni fejlődés kérdését figyelembe véve szemléljük, elmondható, hogy a szabályozás lényegében összhangban van azzal az elképzeléssel, hogy a társadalmi érés nem mindenkinél ugyanabban az időpillanatban következik be. A felelősségre vonás idejének és módjának diszkrecionális megállapítása ebben az esetben kimondottan az erre való hatékony reakciók lehetőségét kínálja majd. Érdemes azonban elgondolkozni azon is, milyen potenciális következményei lehetnek egy ilyen diszkrecionális szabályozásnak. Lehetséges-e az, hogy a gyakorlat a szabályozás hatására kilép majd az áttételnek az ügyek arányában értelmezett „kivételes” jellegéből, és ezzel erősíti a fiatal felnőttek enyhébb megítélésének igényét? És egyáltalán: ki lesz az, aki ezekben az eljárásokban az egyének pszichológiai fejlettségére és kognitív képességére építkezve meg tudja ítélni, hogy az elkövetőnek melyik rendszerben van a helye? Az utóbbi kérdés azért is kulcsfontosságú, mert a döntési lehetőségek kiemelkedően széles skálája vonul fel itt, amelyet képtelenség egy korábban kizárólag felnőttek ügyeivel foglalkozó bírónak teljes egészében átlátania. Egy ilyen döntés kizárólag az adott korosztály tekintetében rendkívül

¹² A holland jogban nincs kifejezett utasítás arra, hogy a fiatalokorúakra vonatkozó szabályok alapján elítélt személy büntetését meddig töltheti a fiatalokorúak börtönében. Az áthelyezésről a bíróság dönthet a hbt. 77K §-a alapján. A valóságban ez azonban gyakran úgy néz ki, hogy az fiatalokorú a büntetőeljárás során előzetes letartóztatásban lényegében előre kitölti a későbbi büntetését.

¹³ Recommendation Rec(2003) 20 of the Committee of Ministers to member states concerning new ways of dealing with juvenile delinquency and the role of juvenile justice, 11.

¹⁴ Recommendation CM/Rec(2008) 11 of the Committee of Ministers to member states on the European Rules for juvenile offenders subject to sanctions or measures, 59.1

széles körű és részletes pszichológiai és kriminológiai ismeretekkel felvértezett személy (vagy személyek) javaslatára történhet meg, ellenkező esetben nem csupán a célját, de a hitelét is veszti a szabályozás.

A fiatal felnőtt korosztályra vonatkozóan gyakran felvetődő, és kriminálpolitikai szempontból kiemelten releváns kérdés az érettség fogalmának értelmezése. Gyakran hangoztatott érv egy-egy intézkedés enyhítésére vagy szigorítására vonatkozóan, hogy a biológiai vagy társadalmi értelemben használt érettség életkora valamilyen irányba változott. Az itt releváns pszichológiai és társadalmi érettség időpontja a szerzők álláspontja szerint a kialakult belső kontrollhoz köthető, amelynek ismertető jelei lehetnek például a) a döntések meghozatalára való képesség; b) a cselekvés jövőbeli következményeivel való számolás; c) alacsonyabb rizikóvállalás; d) csökkent impulzivitás stb. Ezek a potenciális jelek azonban egyenként is eltérő időpontokban jelentkezhetnek, így a pszichológiai érés és a kognitív érés sem feltétlenül esik egybe.¹⁵ Arra azonban, hogy mi a társadalmi érettség a gyakorlatban, és hogy ezeket hogyan kell értelmezni az európai társadalmakban, de legalábbis Hollandiában, a kötet részletesen nem tér ki. Sejtteni engedni azonban, hogy elsősorban a klasszikus felnőtt szerepek vizsgálata révén értékelhetjük a felnőtté válás kérdését. Catrien Bijleveld, Victor van der Geest és Jan Hendriks a társadalmilag hátrányos helyzetet (így például alacsony intellektus, gyermekvédelmi szakellátásban való nevelkedés, szegénység) egyértelműen a felnőtté válást késleltető tényezőként írja le. A szerzők az 5. fejezetben a gyermekkoruk egy részét gyermekotthonban töltő felnőttek életútjának vizsgálata során a felnőtté válás nehézségeit a munkavállalás, a házasság, valamint gyermekvállalás sikeressége alapján elemezték. Ide kapcsolódnak a Leonieke Boendermaker, Maja Dekovic és Jessica J. Asscher által ismertetett intervenció programok is, amelyekben a felnőtt életvezetésre való képesség tétele a cél. A feldolgozott projekteknél a kognitív képességek fejlesztése mellett például a munkába állás, letelepedés elősegítése, valamint a helyes gyermeknevelési módszerek elsajátítása áll a középpontban. Mind az intervenció programok, mind az ebben a témakörben született kutatások arra az elképzelésre építenek, hogy a „befejezetlen felnőtté válás” maga a kriminogén tényező ebben a korosztályban. Szemléletes korábbi példa erre az elképzelésre a David Farrington által a *Cambridge Study in Delinquent Development* című kutatás során végzett elemzés, amelyből a kutatók arra a

¹⁵ Rolf Loeber – Machteld Hoeve – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan: Introduction. In: Rolf Loeber – Machteld Hoeve – N. Wim Slot – Peter H. van der Laan (eds.): i. m. 2–3. o.

KÖNYVISMERTETÉS

megállapításra jutottak, hogy a bűnelkövetés a szociális szempontból sikertelen életút része. Ennek a sikertelenségnek az attribútumai lényegében meg-
egyeznek a jelen kötetben felsorolt pszichológiai problémákkal és a klasszi-
kus felnőtt szerepek hiányával.¹⁶

Az ismertetett kötet összességében jól felépített, gyakorlati kutatási ala-
pokra helyezett kriminológiai elemzését nyújtja a fiatal felnőttkorhoz kap-
csolódó változásoknak. Elgondolkodtatja az olvasót, akár elméleti, akár gya-
korlati szempontból vizsgálja a kérdést. A kötet véleményem szerint hasznos
alapként szolgál a fiatalkorból a felnőttkorba való átmenet kérdéseinek tudom-
ányos igényű kutatásához. Külön figyelemre méltó előny, hogy a jelen kö-
tet lényegében átfogó ismertetést nyújt a kortárs holland kutatási eredmé-
nyekről és jogalkotási anomáliákról is. Ajánlom mindazoknak, akik
tudományos kutatások szintjén kívánnak fiatalkorúakkal vagy fiatal felnőt-
tekkel foglalkozni, illetve azoknak is, akik a gyakorlatban tevékenykedve
már szereztek tapasztalatokat erről a korosztályról, és érdeklődnek a hatékony
külföldi megoldások iránt.

Készítette: Párkányi Eszter

IRODALOM

Donker, Andrea G. – Bulten, Erik – Thornberry, Terence P. – Matsuda, Mauri:
Explanations of Offending. In: **Loeber, Rolf – Hoeve, Machteld – Slot, N. Wim – Van der
Laan, Peter H. (eds.):** *Persisters and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood.*
Ashgate, Surrey, 2012, pp. 77–104.

Farrington, David P.: Developmental and Life-course Criminology: Key Theoretical and
Empirical Issues – the 2002 Sutherland Award Address. *Criminology*, vol. 41, no. 2, 2003

Loeber, Rolf – Hoeve, Machteld – Slot, N. Wim – Van der Laan, Peter H. (eds.): *Persisters
and Desisters in Crime from Adolescence into Adulthood.* Ashgate, Surrey, 2012

Loeber, Rolf – Slot, N. Wim – Van der Laan, Peter H. – Hoeve, Machteld (eds.):
Tomorrow's Criminals. The Development of Child Delinquency and Effective Interventions.
Ashgate, Bodmin, 2008

Wetboek van Strafrecht. 3 maart 1881.

¹⁶ David P. Farrington: Developmental and Life-course Criminology: Key Theoretical and Empirical
Issues – the 2002 Sutherland Award Address. *Criminology*, vol. 41, no. 2, 2003, pp. 221–255.

Ára: 530 Ft

